

Natura 2000-gebied Biesbosch

De Staatssecretaris van Economische Zaken

Gelet op artikel 3, eerste lid, en artikel 4, vierde lid, van Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna (PbEG L 206);

Gelet op het Uitvoeringsbesluit van de Commissie 2013/26/EU van 16 november 2012 op grond van Richtlijn 92/43/EEG van de Raad, tot vaststelling van een zesde bijgewerkte lijst van gebieden van communautair belang voor de Atlantische biogeografische regio (PbEU 2013, L 24/379);

Gelet op artikel 4, eerste en tweede lid, van Richtlijn 2009/147/EG van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie van 30 november 2009 inzake het behoud van de vogelstand (PbEU 2010, L 20);

Gelet op de artikelen 10a en 15 van de Natuurbeschermingswet 1998;

BESLUIT:

Artikel 1

- Als speciale beschermingszone in de zin van artikel 4, vierde lid, van Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna (PbEG L 206) wordt aangewezen: het op de bij dit besluit behorende kaart aangegeven gebied, bekend onder de naam: **Biesbosch**.
- De in het eerste lid bedoelde speciale beschermingszone is aangewezen voor de volgende natuurlijke habitattypen opgenomen in bijlage I van Richtlijn 92/43/EEG; prioritaire habitattypen zijn met een sterretje (*) aangeduid:
  - H3260 Submontane en laagland rivieren met vegetaties behorend tot het *Ranunculion fluitantis* en het *Callitricho-Batrachion*
  - H3270 Rivieren met slikoevers met vegetaties behorend tot het *Chenopodietum rubri* p.p. en *Bidention* p.p.
  - H6120 *Kalkminnend grasland op dorre zandbodem
  - H6430 Voedselrijke zoomvormende ruigten van het laagland, en van de montane en alpiene zones
  - H6510 Laaggelegen schraal hooiland (*Alopecurus pratensis*, *Sanguisorba officinalis*)
  - H91E0 *Bossen op alluviale grond met *Alnus glutinosa* en *Fraxinus excelsior* (*Alno-Padion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*)
- De in het eerste lid bedoelde speciale beschermingszone is aangewezen voor de volgende soorten opgenomen in bijlage II van Richtlijn 92/43/EEG; prioritaire soorten zijn met een sterretje (*) aangeduid:
  - H1095 Zeeprik (*Petromyzon marinus*)
  - H1099 Rivierprik (*Lampetra fluviatilis*)
  - H1102 Elft (*Alosa alosa*)
  - H1103 Fint (*Alosa fallax*)
  - H1106 Zalm (*Salmo salar*)
  - H1134 Bittervoorn (*Rhodeus amarus*)
  - H1145 Grote modderkruiper (*Misgurnus fossilis*)
  - H1149 Kleine modderkruiper (*Cobitis taenia*)
  - H1163 Rivierdonderpad (*Cottus gobio*)
  - H1318 Meervleermuis (*Myotis dasycneme*)
  - H1337 Bever (*Castor fiber*)
  - H1340 *Noordse woelmuis (*Microtus oeconomus arenicola*)
  - H1387 Tonghaarmuts (*Orthotrichum rogeri*)

Artikel 2

Het besluit tot aanwijzing van het gebied Biesbosch als speciale beschermingszone in de zin van artikel 4, eerste lid, van Richtlijn 79/409/EEG van de Raad van 2 april 1979 inzake het behoud van de vogelstand (PbEG L 103) van 11 oktober 1996 (DN. 965400; Stcrt. 1996, nr. 202) wordt als volgt gewijzigd:

- a. de begrenzing van het aangewezen gebied wordt op de in paragraaf 3.3 van de Nota van toelichting, zoals bedoeld in artikel 3, eerste lid, van dit besluit beschreven wijze gewijzigd;
- b. de Nota van toelichting wordt ingetrokken en vervangen door de Nota van toelichting, zoals bedoeld in artikel 3, eerste lid, van dit besluit;
- c. de in de aanhef bedoelde speciale beschermingszone geldt als te zijn aangewezen voor de volgende vogelsoorten, welke worden beschermd op grond van artikel 4, eerste lid, van Richtlijn 2009/147/EG:
  - A021 Roerdomp (*Botaurus stellaris*)
  - A027 Grote zilverreiger (*Egretta alba*)
  - A034 Lepelaar (*Platalea leucorodia*)
  - A037 Kleine zwaan (*Cygnus bewickii* (*Cygnus columbianus bewickii*))
  - A045 Brandgans (*Branta leucopsis*)
  - A068 Nonnetje (*Mergus albellus*)
  - A075 Zeearend (*Haliaeetus albicilla*)
  - A081 Bruine kiekendief (*Circus aeruginosus*)
  - A094 Visarend (*Pandion haliaetus*)
  - A119 Porseleinhoen (*Porzana porzana*)
  - A229 IJsvogel (*Alcedo atthis*)
  - A272 Blauwborst (*Luscinia svecica*)
- d. de in de aanhef bedoelde speciale beschermingszone geldt als te zijn aangewezen voor de volgende trekkende vogelsoorten, welke worden beschermd op grond van artikel 4, tweede lid, van Richtlijn 2009/147/EG:
  - A005 Fuut (*Podiceps cristatus*)
  - A017 Aalscholver (*Phalacrocorax carbo*)
  - A041 Kolgans (*Anser albifrons*)
  - A043 Grauwe gans (*Anser anser*)
  - A050 Smient (*Anas penelope*)
  - A051 Krakeend (*Anas strepera*)
  - A052 Wintertaling (*Anas crecca*)
  - A053 Wilde eend (*Anas platyrhynchos*)
  - A054 Pijlstaart (*Anas acuta*)
  - A056 Slobeend (*Anas clypeata*)
  - A059 Tafeleend (*Aythya ferina*)
  - A061 Kuifeend (*Aythya fuligula*)
  - A070 Grote zaagbek (*Mergus merganser*)
  - A125 Meerkoet (*Fulica atra*)
  - A156 Grutto (*Limosa limosa*)
  - A292 Snor (*Locustella luscinioides*)
  - A295 Rietzanger (*Acrocephalus schoenobaenus*)
- e. de kaart voor zover van toepassing op het in de aanhef genoemde besluit wordt ingetrokken.

Artikel 3

1. Dit besluit gaat vergezeld van een Nota van toelichting inclusief bijlagen en een kaart die integraal deel uitmaken van dit besluit.
2. De in de artikelen 1 en 2 genoemde speciale beschermingszones vormen samen het Natura 2000-gebied **Biesbosch**, waarvan de instandhoudingsdoelstelling in de zin van artikel 10a, tweede lid, van de Natuurbeschermingswet 1998 is opgenomen in de Nota van toelichting.

Artikel 4

1. De bekendmaking van dit besluit geschiedt in de Staatscourant.
2. Dit besluit treedt in werking op de dag na bekendmaking in de Staatscourant.

De Staatssecretaris van Economische Zaken,
w.g. Sharon A.M. Dijkma
d.d. 4 juli 2013

Dit aanwijzingsbesluit en de daarbij behorende Nota van toelichting worden gedurende zes weken ter inzage gelegd. De exacte periode en locatie worden vermeld in de bekendmaking die wordt gepubliceerd in de Staatscourant en in de advertentie die wordt gepubliceerd in gedrukte media en op internet.

Het aanwijzingsbesluit kan digitaal worden ingezien via de website www.rijksoverheid.nl/natura2000.

Belanghebbenden die hun zienswijze als bedoeld in artikel 3:15 van de Algemene wet bestuursrecht naar voren hebben gebracht of die het redelijkerwijs niet verweten kan worden geen zienswijze naar voren te hebben gebracht, kunnen gedurende zes weken ná de bekendmaking beroep instellen bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, Postbus 20019, 2500 EA te Den Haag.

**Nota van toelichting van het Natura 2000-gebied Biesbosch waarin opgenomen:
Nota van toelichting bij de aanwijzing van Biesbosch als speciale beschermingszone in het kader van de Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna en hierna te noemen de Habitatrichtlijn, alsmede
Nota van toelichting bij de wijziging van besluit DN. 965400 tot aanwijzing van Biesbosch als speciale beschermingszone in het kader van de Richtlijn 2009/147/EG van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie van 30 november 2009¹ inzake het behoud van de vogelstand en hierna te noemen de Vogelrichtlijn**

1 INLEIDING

Met dit besluit wordt het gebied Biesbosch aangewezen als speciale beschermingszone onder de Habitatrichtlijn. Tevens wordt met dit besluit het besluit tot de aanwijzing van Biesbosch als speciale beschermingszone onder de Vogelrichtlijn, inclusief de daarbij behorende Nota van toelichting, gewijzigd. Het gebied wordt ook aangewezen als het Natura 2000-gebied Biesbosch, waarbij instandhoudingsdoelstellingen worden toegevoegd.

In artikel 1 van het besluit staat de naam van het gebied en worden de habitattypen en habitatsoorten opgesomd, waarvoor het gebied is aangewezen.

Artikel 2 van het besluit regelt de belangrijkste wijzigingen ten opzichte van het eerder genomen besluit tot aanwijzing van het gebied onder de Vogelrichtlijn. Zo wordt de Nota van toelichting, behorende bij het bestaande Vogelrichtlijnbesluit, geheel ingetrokken. Daarnaast worden de vogelsoorten opgesomd waarvoor het gebied van belang is en waarvoor het wordt geacht te zijn aangewezen.

In artikel 3 van het besluit wordt de term Natura 2000-gebied geïntroduceerd en wordt bepaald dat er voor het gebied een instandhoudingsdoelstelling verwezenlijkt dient te worden. Deze doelstelling heeft zowel betrekking op de in artikel 1 opgesomde habitattypen en habitatsoorten als op de in artikel 2 opgesomde vogelsoorten. De vogels waarvoor instandhoudingsdoelstellingen zijn vastgesteld, zijn geselecteerd aan de hand van de criteria die destijds zijn gebruikt bij de aanwijzing van de Vogelrichtlijngebieden in 2000. In dit deel van het besluit is het Natura 2000-gebied Biesbosch gevormd uit het Habitatrichtlijngebied en het Vogelrichtlijngebied, waarbij instandhoudingsdoelstellingen zijn toegevoegd. De instandhoudingsdoelstellingen staan in de Nota van toelichting.

Artikel 4 regelt de bekendmaking en de inwerkingtreding van dit besluit.

In hoofdstuk 2 van deze Nota van toelichting worden de aanwijzingen op grond van de Habitat- en Vogelrichtlijn kort toegelicht. Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 een gebiedsbeschrijving gegeven en wordt ingegaan op eventuele grenswijzigingen die zijn doorgevoerd nadat het gebied bij de Europese Commissie is aangemeld of die zijn doorgevoerd nadat het gebied als Vogelrichtlijngebied is aangewezen. Tevens wordt in hoofdstuk 3 de bij dit besluit behorende kaart toegelicht.

In hoofdstuk 4 wordt een opsomming gegeven van habitattypen en soorten waaraan het gebied zijn betekenis ontleent. Eventueel doorgevoerde wijzigingen worden in bijlage B van een toelichting voorzien.

Een belangrijk onderdeel van de Nota van toelichting is de opsomming van de instandhoudingsdoelstellingen in hoofdstuk 5. Allereerst worden de algemene doelstellingen geformuleerd en vervolgens staan de instandhoudingsdoelstellingen van de in het gebied aanwezige habitattypen en soorten vermeld. Er wordt

---

¹ Dit betreft een geconsolideerde versie van Richtlijn 79/409/EEG van de Raad van 2 april 1979, inclusief wijzigingen die sindsdien op de Richtlijn van toepassing zijn. Met uitzondering van de bijlagen en verwijzingen is de tekst van de Richtlijn inhoudelijk niet gewijzigd.

aangegeven in welke richting de instandhoudingsdoelstelling zich zal moeten ontwikkelen. Daarvoor worden de termen "behoud", "uitbreiding" en "verbetering" gebruikt. Voor een habitatype wordt de verdeling gemaakt in oppervlakte en kwaliteit, zodat de aanduiding van de instandhoudingsdoelstelling van een habitatype altijd in de vorm van "behoud" of "uitbreiding" van de oppervlakte en van "behoud" of "verbetering" van de kwaliteit wordt gegeven. Voor soorten is het leefgebied medebepalend en geldt een verdeling in omvang en kwaliteit van het leefgebied. De aanduiding van de instandhoudingsdoelstelling van een soort is altijd in de vorm van "behoud" of "uitbreiding" van de omvang van het leefgebied en van "behoud" of "verbetering" van de kwaliteit van het leefgebied ten behoeve van "behoud" of "uitbreiding" van de populatie.

Daarnaast zijn aan de Nota van toelichting drie bijlagen toegevoegd. Ook de bijlagen maken integraal onderdeel uit van het besluit. Bijlage A (voor zover van toepassing) laat zien welke terreindelen zijn vervallen of zijn toegevoegd als onderdeel van de speciale beschermingszone in de zin van de Vogelrichtlijn. Bijlage B is toegevoegd naar aanleiding van zienswijzen en omvat een nadere onderbouwing van de wijzigingen in Natura 2000-waarden waarvoor het gebied is aangewezen, van de selectie als Habitatrictlijngebied en toewijzing van en wijzigingen in instandhoudingsdoelstellingen. In bijlage C wordt naar aanleiding van de ontvangen zienswijzen een nadere onderbouwing van het besluit gegeven. De gebiedsspecifieke behandeling van zienswijzen in deze bijlage beperkt zich tot de punten die direct van invloed zijn op dit aanwijzingsbesluit.

2 AANWIJZINGEN HABITAT- EN VOGELRICHTLIJN

Door middel van dit besluit wordt het gebied Biesbosch aangewezen als speciale beschermingszone onder de Habitatrichtlijn (verder aangeduid als "Habitatrichtlijngebied"). Het gebied is in mei 2003 aangemeld volgens de procedure zoals opgenomen in artikel 4 van deze Richtlijn, waarna het gebied in december 2004 door de Europese Commissie onder de naam "Biesbosch" en onder nummer NL3000040 is geplaatst op de lijst van gebieden van communautair belang voor de Atlantische biogeografische regio². Het gebied is onder meer aangewezen voor twee prioritaire habitattypen en één prioritaire habitatsoort in de zin van artikel 1 van de Habitatrichtlijn.

Het gebied is op 11 oktober 1996 (DN. 965400) onder de naam "Biesbosch" ook aangewezen als speciale beschermingszone onder de Vogelrichtlijn (verder aangeduid als "Vogelrichtlijngebied"). Bij de Europese Commissie is dit gebied bekend onder nummer NL3009002. Het bestaande Vogelrichtlijnbesluit DN. 965400 is door middel van dit besluit gewijzigd.

Met betrekking tot het Vogelrichtlijngebied kan er in dit besluit naast mogelijke grenswijzigingen ook een wijziging plaatsvinden bij de vogelsoorten, waarvoor dit gebied destijds is aangewezen. Deze eventuele wijzigingen worden toegelicht in bijlage B. In dit besluit worden alle vogelsoorten opgesomd waarvoor het gebied wordt geacht te zijn aangewezen.

Het Natura 2000-gebied Biesbosch (landelijk gebiedsnummer 112) omvat derhalve het Vogelrichtlijngebied Biesbosch en het Habitatrichtlijngebied Biesbosch.

Natura 2000 is het samenhangende Europees ecologisch netwerk bestaande uit de gebieden aangewezen onder de Habitatrichtlijn en onder de Vogelrichtlijn. Dit netwerk moet de betrokken natuurlijke habitattypen, habitats van soorten en de leefgebieden van vogels in een gunstige staat van instandhouding behouden of, in voorkomend geval, herstellen. De instandhoudingsdoelstellingen (hoofdstuk 5) en eventuele wijziging van de begrenzing zijn in algemene zin nader toegelicht in het Natura 2000 doelendocument (2006)³. Dit document geeft het beleidskader van de geformuleerde instandhoudingsdoelstellingen weer en van de daarbij gehanteerde systematiek. Beschrijvingen van habitattypen en (vogel)soorten waarvoor doelen zijn vastgesteld, zijn opgenomen in het Natura 2000 profielendocument (2008)⁴.

Het Natura 2000-gebied Biesbosch ligt in de provincies Noord-Brabant en Zuid-Holland en behoort tot het grondgebied van de gemeenten Drimmelen, Geertruidenberg, Moerdijk, Werkendam en Dordrecht.

---

² Beschikking van de Commissie van de Europese Gemeenschappen van 7 december 2004 tot vaststelling, op grond van Richtlijn 92/43/EEG van de Raad, van de lijst van gebieden van communautair belang voor de Atlantische biogeografische regio (2004/813/EG). PB EU 2004, L 387/1. Laatstelijk vervangen door Uitvoeringsbesluit van de Commissie 2013/26/EU van 16 november 2012 tot vaststelling van een zesde bijgewerkte lijst van gebieden van communautair belang voor de Atlantische biogeografische regio (PbEU 2013, L 24/ 379).

³ Ministerie van LNV (2006): Natura 2000 doelendocument. Duidelijkheid bieden, richting geven en ruimte laten. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

⁴ Ministerie van LNV (2008): Natura 2000 profielendocument. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

3 GEBIEDSBESCHRIJVING EN BEGRENZING

3.1 Gebiedsbeschrijving

De Biesbosch was eeuwenlang een uitgestrekt zoetwatergetijdengebied. Ontstaan in het begin van de vijftiende eeuw, tijdens de beruchte Sint-Elizabetsvloed, werd het gebied lange tijd gekenmerkt door verraderlijke wilgenvloedbossen (deels in gebruik als grienden), afgewisseld met kale zand- en slikplaten, rietgorzen en biezenvelden. De getijdenkreken hadden vaak steile flanken. Door de uitvoering van de Deltawerken heeft de Biesbosch veel van zijn allure moeten prijsgeven. Na de afsluiting van het Volkerak in 1960 en het Haringvliet in 1970 viel het getij terug van gemiddeld 2 meter naar enkele decimeters. Het gebied bestaat uit drie delen: de Sliedrechtse en Dordtsche Biesbosch ten noorden van de Nieuwe Merwede en de Brabantse Biesbosch ten zuiden ervan. Alleen in de Sliedrechtse Biesbosch resteert nog een getijdenverschil van ongeveer 70 centimeter door de open verbinding via de Oude Maas. Het dynamische getijdengebied veranderde na de uitvoering van de Deltawerken in een verruigd moerasgebied waarin de hoogteverschillen tussen platen en geulen geleidelijk verminderden, wat ten koste ging van afkalving van de eilanden. De biezenvelden, rietgorzen en wilgenvloedbossen zijn deels verdwenen, delen zijn ingepolderd en er zijn drinkwaterbekkens aangelegd. Ondanks deze ingrepen bestaat het landschap van eilanden en slingerende waterwegen in wezen nog steeds en wordt het nu gekenmerkt door rivieren, kreken, slikken, rietgorzen, bekade grienden en polders. In de Sliedrechtse Biesbosch komt nog een groot areaal droog rivierduingrasland en natte stroomdalgraslanden voor.

3.2 Landschappelijke context en kenmerken begrenzing

Biesbosch behoort tot het Natura 2000-landschap "Rivierengebied".

De ligging van de habitattypen en van de leefgebieden van de soorten (paragraaf 4.4) waarvoor het gebied is aangewezen, vormt het uitgangspunt voor de begrenzing van de Habitatrichtlijngebieden. Dit is inclusief terreindelen die van mindere kwaliteit zijn. Daarnaast omvat het begrensde gebied ook natuurwaarden die integraal onderdeel uitmaken van de ecosystemen waartoe de betreffende habitattypen en leefgebieden van soorten behoren, alsmede terreindelen die noodzakelijk worden geacht om de betreffende habitattypen en leefgebieden van soorten in stand te houden en te herstellen⁵.

Bij de keuze en de afbakening van de gebieden is geen rekening gehouden met andere vereisten dan die verband houden met de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna⁶.

De grenzen van Vogelrichtlijngebieden zijn bepaald door het gebruik dat de aanwezige bijlage I-soorten, en/of trekkende watervogels, en/of overige trekkende vogels ervan maken, waarbij wordt uitgegaan van landschapsecologische eenheden en de biotoopeisen van de betrokken vogelsoorten. Het Vogelrichtlijngebied Biesbosch wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van open water, moerassen en graslanden die als geheel het leefgebied vormen van een aantal in artikel 4 van de Richtlijn bedoelde vogelsoorten. Het is een watergebied dat het leefgebied vormt van soorten van bijlage I (art. 4.1) en tevens fungeert als broedgebied, overwinteringsgebied en rustplaats in de trekzone van andere trekvogelsoorten (art. 4.2). De begrenzing van het Vogelrichtlijngebied is zo gekozen dat een in landschappelijk en vogelkundig opzicht samenhangend geheel is ontstaan dat voorziet in de beschermingsbehoefte met betrekking tot het voortbestaan en/of voortplanten van bedoelde vogelsoorten.⁷

3.3 Begrenzing en oppervlakte

De begrenzing van het Natura 2000-gebied Biesbosch is aangegeven op de bij de aanwijzing behorende kaart (kaartproductie: 23-05-2013). Het betreft een uitgestrekt gebied dat bestaat uit de deelgebieden Sliedrechtse Biesbosch, Dordtse Biesbosch en Brabantse Biesbosch. Globaal wordt het hoofdgebied in het oosten begrensd door het Steurgat tussen Werkendam en Geertruidenberg, in het noorden door de Merwede, in het westen door polders rondom Dordrecht en in het zuiden door de zuidoever van de Amer. De Bruine Kil,

⁵ De begrenzingsmethodiek is verder uitgewerkt in het Gebiedendocument (2004).

⁶ Hof van Justitie EG, 7 november 2000, First Corporate Shipping, zaak C-371/98, punten 16 en 25.

⁷ De wijze van begrenzing van Vogelrichtlijngebieden is toegelicht in de Nota van Antwoord Vogelrichtlijn (2000), bijlage 1, Selectiecriteria en methode van begrenzing.

Bakkerskil en Oostkil ten oosten van het Steurgat behoren ook bij het gebied maar zijn uitsluitend Habitatrictlijngebied.

Het Natura 2000-gebied beslaat een oppervlakte van ongeveer 9640 ha. Met uitzondering van de bovengenoemde killen (circa 160 ha) aan de oostkant van het gebied, hebben het Vogelrichtlijngebied en het Habitatrictlijngebied een gelijke begrenzing. Voor de exacte oppervlakten wordt verwezen naar de legenda van de bij dit besluit behorende kaart. Deze cijfers betreffen bruto-oppervlakten omdat bij de berekening geen rekening is gehouden met niet op de kaart, tekstueel uitgesloten delen (zie paragraaf 3.4).

De begrenzing van het Habitatrictlijngebied (zoals aangemeld) en van het Vogelrichtlijngebied is op de kaart op enkele technische punten verbeterd⁸:

- Bestaande bebouwing (inclusief erven en tuinen; reeds tekstueel geëxclaveerd) waar geen Natura 2000-waarden voorkomen, is waar mogelijk op grond van kadastrale of topografische lijnen ook op de kaart buiten de begrenzing gebracht. (°)
- De begrenzing is waar mogelijk gelegd langs topografisch herkenbare lijnen, zoals wegen, wateren, perceelscheidingen en bosranden.
- Verharde wegen, die ook reeds tekstueel zijn geëxclaveerd, zijn aan de rand van het gebied zoveel mogelijk ook op de kaart buiten de begrenzing gebracht.
- De bestaande spoorlijn en de daarnaast recent aangelegde Hogesnelheidslijn-Zuid (Moerdijkbrug) zijn op de kaart geëxclaveerd.
- Waar de begrenzing langs waterkerende dijken loopt, is deze op de buitenteen van de dijk gelegd. Ook bij de spaarbekkens is de dijk buiten de begrenzing gebracht. (°)
- Overlap van 5 meter of minder met kadastrale percelen die grotendeels buiten het gebied zijn gelegen, is gelet op de kadastrale inschrijving⁹, waar mogelijk beperkt. Dit betekent dat aldaar de kadastrale lijn is aangehouden. Deze werkwijze is alleen gevolgd op plekken waar geen Natura 2000-waarden aanwezig zijn. (°)

Overige wijzigingen groter dan 1 ha worden toegelicht in de volgende alinea.

De begrenzing van het Vogelrichtlijngebied is in de ontwerpfasen op een aantal plaatsen uitgebreid tot de begrenzing van het Habitatrictlijngebied (zie bijlage A):

De Amer en Bergsche Maas tussen Nieuwe Merwede en Geertruidenberg (640 ha) en de polders Turfzakken, Kwestieus, Moordplaat, Lepelaar en De Plomp (circa 320 ha), die reeds deel uitmaakten van het Habitatrictlijngebied, zijn toegevoegd aan het Vogelrichtlijngebied. Het betreft gebiedsdelen die behoren tot de voor begrenzing van Vogelrichtlijngebieden toegepaste landschappelijke eenheden zoals vermeld in paragraaf 3.2. De polders Turfzakken, Lepelaar en De Plomp zijn in de eerste fase van het natuurontwikkelingsproject Zuiderklip omgevormd tot een afwisselend water- en moerasgebied waardoor deze polders weer onderdeel worden van het zoetwatergetijdengebied. In de tweede fase zal hetzelfde gebeuren met de Polder Moordplaat. Polder Kwestieus blijft als graslandpolder een belangrijk voedselgebied voor overwinterende ganzen. De polders zijn van belang voor allerlei pleisterende watervogels zoals lepelaar, grote zilverreiger, kolgans, grauwe gans, wintertaling, krakeend en pijlstaart.

De begrenzing van het Habitatrictlijngebied (zoals aangemeld) en van het aangewezen Vogelrichtlijngebied (zie bijlage A) is verder als volgt aangepast:

- Uitbreiding met het water tussen de Moerdijkbruggen dat de verbinding vormt tussen dit Natura 2000-gebied en het Hollands Diep (+ circa 71 ha).
- De oostpunt van de Kop van het Oude Wiel, waar stroomdalgraslanden (H6120) en glanshaver- en grote vossenstaarthooilanden, *glanshaver* (H6510A) voorkomen, is toegevoegd (+ 1,2 ha).
- In het Boomgat is een stuk bestaande natuur toegevoegd (+ circa 2,7 ha) waardoor de grens nu parallel loopt aan de Boomkil (grens liep dwars door het terrein).

⁸ Wijzigingen aangeduid met (°) betreffen aanpassingen ten opzichte van het ontwerpbesluit.

⁹ Conform artikel 15 van de Wet kenbaarheid publiekrechtelijke beperkingen onroerende zaken (Stb. 2004, 31) is dit besluit, wat betreft de kadastrale percelen die geheel of gedeeltelijk binnen het aangewezen gebied zijn gelegen, in de kadastrale registratie als beperking ingeschreven.

- De noordgrens van het Steurgat is naar het noorden verschoven zodat het gehele natuurgebied binnen de begrenzing valt. Hiermee is een logischere grens verkregen (+ circa 9 ha). (°)
- De begrenzing over de Bergsche Maas is rechtgetrokken van de top van de dijk in het noorden naar de westelijke punt van het oostelijke eiland in het zuiden (- circa 13 ha).
- Aansluitend op de rechtgetrokken begrenzing over de Bergse Maas (zie hiervoor) is vanaf de westelijke punt van het oostelijke eiland naar het zuiden doorgetrokken tot de buitenteen van de dijk, zodat het westelijke eiland geheel binnen de begrenzing valt (+ ca. 4,5 ha). (°)
- De oeverzone van de Amer/Bergsche Maas (bestaande natuur) die soms wel en soms niet was opgenomen in het Habitatrichtlijngebied, is overal meebegrensd (+ circa 13 ha).
- De uitmonding van de Amertak bij Drimmelen is uit de begrenzing van het Habitatrichtlijngebied gehaald omdat deze geen betekenis heeft (- ca 3.5 ha).

De begrenzing van het Habitatrichtlijngebied (zoals aangemeld) is aangepast:

- Langs de Bruine Kil is de begrenzing op de EHS gelegd, landbouwpercelen zijn uit de begrenzing gehaald en enige bestaande natuur is toegevoegd. Per saldo is dit een verkleining van circa 3 ha. (°)
- Langs de Bakkerskil zijn percelen nieuwe natuur in eigendom van agrariërs die nog in landbouwkundig gebruik zijn buiten de begrenzing gebracht (- circa 18 ha). (°)
- Langs de Beneden-Merwede zijn alle kribvlakken consequent opgenomen in de begrenzing vanwege het voorkomen van de habitattypen beken en rivieren met waterplanten, *grote fonteinkruiden* (H3260B) en slikkige rivieroever (H3270) en de rivieronderpad (H1163) (+ circa 17 ha). (°)

3.4 Toelichting bij de kaart en uitgesloten delen

De begrenzing van het Natura 2000-gebied is aangegeven op de bij de aanwijzing behorende kaart. Voor zover van toepassing is daarbij onderscheid gemaakt tussen de begrenzingen van Habitatrichtlijngebied, Vogelrichtlijngebied en (voormalige) natuurmonumenten. Daar waar de kaart en de Nota van toelichting, bijvoorbeeld om kaarttechnische redenen, niet overeenstemmen, is de tekst in deze paragraaf doorslaggevend. In voorkomende gevallen zijn op de kaart ook aangrenzende Natura 2000-gebieden aangegeven. Aan de indicatief aangeduide begrenzing van deze gebieden kunnen geen rechten worden ontleend (voor de begrenzing van deze gebieden wordt verwezen naar de kaarten van de betreffende aangewezen of aangemelde gebieden).

Voor de begrenzing van Natura 2000-gebieden geldt de volgende algemene exclaveringsformule: Bestaande bebouwing, erven, tuinen, verhardingen en hoofdspoorwegen maken geen deel uit van het aangewezen gebied, tenzij daarvan in paragraaf 3.3 wordt afgeweken. Voor de gebruikte begrippen gelden de volgende definities (voor zover van toepassing in het onderhavige gebied):

- Bebouwing betreft één of meer gebouwen of bouwwerken geen gebouwen zijnde. Gebouw: elk bouwwerk, dat een voor mensen toegankelijke, overdekte, geheel of gedeeltelijk met wanden omsloten ruimte vormt. Bouwwerk: elke constructie van enige omvang van hout, steen, metaal of ander materiaal, welke hetzij direct of indirect met de grond verbonden is, of hetzij direct of indirect steun vindt in of op de grond.
- Erven zijn de onmiddellijk aan een woning of ander gebouw gelegen, daarbij behorende en daarmee in gebruik zijnde terreinen.
- Tuinen zijn in de onmiddellijke nabijheid van een woning of ander gebouw gelegen intensief onderhouden terreinen, beplant met siergewassen en gazons of in gebruik als moestuin, die zich duidelijk onderscheiden van de omgeving. Tuinen zijn meestal besloten en omheind middels een afrastering, schutting, muur of haag, of (deels) omgeven door een sloot.
- Verhardingen kunnen bijvoorbeeld zijn: wegen, pleinen, parkeervoorzieningen, erfverhardingen en steenglooiingen. Wegen betreffen alle voor het gemotoriseerd verkeer in gebruik zijnde kunstmatig verharde wegen met inbegrip van de daarin liggende bruggen en duikers en de tot die wegen behorende paden en berm of zijkanten.
- Hoofdspoorwegen betreffen spoorlijnen die zijn opgenomen in het Besluit aanwijzing hoofdspoorwegen (Stb. 2004, nr. 722). Langs hoofdspoorwegen geldt artikel 20 van de Spoorwegwet.

4 NATURA 2000-WAARDEN

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt allereerst een opsomming gegeven van de waarden waaraan het gebied zijn betekenis ontleent als Habitatrichtlijngebied en Vogelrichtlijngebied. Wat betreft de aanwijzing als Habitatrichtlijngebied wordt in paragrafen 4.2.1 en 4.2.2 een lijst gegeven van de habitattypen (met vermelding van de aanwezige subtypen) en soorten waarvoor het gebied is aangewezen¹⁰. Paragraaf 4.2.3 vermeldt de vogelsoorten waarvoor het gebied onder de Vogelrichtlijn is aangewezen. Op alle vermelde Natura 2000-waarden is een instandhoudingsdoelstelling van toepassing (zie hoofdstuk 5).

Vervolgens wordt in paragraaf 4.3 vermeld welke selectiecriteria op het Habitatrichtlijngebied van toepassing zijn en wordt onderbouwd waarom het gebied als Habitatrichtlijngebied is geselecteerd. Van elke Natura 2000-waarde waarvoor het gebied aan de selectiecriteria voldoet, wordt in bijlage B.3 in tekst en/of tabelvorm de betekenis (relatieve bijdrage) van het gebied afgezet tegen de betekenis van de andere Habitatrichtlijngebieden die aan de selectiecriteria voldoen. Ten slotte beschrijft paragraaf 4.4 de verspreiding van habitattypen en soorten binnen het gebied, ter onderbouwing van de gevolgde gebiedsbegrenzing van het Habitatrichtlijngebied.

4.2 Natura 2000-waarden waarvoor het gebied is aangewezen

4.2.1 Habitatrichtlijn: habitattypen (bijlage I¹¹)

Het gebied is aangewezen voor de volgende natuurlijke habitats opgenomen in bijlage I van de Habitatrichtlijn, waarvoor het gebied een bijdrage levert aan de instandhouding op landelijk niveau. Ten behoeve van de nationale uitwerking van de Habitatrichtlijn is een deel van de habitattypen verdeeld in subtypen, vanwege de zeer ruime variatie in fysieke omstandigheden en soortensamenstelling. De namen van de habitattypen en daarvan afgeleide subtypen zullen verder met hun verkorte namen worden aangeduid. Wijzigingen ten opzichte van de aanmelding als Habitatrichtlijngebied (2003) en/of het ontwerpbesluit (2009) zijn verklaard in bijlage B.1 van deze Nota van toelichting⁸.

H3260 Submontane en laagland rivieren met vegetaties behorend tot het *Ranunculion fluitantis* en het *Callitricho-Batrachion*

Verkorte naam Beken en rivieren met waterplanten

betreft het subtype:

H3260B Beken en rivieren met waterplanten (*grote fonteinkruiden*)

H3270 Rivieren met slikoevers met vegetaties behorend tot het *Chenopodietum rubri* p.p. en *Bidention* p.p.

Verkorte naam Slikkige rivieroevers

H6120 *Kalkminnend grasland op dorre zandbodem

Verkorte naam Stroomdalgraslanden

H6430 Voedselrijke zoomvormende ruigten van het laagland, en van de montane en alpiene zones

Verkorte naam Ruigten en zomen

betreft de subtypen:

H6430A Ruigten en zomen (*moerasspirea*)

H6430B Ruigten en zomen (*harig wilgenroosje*)

¹⁰ Prioritaire habitattypen en habitatoorten zijn in bijlagen I en II van de Habitatrichtlijn en in dit besluit aangeduid met een sterretje *.

¹¹ Bijlagen I en II laatstelijk aangepast op 20 november 2006, Richtlijn 2006/105/EG, PbEG L 363, 20.12.2006, p. 368-405 (zie ook rectificatie PbEG L 80, 21.3.2007, p. 15).

H6510 Laaggelegen schraal hooiland (*Alopecurus pratensis*, *Sanguisorba officinalis*)
Verkorte naam Glanshaver- en vossenstaarthooilanden

betreft de subtypen:

H6510A Glanshaver- en vossenstaarthooilanden (*glanshaver*)

H6510B Glanshaver- en vossenstaarthooilanden (*grote vossenstaart*)

H91E0 *Bossen op alluviale grond met *Alnus glutinosa* en *Fraxinus excelsior* (*Alno-Padion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*)

Verkorte naam Vochtige alluviale bossen

betreft de subtypen:

H91E0A *Vochtige alluviale bossen (*zachtouthooibossen*)

H91E0B *Vochtige alluviale bossen (*essen-iepenbossen*)

4.2.2 *Habitatrichtlijn: soorten (bijlage II¹¹)*

Het gebied is aangewezen voor de volgende soorten opgenomen in bijlage II van de Habitatrichtlijn, waarvoor het gebied een wezenlijke functie in de levenscyclus vervult. Hiermee wordt een bijdrage geleverd aan de instandhouding op landelijk niveau. Wijzigingen ten opzichte van de aanmelding als Habitatrichtlijngebied (2003) en/of het ontwerpbesluit (2009) zijn verklaard in bijlage B.1 van deze Nota van toelichting⁸.

H1095 Zeeprik (*Petromyzon marinus*)

H1099 Rivierprik (*Lampetra fluviatilis*)

H1102 Elft (*Alosa alosa*)

H1103 Fint (*Alosa fallax*)

H1106 Zalm (*Salmo salar*)

H1134 Bittervoorn (*Rhodeus amarus*)

H1145 Grote modderkruiper (*Misgurnus fossilis*)

H1149 Kleine modderkruiper (*Cobitis taenia*)

H1163 Rivierdonderpad (*Cottus gobio*)

H1318 Meervleermuis (*Myotis dasycneme*)

H1337 Bever (*Castor fiber*)

H1340 *Noordse woelmuis (*Microtus oeconomus arenicola*)

H1387 Tonghaarmuts (*Orthotrichum rogeri*)

4.2.3 *Vogelrichtlijn: vogelsoorten (bijlage I en artikel 4.2)*

Het gebied is aangewezen voor de volgende soorten opgenomen in bijlage I van de Vogelrichtlijn:

A021 Roerdomp (*Botaurus stellaris*)

A027 Grote zilverreiger (*Egretta alba*)

A034 Lepelaar (*Platalea leucorodia*)

A037 Kleine zwaan (*Cygnus bewickii* (*Cygnus columbianus bewickii*))

A045 Brandgans (*Branta leucopsis*)

A068 Nonnetje (*Mergus albellus*)

A075 Zeearend (*Haliaeetus albicilla*)

A081 Bruine kiekendief (*Circus aeruginosus*)

A094 Visarend (*Pandion haliaetus*)

A119 Porseleinhoen (*Porzana porzana*)

A229 IJsvogel (*Alcedo atthis*)

A272 Blauwborst (*Luscinia svecica*)

Verder is het gebied aangewezen voor de volgende andere geregeld voorkomende trekvogels waarvoor het gebied van betekenis is als broed-, rui- en/of overwinteringsgebied en rustplaatsen in hun trekzones (artikel 4.2):

A005 Fuut (*Podiceps cristatus*)

A017	Aalscholver (<i>Phalacrocorax carbo</i>)
A041	Kolgans (<i>Anser albifrons</i>)
A043	Grauwe gans (<i>Anser anser</i>)
A050	Smient (<i>Anas penelope</i>)
A051	Krakeend (<i>Anas strepera</i>)
A052	Wintertaling (<i>Anas crecca</i>)
A053	Wilde eend (<i>Anas platyrhynchos</i>)
A054	Pijlstaart (<i>Anas acuta</i>)
A056	Slobeend (<i>Anas clypeata</i>)
A059	Tafeleend (<i>Aythya ferina</i>)
A061	Kuifeend (<i>Aythya fuligula</i>)
A070	Grote zaagbek (<i>Mergus merganser</i>)
A125	Meerkoet (<i>Fulica atra</i>)
A156	Grutto (<i>Limosa limosa</i>)
A292	Snor (<i>Locustella luscinioides</i>)
A295	Rietzanger (<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>)

Wijzigingen ten opzichte van de aanwijzing als Vogelrichtlijngebied (1996) en/of het ontwerpbesluit (2009) zijn verklaard in bijlage B.2 van deze Nota van toelichting⁸.

4.3 Habitatrictlijn: waarden waarvoor het gebied aan de selectiecriteria voldoet

4.3.1 Habitattypen (bijlage I)

Voor niet-prioritaire habitattypen opgenomen in bijlage I van de Habitatrictlijn zijn in de eerste stap van het selectieproces in beginsel de "vijf belangrijkste gebieden" geselecteerd. Voor habitattypen welke verdeeld zijn in subtypen, geldt een aantal van "drie belangrijkste gebieden" per subtype. Voor prioritaire habitattypen¹⁰ geldt een aantal van "tien belangrijkste gebieden" en voor subtypen van prioritaire habitattypen een aantal van "vijf belangrijkste gebieden" per subtype. Verdeling in subtypen ten behoeve van de selectie is alleen toegepast indien de subtypen een verschillende verspreiding hebben en de beschikbare gegevens verdeling in subtypen toelaten. Voor één habitatype, dat in voldoende mate in gebieden is vertegenwoordigd die voor andere waarden zijn opgenomen, zijn geen gebieden geselecteerd (slijkgrasvelden (H1320)). De betekenis van het gebied is afgemeten aan de aanwezige oppervlakte en zo nodig ook de representativiteit van het habitatype. In een tweede stap zijn eventueel nog extra gebieden toegevoegd met het oog op landelijke dekking, geografische spreiding en grensoverschrijding¹². In de onderstaande tabel zijn de habitattypen vermeld die bij de aanmelding hebben geleid tot selectie van het gebied en/of de habitattypen waarvoor het gebied op grond van de huidige gegevens en omstandigheden aan de selectiecriteria zou voldoen (zie ook bijlage B.3).

Habitatype	X ^a	Y ^b	Landelijke oppervlakte ^c	Oppervlakte in Biesbosch ^d	Oppervlakte in Yde gebied ^e	Selectie bij aanmelding
H3260B	3	3		zie bijlage B.3		ja
H3270	5	5		zie bijlage B.3		ja
*H6120	10	9	ca. 500	B1 (2-6%)	C (<2%)	ja
H6430B	3	3		zie bijlage B.3		ja
H6510A	3	3	ca. 1.500	B1 (2-6%)	B1 (2-6%)	ja
H6510B	3	3	ca. 400	B2 (6-15%)	B2 (6-15%)	ja
*H91E0A	5	5	ca. 4.000	A2 (30-50%)	B1 (2-6%)	ja

- (a) Aantal gebieden dat maximaal voor dit habitatype kan worden geselecteerd volgens het criterium: "behorend tot de X belangrijkste gebieden" voor het betreffende habitatype.
- (b) Aantal gebieden dat op grond van de huidige gegevens en omstandigheden zou voldoen aan het onder (a) genoemde selectiecriteria (Y < X indien er minder dan X gebieden zijn waarin het habitatype is vastgesteld of voorkomt in differentiërende omvang)..

¹² De selectiecriteria zijn verder uitgewerkt in het Verantwoordingsdocument (2003).

- (c) Geschatte landelijke oppervlakte van het (subtype van het) habitattype in hectaren.
- (d) Oppervlakte in het onderhavige gebied, uitgedrukt als percentage van de landelijke oppervlakte. (Niet ingevuld indien gebied niet één van de X belangrijkste gebieden is.)
- (e) Oppervlakte van het habitattype in het, in rangorde van aflopende betekenis, Yde belangrijkste gebied. (Niet ingevuld indien niet van belang voor de bepaling van de relatieve betekenis van het gebied, wanneer representativiteit in plaats van oppervlakte doorslaggevend was).

4.3.2 Soorten (bijlage II)

Voor niet-prioritaire soorten opgenomen in bijlage II van de Habitatrichtlijn zijn in de eerste stap van het selectieproces in beginsel de "vijf belangrijkste gebieden" geselecteerd. Voor prioritaire soorten¹⁰ geldt een aantal van "tien belangrijkste gebieden". Voor enkele verspreid over het land voorkomende soorten, die in voldoende mate in gebieden zijn vertegenwoordigd welke voor andere waarden zijn opgenomen, zijn geen gebieden geselecteerd¹³. De betekenis van het gebied is afgemeten aan de omvang van de aanwezige populatie. In een tweede stap zijn eventueel nog extra gebieden toegevoegd met het oog op landelijke dekking, geografische spreiding en grensoverschrijding¹². In de onderstaande tabel zijn de habitatsoorten vermeld die bij de aanmelding hebben geleid tot selectie van het gebied en/of de habitatsoorten waarvoor het gebied op grond van de huidige gegevens en omstandigheden aan de selectiecriteria zou voldoen (zie ook bijlage B.3).

Code	Soort	X ^a	Y ^b	Landelijke populatie ^c	% in Biesbosch ^d	% in Yde gebied ^e	Selectie bij aanmelding
H1103	Fint	5	4	Zie bijlage B.3			nee
H1145	Grote modderkruiper	5	5	Zie bijlage B.3			ja
H1337	Bever	5	4	ca. 165	A1 (15-30%)	B1 (2-6%)	ja
*H1340	Noordse woelmuis	10	13	ca. 600	B2 (6-15%)	C (<2%)	ja
H1387	Tonghaarmuts	5	1	Zie bijlage B.3			ja

- (a) Aantal gebieden dat maximaal voor deze soort kan worden geselecteerd volgens het criterium: "behorend tot de X belangrijkste gebieden" voor de betreffende soort.
- (b) Aantal gebieden dat op grond van de huidige gegevens en omstandigheden zou voldoen aan het onder (a) genoemde selectiecriteria (Y < X indien er minder dan X gebieden zijn waarin de soort is vastgesteld of voorkomt in differentiërende omvang).
- (c) Landelijke voortplantingspopulatie in exemplaren, territoria of aantal bezette kilometerhokken (km²).
- (d) Populatiegrootte in het onderhavige gebied uitgedrukt als percentage van de landelijke populatie. (Niet ingevuld indien gebied niet één van de X belangrijkste gebieden is.)
- (e) Populatiegrootte in het, in rangorde van aflopende betekenis, Yde belangrijkste gebied.

4.4 Verspreiding habitattypen en soorten in het Habitatrichtlijngebied

De begrenzing van het Habitatrichtlijngebied Biesbosch is bepaald aan de hand van de ligging van habitattypen en leefgebieden van de soorten waarvoor het gebied is aangewezen (zie verder paragraaf 3.2). De verspreiding van de betreffende habitattypen en soorten binnen het gebied wordt in deze paragraaf globaal beschreven ter onderbouwing van de gevolgde begrenzing. Het is niet bedoeld als een uitputtende beschrijving.

Het habitattype beken en rivieren met waterplanten, *grote fonteinkruiden* (H3260B) is vooral aanwezig in baaien en kribvakken langs de Nieuwe Merwede vanaf de Kievitswaard tot en met de Dordtse Biesbosch, in het Steurgat van Bovenhennip tot aan Spijkerboor (nabij de Bergsche Maas) en in het Zijkgat/Middelgat van de Plomp/Sloot van St. Jan. Ook elders in de Brabantse Biesbosch zijn deze begroeiingen, die vooral worden gekenmerkt door rivierfonteinkruid, op een aantal plekken in grotere kreken aangetroffen. Slikkige rivieroever (H3270) komen wijdverspreid in het gebied voor, zowel langs rivierarmen als in ontpolderde delen. Het habitattype stroomdalgraslanden (H6120) is aanwezig op de Kop van de Oude Wiel op de splitsing van de Beneden-Merwede en de Nieuwe Merwede bij Werkendam. Glanshaver- en vossenstaarthooilanden (H6510) zijn aanwezig op diverse plaatsen in de Sliedrechtse Biesbosch, zoals het in landelijk opzicht grootste areaal van de zeldzame associatie van grote pimpernel en weidekervel (behorend tot subtype B

¹³ Soorten waarvoor geen gebieden zijn geselecteerd zijn: zeeprink (H1095), elft (H1102), zalm (H1106), bittervoorn (H1134) en kleine modderkruiper (H1149). Voor de platte schijfhoren (H4056) zijn geen gebieden geselecteerd omdat de soort bij de uitbreiding van de EU in 2004 is toegevoegd aan bijlage II.

grote vossenstaart) in de Hengstpolder. De andere plaatsen in het oostelijk deel van de Sliedrechtse Biesbosch zijn gelegen tussen Kop van de Oude Wiel en de Hengstpolder (H6510A en H6510B), en de hogere delen Louw Simonswaard (H6510A, fragmentair H6510B). Ruigten en zomen, *moerasspirea* (H6430A) zijn vooral aanwezig in de Dordtse Biesbosch en in de Brabantse Biesbosch. De ruigten en zomen, *harig wilgenroosje* (H6430B) komt in het gehele gebied voor op oevers van de riviertakken en grote en kleine kreken. Vochtige alluviale bossen, *zachtouthooibossen* (H91E0A) komen wijdverbreid in aanzienlijke oppervlakte voor op locaties als de Dordtse Biesbosch, Deeneplaat, oevers Nieuwe Merwede, rondom Noorderplaat, rondom spaarbekken De Gijster en De Kikvorsch of Otterpolder bij Dordrecht. Het subtype *essen-iepenbossen* (H91E0B) komt sporadisch voor in het oostelijk deel van de Brabantse Biesbosch. Tonghaarmuts (H1387) wordt het meeste aangetroffen in luchtvochtig wilgenbos langs rivieren. Deze mossoort is op diverse plekken verspreid over het gebied vastgesteld. De zeeprík (H1095), rivierprík (H1099), elft (H1102) en zalm (H1106) maken binnen de Biesbosch vooral gebruik van de hoofdstromen als doortrekroute naar bovenstrooms liggende paaiplaatsen. Vroeger vormde de Brabantse Biesbosch een belangrijk paaï- en opgroeigebied van de fint (H1103). In 2005 werd in de Nieuwe Merwede voor het eerst weer paaïgedrag waargenomen, maar het jaar daarop werden geen jonge finten aangetroffen die wijzen op een paaïplaats. De bittervoorn (H1134) komt wijdverspreid voor in de Biesbosch met name in de oostelijk gelegen killenstelsels en polderwateren. Het killenstelsel aan de oostzijde van de Brabantse Biesbosch vormt tevens een belangrijk leefgebied voor de grote modderkruiper (H1145). Hierin zijn vooral de kleinere slootjes en moerassige gedeelten voor de soort van belang. Daarnaast komt de soort plaatselijk in hoge dichtheden voor in polders van de Zuiderklip. De kleine modderkruiper (H1149) heeft binnen het gebied een ruime verspreiding, waar de soort zowel in de grotere open wateren als in de meer geïsoleerde killenstelsels van het gebied is aangetroffen. De rivierdonderpad (H1163) is geconcentreerd op de oevers van met name de Nieuwe Merwede waar voldoende schuilmogelijkheden, zoals in de vorm van basaltblokken, aanwezig zijn. Verder fungeert het gebied als foerageergebied van meervleermuizen (H1318) afkomstig uit kraamkolonies en verblijfplaatsen rondom het gebied, die overdag in gebouwen in de wijde omgeving verblijven (zie ook paragraaf 5.4) en 's nachts boven het water foerageren. De noordse woelmuis (H1340) komt in het gehele gebied voor in met name riet- en ruigtevegetaties. Vangsten zijn vooral gedaan in de Dordtse en Brabantse Biesbosch (niet ten noorden van de Petrusplaat), maar ook plaatselijk in de Sliedrechtse Biesbosch. De bever (H1337) heeft meer dan 20 territoria in de Brabantse Biesbosch, en heeft zich na de herintroductie verspreid zodat nu ook in de Dordtse en Sliedrechtse Biesbosch territoria worden aangetroffen. Bevers komen verspreid over het gehele gebied voor, maar open terrein wordt gemeden.

5 INSTANDHOUDINGSDOELSTELLINGEN

5.1 Inleiding

Het ecologisch netwerk Natura 2000 moet de betrokken natuurlijke habitats en leefgebieden van soorten in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding behouden of in voorkomend geval herstellen. Onder het begrip "instandhouding" wordt een geheel aan maatregelen verstaan die nodig zijn voor het behoud of herstel van natuurlijke habitats en populaties van wilde dier- en plantensoorten in een gunstige staat van instandhouding. Ingevolge artikel 4, vierde lid, Habitatrichtlijn worden bij aanwijzing als Habitatrichtlijngebied "tevens de prioriteiten vast[gesteld] gelet op het belang van de gebieden voor het in een gunstige staat van instandhouding behouden of herstellen van een type natuurlijke habitat [...] of van een soort [...] alsmede voor de coherentie van Natura 2000 en gelet op de voor dat gebied bestaande dreiging van achteruitgang en vernietiging".

Deze bepaling is in artikel 10a, tweede lid, van de Natuurbeschermingswet 1998 nader uitgewerkt. Op grond van dit artikel bestaat de verplichting om in een aanwijzing doelstellingen ten aanzien van de instandhouding van leefgebieden van vogelsoorten dan wel doelstellingen ten aanzien van de instandhouding van natuurlijke habitats of populaties van de in het wild levende dier- en plantensoorten op te nemen. Om die reden zijn voor elk Natura 2000-gebied instandhoudingsdoelstellingen ontwikkeld, waarbij per habitatype en per (vogel)soort is uitgegaan van landelijke doelen en de bijdrage die een gebied redelijkerwijs kan leveren voor het bereiken van een gunstige staat van instandhouding op landelijk niveau. Voor zover van toepassing is daarbij aangegeven welke habitattypen en/of (vogel)soorten ten koste mogen gaan van andere habitattypen en (vogel)soorten. Bij broedvogelsoorten met een regionale doelstelling is in de toelichting aangegeven wat in een bepaalde periode de minimale en maximale bijdrage van het betreffende gebied aan het regionale doelniveau is geweest.

In bijlage B van deze Nota van toelichting is een overzicht opgenomen van alle gebiedsdoelstellingen per Natura 2000-waarde.

Voor de Natura 2000-gebieden zullen in beheerplannen instandhoudingsmaatregelen worden uitgewerkt die beantwoorden aan de gebiedsspecifieke ecologische vereisten van de betrokken natuurlijke habitats en (vogel)soorten.

Als verdere invulling van het stellen van prioriteiten zijn voor de acht onderscheiden Natura 2000-landschappen¹⁴ kernopgaven geformuleerd op grond van de daar voorkomende habitattypen en soorten, de landelijke betekenis van deze waarden binnen het betreffende landschap, de belangrijkste verbeteropgaven en de beïnvloedingsmogelijkheden. Per landschap omvatten ze de belangrijkste behoud- en herstelopgaven. De kernopgaven stellen prioriteiten ("richting geven") en geven overeenkomsten en verschillen tussen en binnen de gebieden aan. Zij hebben in het bijzonder betrekking op habitattypen en (vogel)soorten die sterk onder druk staan en/of waarvoor Nederland van groot of zeer groot belang is. De kernopgaven worden per Natura 2000-landschap behandeld en opgesomd in hoofdstuk 5 van het Natura 2000 doelendocument (2006).

5.2 Algemene doelen

Behoud en indien van toepassing herstel van:

1. de bijdrage van het Natura 2000-gebied aan de ecologische samenhang van Natura 2000 zowel binnen Nederland als binnen de Europese Unie;
2. de bijdrage van het Natura 2000-gebied aan de biologische diversiteit en aan de gunstige staat van instandhouding van natuurlijke habitats en soorten binnen de Europese Unie, die zijn opgenomen in bijlage I of bijlage II van de Habitatrichtlijn. Dit behelst de benodigde bijdrage van het gebied aan het streven naar een op landelijk niveau gunstige staat van instandhouding voor de habitattypen en de soorten waarvoor het gebied is aangewezen;
3. de natuurlijke kenmerken van het Natura 2000-gebied, inclusief de samenhang van de structuur en functies van de habitattypen en van de soorten waarvoor het gebied is aangewezen;

---

¹⁴ Het Natura 2000-landschap van het gebied waarop dit besluit betrekking heeft staat vermeld in paragraaf 3.2 van deze Nota van toelichting.

4. de op het gebied van toepassing zijnde ecologische vereisten van de habitattypen en soorten waarvoor het gebied is aangewezen.

5.3 Habitatrichtlijn: habitattypen (bijlage I)

H3260 Beken en rivieren met waterplanten

Doel Behoud oppervlakte en kwaliteit beken en rivieren met waterplanten, *grote fonteinkruiden* (subtype B).

Toelichting In dit gebied komen fonteinkruidbegroeiingen voor behorend tot het habitatype beken en rivieren met waterplanten, *grote fonteinkruiden* (subtype B). Landelijk verkeert dit subtype in een matig ongunstige staat van instandhouding. Voor de Biesbosch zijn behoudopgaven geformuleerd, omdat het habitatype zich recent behoorlijk heeft weten uit te breiden. De uitbreiding van dit subtype houdt vermoedelijk verband met de recente stijging van de watertemperatuur.

H3270 Slikkige rivieroever

Doel Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit.

Toelichting De slikoevers van de Biesbosch zijn van oudsher van grote betekenis voor het habitatype slikkige rivieroever, dat hier in diverse vormen voorkomt. Na de afsluiting van het Volkerak en het Haringvliet is de oppervlakte ervan echter sterk afgenomen. Het habitatype, dat landelijk in een matig ongunstige staat van instandhouding verkeert, kan profiteren van ontpolderingen en het afgraven en afvlakken van oevers.

H6120 *Stroomdalgraslanden

Doel Uitbreiding oppervlakte en behoud kwaliteit.

Toelichting Het gebied herbergt reeds een aanzienlijk areaal van stroomdalgraslanden met een goede kwaliteit. Behoud van de kwaliteit is derhalve voldoende. Er is lokaal potentie aanwezig voor uitbreiding van de oppervlakte.

H6430 Ruigten en zomen

Doel Behoud oppervlakte en kwaliteit ruigten en zomen, *moerasspirea* (subtype A) en uitbreiding oppervlakte en behoud kwaliteit ruigten en zomen, *harig wilgenroosje* (subtype B).

Toelichting De Biesbosch herbergt een grote oppervlakte aan ruigten, zowel van *moerasspirea* (subtype A) als van *harig wilgenroosje* (subtype B). Het subtype *harig wilgenroosje* komt voor in een vorm met rivierkruid, die is gebonden aan het mondingsgebied van de grote rivieren, waar de getijdenwerking voelbaar is of was. Deze zeldzame vorm, die alleen in Nederland is beschreven, heeft in het Hollands-Brabantse zoetwatergetijdengebied zijn hoofdverspreiding. Daarbinnen vormt de Biesbosch samen met de oeverlanden van de Oude Maas het belangrijkste bolwerk.

H6510 Glanshaver- en vossenstaartheuvels

Doel Behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit glanshaver- en vossenstaartheuvels, *glanshaver* (subtype A) en uitbreiding oppervlakte en behoud kwaliteit glanshaver- en vossenstaartheuvels, *grote vossenstaart* (subtype B).

Toelichting De Biesbosch herbergt het laatste voorbeeld van enige omvang van de weidekervel-associatie (*Sanguisorbo-Silaetum*) in ons land, een vorm van het habitatype glanshaver- en vossenstaartheuvels, *grote vossenstaart* (subtype B). Dit subtype verkeert landelijk in een zeer ongunstige staat van instandhouding, maar er zijn in de Biesbosch mogelijkheden voor uitbreiding van de oppervlakte. Er is een behoudopgave voor de kwaliteit geformuleerd, omdat dit subtype reeds in bijzondere kwaliteit voorkomt. In de Biesbosch komen tevens drogere graslanden voor van het habitatype glanshaver- en vossenstaartheuvels, *glanshaver* (subtype A) dat er landelijk minder slecht voor staat (matig ongunstige staat van instandhouding). Dit subtype komt over een aanzienlijk areaal voor in de Biesbosch; behoud van de oppervlakte is derhalve voldoende.

H91E0 *Vochtige alluviale bossen

- Doel Behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit vochtige alluviale bossen, *zachtouthooibossen* (subtype A) en uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit vochtige alluviale bossen, *essen-iepenbossen* (subtype B). Enige achteruitgang in oppervlakte van subtype A ten gunste van subtype B is toegestaan.
- Toelichting De Biesbosch herbergt verreweg de grootste oppervlakte van het habitatype vochtige alluviale bossen, *zachtouthooibossen* (subtype A) in ons land. Behoud van de huidige oppervlakte is derhalve voldoende. Door het grotendeels wegvallen van de getijdenwerking is de kwaliteit echter sterk verminderd. Door natuurlijke successie zal een deel van de bossen geleidelijk kunnen veranderen in de zeldzamere begroeiingen van het habitatype vochtige alluviale bossen, *essen-iepenbossen* (subtype B). Inmiddels heeft zich een aantal kenmerkende soorten gevestigd.

5.4 Habitatrichtlijn: soorten (bijlage II)

H1095 Zeeprrik

- Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor uitbreiding populatie.
- Toelichting De Biesbosch is als doortrekgebied van groot belang voor de Rijn- en Maaspopulaties. In dit gebied zijn geen herstelmaatregelen noodzakelijk, omdat de oorzaak van de landelijk matig ongunstige staat van instandhouding niet in dit gebied ligt. Uitbreiding van de populatie kan tot stand komen door elders de doorgangen in de trekroute te verbeteren.

H1099 Rivierprrik

- Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor uitbreiding populatie.
- Toelichting De Biesbosch is als doortrekgebied van groot belang voor de Rijn- en Maaspopulaties. Recentelijk laat de soort een toename in aantal zien, maar dient, gezien de landelijk matige staat van instandhouding, verder toe te nemen. In dit gebied zijn geen herstelmaatregelen noodzakelijk. Uitbreiding van de populatie kan tot stand komen door het elders verbeteren van de doorgang in de trekroute.

H1102 Elft

- Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor uitbreiding populatie.
- Toelichting De Biesbosch is als doortrekgebied voor de elft van groot (potentieel) belang. Vroeger bevonden zich paaipopulaties bovenstreams (buiten Nederland), waarna de jonge vissen geleidelijk weer afzakten en opgroeiden in estuaria en zoetwatergetijdengebieden (zoals destijds de Biesbosch). Er zijn concrete aanwijzingen dat in de Boven-Rijn (Duitsland) nog een kleine populatie voorkomt. Daarnaast wordt er in Duitsland een herintroductieproject uitgevoerd. In de toekomst kan de Biesbosch mogelijk weer als doortrekgebied dienen. In het gebied zelf zijn geen herstelmaatregelen noodzakelijk. Uitbreiding van de populatie kan tot stand komen door elders doorgangen in de trekroute te verbeteren.

H1103 Fint

- Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor uitbreiding populatie.
- Toelichting Het betreft hier de kern van de voormalige grootste populatie finten. In dit gebied zijn geen herstelmaatregelen noodzakelijk. Uitbreiding van de populatie kan tot stand komen door het elders verbeteren van de doorgang in de trekroute.

H1106 Zalm

- Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor uitbreiding populatie.
- Toelichting De Biesbosch is als doortrekgebied voor de zalm van groot belang voor de Rijn- en Maaspopulaties. In dit gebied zijn geen herstelmaatregelen noodzakelijk. Uitbreiding van de populatie kan tot stand komen door het elders verbeteren van de doorgang in de trekroute.

H1134 Bittervoorn

Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie.
Toelichting Het westelijke rivierengebied geldt als één van de vier kerngebieden voor de bittervoorn in Nederland. De soort komt in het gebied Biesbosch wijdverspreid, plaatselijk in hoge dichtheden, voor. De populatie kan zich hier duurzaam handhaven.

H1145 Grote modderkruiper

Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie.
Toelichting De Brabantsche Biesbosch vormt met het killenstelsel, maar ook met diverse in het gebied gelegen polders, een kerngebied voor de grote modderkruiper in Nederland. Binnen het killenstelsel zijn vooral de kleinere slootjes en moerassige gedeelten van belang als leefgebied voor de soort. Behoud van de populatie is in dit gebied voldoende.

H1149 Kleine modderkruiper

Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie.
Toelichting De kleine modderkruiper komt algemeen en wijdverspreid in het gebied voor. De soort verkeert landelijk in een gunstige staat van instandhouding en komt in Nederland algemeen en wijdverspreid voor.

H1163 Rivierdonderpad

Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie.
Toelichting Het betreft landelijk een wijdverspreide soort, waarvoor het rivierengebied relatief belangrijk is. Binnen de Biesbosch zijn diverse waarnemingen bekend. Geschikt habitat is met name aanwezig in de oevers van de hoofdstromen. De Biesbosch levert een relatief belangrijke bijdrage aan de landelijke instandhouding.

H1318 Meervleermuis

Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie.
Toelichting Het gebied fungeert als foerageergebied voor meervleermuizen die overdag in gebouwen in de wijde omgeving verblijven (actieradius 10 km). Tot nu toe zijn er twee kraamverblijven bekend in Wagenberg en 's Gravenmoer. Mannen-/paarverblijven zijn tot nu toe bekend in Zevenbergen, De Elzen, Hank, Werkendam en Zwijndrecht. Belangrijke vliegroutes naar het gebied zijn onder andere de Donge, het Wantij, het Steurgat, het Noordergat en de Roode vaart.

H1337 Bever

Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie.
Toelichting In de periode 1988-1992 zijn er in totaal 42 bevers uitgezet in de Zuidwaard van de Brabantse Biesbosch. De soort heeft zich er weten te vestigen en heeft zich uitgebreid naar de Dordtse en Sliedrechtse Biesbosch. Recent is er geconcludeerd dat er sprake is van "inbreiding" (splitsing van territoria). Over de periode 2001-2007 is sprake van toenemende aantallen.

H1340 *Noordse woelmuis

Doel Uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor uitbreiding populatie.
Toelichting Het betreft hier een grote populatie van de noordse woelmuis, die een belangrijke rol voor andere populaties in het gehele Deltagebied vervult. Er is potentie voor uitbreiding van de omvang en verbetering van de kwaliteit van het leefgebied door natuurontwikkelingsprojecten in het gebied. Verwacht wordt dat de populatie hierdoor zal uitbreiden.

H1387 Tonghaarmuts

Doel Uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit biotoop voor uitbreiding populatie.
Toelichting De tonghaarmuts is een moeilijk herkenbare soort. Voor duurzaam behoud is de soort afhankelijk van onbegroeide schors van wilgen. Verbetering van de kwaliteit van de biotoop zal zich daarom tevens moeten richten op het aanbod van jonge wilgenboompjes. De huidige verspreiding en populatieomvang van deze soort in ons land is slecht bekend. De Biesbosch

vormt het enige gebied waar de soort over een langere periode is waargenomen. Voor het behalen van de landelijke doelstelling is uitbreiding van de omvang en verbetering van de kwaliteit van dit leefgebied noodzakelijk.

5.5 Vogelrichtlijn: broedvogels

A017 Aalscholver

Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 310 paren.

Toelichting De aalscholver was in de periode 1937-1952 een geregeld voorkomende broedvogel in de Biesbosch (maximaal 416 paren in 1938). Daarna was de soort geruime tijd als broedvogel afwezig. In 1978 vestigde de soort zich weer in de Dordtse Biesbosch en in 1992 in de Brabantse Biesbosch. Het aantal paren schommelde in de periode 1993-2003 tussen de 249 en 354. Het aantal in de doelstelling is gelijk aan het gemiddelde van de periode 1999-2003. Gezien de landelijk gunstige staat van instandhouding is behoud voldoende. Het gebied heeft voldoende draagkracht voor een sleutelpopulatie.

A021 Roerdomp

Doel Uitbreiding omvang en/of verbetering kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 10 paren (territoria).

Toelichting In de jaren zeventig was de roerdomp met een maximum van 25 territoria (1978) aanwezig. Na de strenge winter van 1978-1979 viel het aantal terug tot slechts 3 territoria. Hoewel enig herstel optrad (in 1983 werden 8 territoria geteld) verdween de roerdomp weer vrijwel door de strenge winters halverwege de jaren tachtig. Tot 1999 was de roerdomp slechts een onregelmatige broedvogel die in menig jaar ontbrak. Sindsdien is het een jaarlijkse broedvogel; in 1999-2003 werden er jaarlijks 1-6 territoria vastgesteld en in 2009 13 territoria¹⁵. Gezien de landelijk zeer ongunstige staat van instandhouding is uitbreiding van de populatie gewenst. Het gebied levert onvoldoende draagkracht voor een sleutelpopulatie, maar draagt wel bij aan de draagkracht ten behoeve van een regionale sleutelpopulatie in de grote rivieren.

A081 Bruine kiekendief

Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 30 paren.

Toelichting In de jaren dertig en veertig waren er circa 20 broedparen in de Biesbosch. De aantallen daalden, conform de landelijke tendens, vervolgens sterk tot een niveau van slechts enkele paren in de jaren zestig. Evenals elders in Nederland trad vervolgens een sterk herstel op tot een maximum van 50 paren in de jaren tachtig en begin jaren negentig. Sindsdien is het aantal licht afgenomen tot een niveau van circa 30 paren. Gezien de landelijk gunstige staat van instandhouding is behoud voldoende. Het gebied heeft voldoende draagkracht voor een sleutelpopulatie.

A119 Porseleinhoen

Doel Uitbreiding omvang en/of verbetering kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 9 paren.

Toelichting In de Biesbosch wordt de broedhabitat van het porseleinhoen gevormd door de natte, periodiek geïnundeerde, ten dele dichtgegroeide kreken en natte rietpolders. Aantallen fluctueren sterk. Tussen 1985 en 2009 fluctueerde het aantal paren tussen 0 en 11 paren. "Goede broedplekken" voor het porseleinhoen zijn open moerassige terreinen van minimaal 1 tot 2 hectare met matig voedselrijk water. Het aantal paren in de doelstelling heeft betrekking op gunstige jaren. "Gunstige jaren" voor het porseleinhoen zijn jaren met hoge rivierwaterstanden met inundaties van uiterwaarden in de periode mei/juni. Het aantal in de doelstelling is gelijk

¹⁵ Dit betreft aantallen gebaseerd op roepende mannetjes. Dit kan leiden tot overschatting van het aantal feitelijk aanwezige broedende vrouwtjes, omdat een en hetzelfde mannetje op ver van elkaar verwijderde plekken kan roepen waardoor er van verschillende mannetjes sprake lijkt.

aan het aantal van het jaar 1989 (9 paren). Vanwege de zeer ongunstige staat van instandhouding van de landelijke populatie is herstel van de populatie gewenst. Het gebied levert onvoldoende draagkracht voor een zelfstandige sleutelpopulatie, maar draagt wel bij aan de draagkracht in de regio grote rivieren ten behoeve van een regionale sleutelpopulatie.

A229 IJsvogel

Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 20 paren.

Toelichting Voor de afsluiting van het getij broedde de ijsvogel niet in de Biesbosch. Na afsluiting kwamen tientallen kilometers steile oevers ter beschikking als potentiële nestplaats. Tegenwoordig is de Biesbosch het belangrijkste broedgebied van de ijsvogel buiten de hogere zandgronden. Ook na strenge winters, als de landelijke populatie sterk is afgenomen, broeden nog meerdere paren in de Biesbosch (bijvoorbeeld in 1997 6 broedparen van de geschatte 35-50 in heel Nederland). Daarmee heeft de Biesbosch een belangrijke rol als brongebied bij de hernieuwde opbouw van de populatie. Het aantal in de doelstelling is gelijk aan het gemiddelde aantal broedparen in de periode 1999-2003. Gezien de landelijk gunstige staat van instandhouding is behoud voldoende. Het gebied heeft voldoende draagkracht voor een sleutelpopulatie.

A272 Blauwborst

Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van tenminste 1.300 paren.

Toelichting Voor de afsluiting van het getij kwamen vermoedelijk enkele honderden paren van de blauwborst tot broeden in hakgrienden in de Biesbosch. Na de afsluiting van het getij werden ook de rietgorzen bevolkt. Tegenwoordig is de Biesbosch, naast de Oostvaardersplassen, het belangrijkste broedgebied van de blauwborst in Nederland. De populatie bereikte in de jaren negentig een niveau van circa 2.000 paren. In de periode 1999-2003 lijkt het aantal daar nog boven te liggen met naar schatting gemiddeld bijna 2.300 paren. Gezien de landelijk gunstige staat van instandhouding is gekozen voor behoud van het leefgebied. Gezien de natuurlijke ontwikkelingsrichting van het gebied is het aantal in de doelstelling afgeleid van het actuele gemiddelde van de periode 2004-2008 (1.343 broedparen). Het gebied heeft voldoende draagkracht voor een sleutelpopulatie.

A292 Snor

Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 130 paren.

Toelichting Voor de afsluiting van het getij kwamen vermoedelijk enkele tientallen paren van de snor tot broeden in overjarig riet en jonge hakgrienden met 3-4 jarig hout in de Biesbosch. Na de afsluiting leek de populatie van de snor aanvankelijk af te nemen, maar vanaf eind jaren zeventig volgde een toename. Tegenwoordig levert de Biesbosch als broedgebied één van de grootste bijdragen voor de snor in Nederland. Het aantal in de doelstelling is gelijk aan het gemiddelde van de periode 1999-2003. Gezien de lokale neutrale trend sinds 1990 is behoud van het leefgebied voldoende. Het gebied heeft voldoende draagkracht voor een sleutelpopulatie.

A295 Rietzanger

Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 260 paren.

Toelichting Voor de afsluiting van het getij kwamen vermoedelijk enkele honderden paren rietzangers tot broeden in jonge hakgrienden met riet en verwaarloosd riet. Na de afsluiting van het getij was het aantal aanvankelijk constant. Vervolgens zette een sterke afname in zodat halverwege de jaren tachtig slechts 40-60 paren resteerden. Daarop volgde een kentering en volgde een sterke toename. Halverwege de jaren negentig broedden er weer enkele honderden paren. Voor de periode 1999-2003 wordt het gemiddeld aantal paren geschat op 260. Gezien de landelijk gunstige staat van instandhouding met betrekking tot het leefgebied en de

populatieomvang, is behoud voldoende. Het gebied heeft voldoende draagkracht voor een sleutelpopulatie.

5.6 Vogelrichtlijn: niet-broedvogels

A005 Fuut

Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 450 vogels (seizoensgemiddelde).

Toelichting Aantallen futen zijn van nationale betekenis. Het gebied heeft voor de soort met name een functie als foerageergebied. Eind jaren tachtig is de populatie toegenomen, met een piek in de eerste helft van de jaren negentig. Daarna is de populatie weer afgenomen en recentelijk weer gestabiliseerd. Behoud is voldoende, de landelijk matig ongunstige staat van instandhouding heeft vooral betrekking op de situatie in het IJsselmeergebied.

A017 Aalscholver

Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 330 vogels (seizoensgemiddelde).

Toelichting Het gebied heeft voor de aalscholver met name een functie als foerageergebied en als slaapplaats. Begin jaren negentig was er een piek, daarna vertoont het aantalsverloop fluctuaties, waarschijnlijk veroorzaakt door de effecten van strenge winters.

A027 Grote zilverreiger

Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 10 vogels (seizoensgemiddelde) voor de functie als foerageergebied en gemiddeld 60 vogels (seizoensmaximum) voor de functie van het gebied als slaapplaats.

Toelichting Aantallen grote zilverreigers zijn van grote nationale betekenis. Het gebied heeft voor de soort met name een functie als foerageergebied en als slaapplaats. Als slaapplaats levert de Biesbosch na de Nieuwkoopse Plassen de grootste bijdrage. Net als elders is de soort sterk opgekomen sinds het eind van de jaren negentig.

A034 Lepelaar

Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 10 vogels (seizoensgemiddelde).

Toelichting Het gebied heeft voor de lepelaar met name een functie als foerageergebied. De aantallen lepelaars fluctueren zonder duidelijke trend.

A037 Kleine zwaan

Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 10 vogels (seizoensgemiddelde).

Toelichting Aantallen kleine zwanen waren in de periode 1993-1997 van internationale betekenis. Het gebied heeft voor de soort met name een functie als foerageergebied en als slaapplaats. Het aantalsverloop vertoonde een piek rond 1990 en daarna een afname. Behoud is voldoende, want de vermoedelijke oorzaken van de landelijk matig ongunstige staat van instandhouding liggen niet in dit gebied.

A041 Kolgans

Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 1.800 vogels (seizoensgemiddelde) voor het foerageergebied en gemiddeld 34.200 vogels (seizoensmaximum) voor het gebied als slaapplaats.

Toelichting Aantallen kolangzen zijn van nationale en internationale betekenis. Het gebied heeft voor de soort met name een functie als foerageergebied en als slaapplaats. Het aantalsverloop vertoonde een optimum in de eerste helft van de jaren negentig en daarna een afname. De doelstelling heeft geen betrekking op de eventuele functie van het gebied als broedgebied voor deze soort.

A043   Grauwe gans

Doel   Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 2.300 vogels (seizoensgemiddelde).

Toelichting   Aantallen grauwe ganzen zijn van nationale en internationale betekenis. Het gebied heeft voor de soort met name een functie als foerageergebied en als slaappleaats. Sinds begin jaren negentig vertoont de populatie een toename. De doelstelling heeft geen betrekking op de eventuele functie van het gebied als broedgebied voor deze soort.

A045   Brandgans

Doel   Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 870 vogels (seizoensgemiddelde) voor het foerageergebied en gemiddeld 4.900 vogels (seizoensmaximum) voor het gebied als slaappleaats.

Toelichting   Aantallen brandganzen zijn van internationale betekenis. Het gebied heeft voor de soort met name een functie als foerageergebied en als slaappleaats. In de jaren tachtig is de populatie toegenomen, daarna fluctueren de aantallen. De doelstelling heeft geen betrekking op de eventuele functie van het gebied als broedgebied voor deze soort.

A050   Smient

Doel   Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 3.300 vogels (seizoensgemiddelde).

Toelichting   Het gebied heeft voor de soort met name een functie als slaappleaats en als foerageergebied. In de jaren tachtig is de populatie sterk toegenomen, sindsdien is er sprake van sterke fluctuaties.

A051   Krakeend

Doel   Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 1.300 vogels (seizoensgemiddelde).

Toelichting   Aantallen krakeenden zijn van internationale betekenis. Het gebied heeft voor de soort met name een functie als foerageergebied. De Biesbosch is het belangrijkste gebied voor de krakeend in Nederland. Sinds begin jaren tachtig is de populatie sterk toegenomen.

A052   Wintertaling

Doel   Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 1.100 vogels (seizoensgemiddelde).

Toelichting   Aantallen wintertalingen zijn van nationale betekenis. Het gebied heeft voor de soort met name een functie als foerageergebied. De Biesbosch is één van de belangrijkste gebieden voor deze soort in Nederland. Aantallen waren lange tijd min of meer stabiel, maar zijn recent toegenomen. Behoud is voldoende, op landelijk niveau is geen herstelopgave geformuleerd.

A053   Wilde eend

Doel   Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 4.000 vogels (seizoensgemiddelde).

Toelichting   Het gebied heeft voor de wilde eend met name een functie als foerageergebied. In de tweede helft van de jaren tachtig en eerste helft van de jaren negentig was er sprake van verhoogde aantallen. Daarna zijn aantallen afgenomen tot onder het oude niveau, met sterke fluctuaties.

A054   Pijlstaart

Doel   Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 70 vogels (seizoensgemiddelde).

Toelichting   Het gebied heeft voor de pijlstaart met name een functie als foerageergebied. Na een daling in de eerste helft van de jaren negentig is de trend licht positief. Behoud voldoende, op landelijk niveau is geen herstelopgave geformuleerd.

A056   Slobeend

Doel   Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 270 vogels (seizoensgemiddelde).

Toelichting	Aantallen slobenden zijn van nationale en internationale betekenis. Het gebied heeft voor de soort met name een functie als foerageergebied. Het aantalsverloop vertoont grootschalige fluctuaties, mogelijk door effecten van strenge winters.
A059	Tafeleend
Doel	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 130 vogels (seizoensgemiddelde).
Toelichting	Het gebied heeft voor de tafeleend met name een functie als foerageergebied. De aantallen zijn sinds de jaren tachtig afgenomen, vooral sinds 1996 is er sprake van lage aantallen, net als elders in het rivierengebied. De afname is wel tot stilstand gekomen. Behoud is voldoende; de waarschijnlijke oorzaak van de afname is niet gelegen in dit gebied.
A061	Kuifeend
Doel	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 3.800 vogels (seizoensgemiddelde).
Toelichting	Aantallen kuifeenden zijn van nationale betekenis. Het gebied heeft voor de soort met name een functie als foerageergebied. Aantallen zijn in de jaren tachtig toegenomen, maar daarna fluctuerend. Behoud is voldoende, op landelijk niveau is geen herstelopgave geformuleerd.
A068	Nonnetje
Doel	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 20 vogels (seizoensgemiddelde).
Toelichting	Het gebied heeft voor het nonnetje met name een functie als foerageergebied. Aantallen zijn sterk fluctuerend, maar zijn sinds begin jaren negentig significant toegenomen. Meer recentelijk zijn de aantallen gestabiliseerd. Behoud is voldoende, de waarschijnlijke oorzaak van de landelijk matig ongunstige staat van instandhouding is niet gelegen in dit gebied.
A070	Grote zaagbek
Doel	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 30 vogels (seizoensgemiddelde).
Toelichting	Het gebied heeft voor de grote zaagbek met name een functie als foerageergebied. De aantallen zijn sinds de tweede helft van de jaren negentig afgenomen, maar inmiddels redelijk stabiel op een lager niveau dan in de jaren tachtig en begin van de jaren negentig. Behoud is voldoende, de waarschijnlijke oorzaak van de landelijk zeer ongunstige staat van instandhouding is niet gelegen in dit gebied.
A075	Zeearend
Doel	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 2 vogels (seizoensmaximum).
Toelichting	Aantallen zeearenden zijn van grote nationale betekenis. Het gebied heeft voor de soort met name een functie als foerageergebied. De gebieden Biesbosch, Westerschelde & Saefthinghe en de Oostvaardersplassen leveren voor de zeearend de grootste bijdrage. De gegevens zijn niet toereikend voor een trendanalyse.
A094	Visarend
Doel	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 6 vogels (seizoensmaximum).
Toelichting	Aantallen visarenden zijn van nationale betekenis. Het gebied heeft voor de soort met name een functie als foerageergebied. De gegevens zijn niet toereikend voor trendanalyse. Aantallen zijn sterk fluctuerend en recentelijk relatief laag.
A125	Meerkoet
Doel	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 3.100 vogels (seizoensgemiddelde).

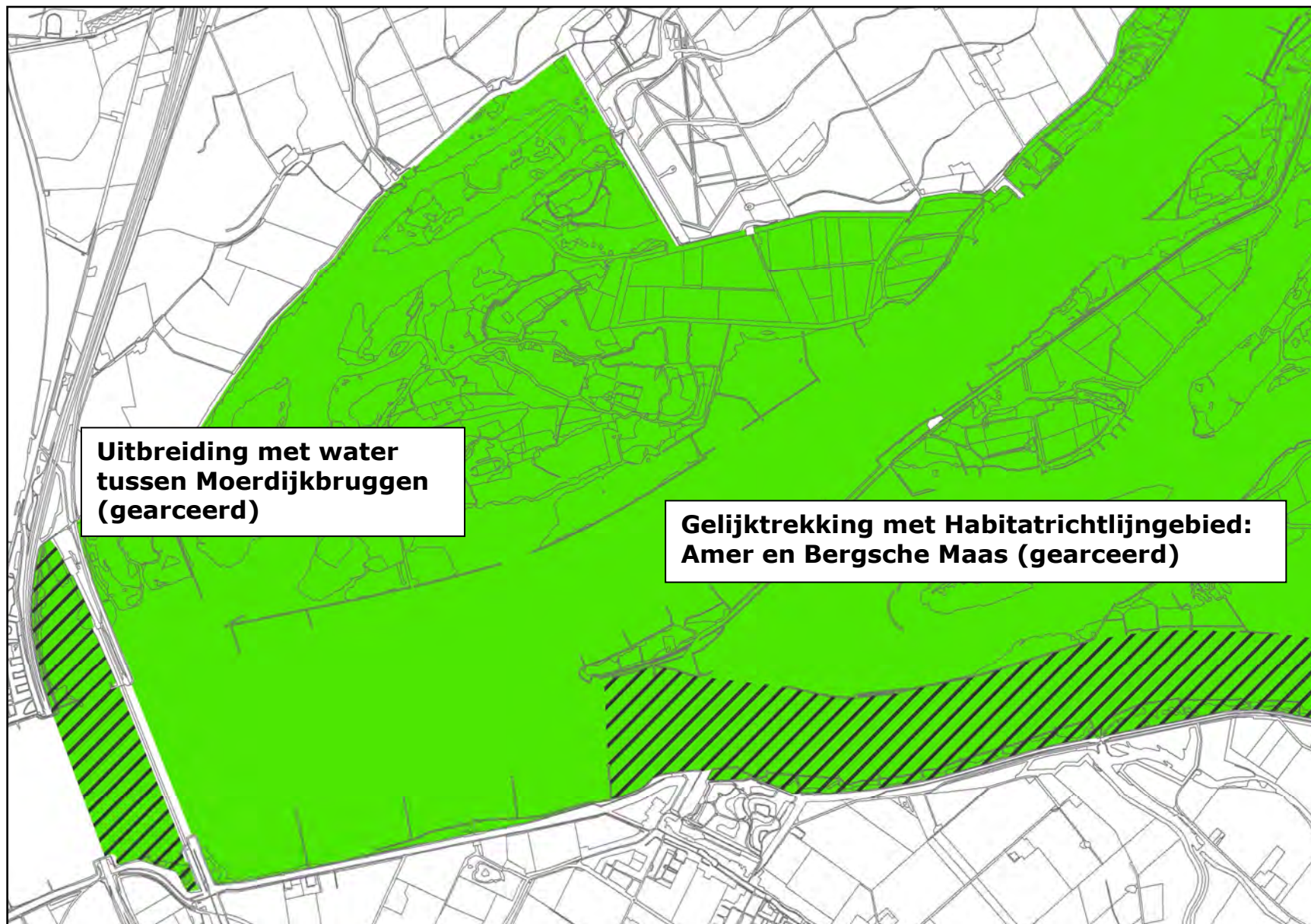
Toelichting Het gebied heeft voor de meerkoet met name een functie als foerageergebied. Het aantalsverloop vertoont grootschalige fluctuaties, schijnbaar door effecten van strenge winters.

A156 Grutto

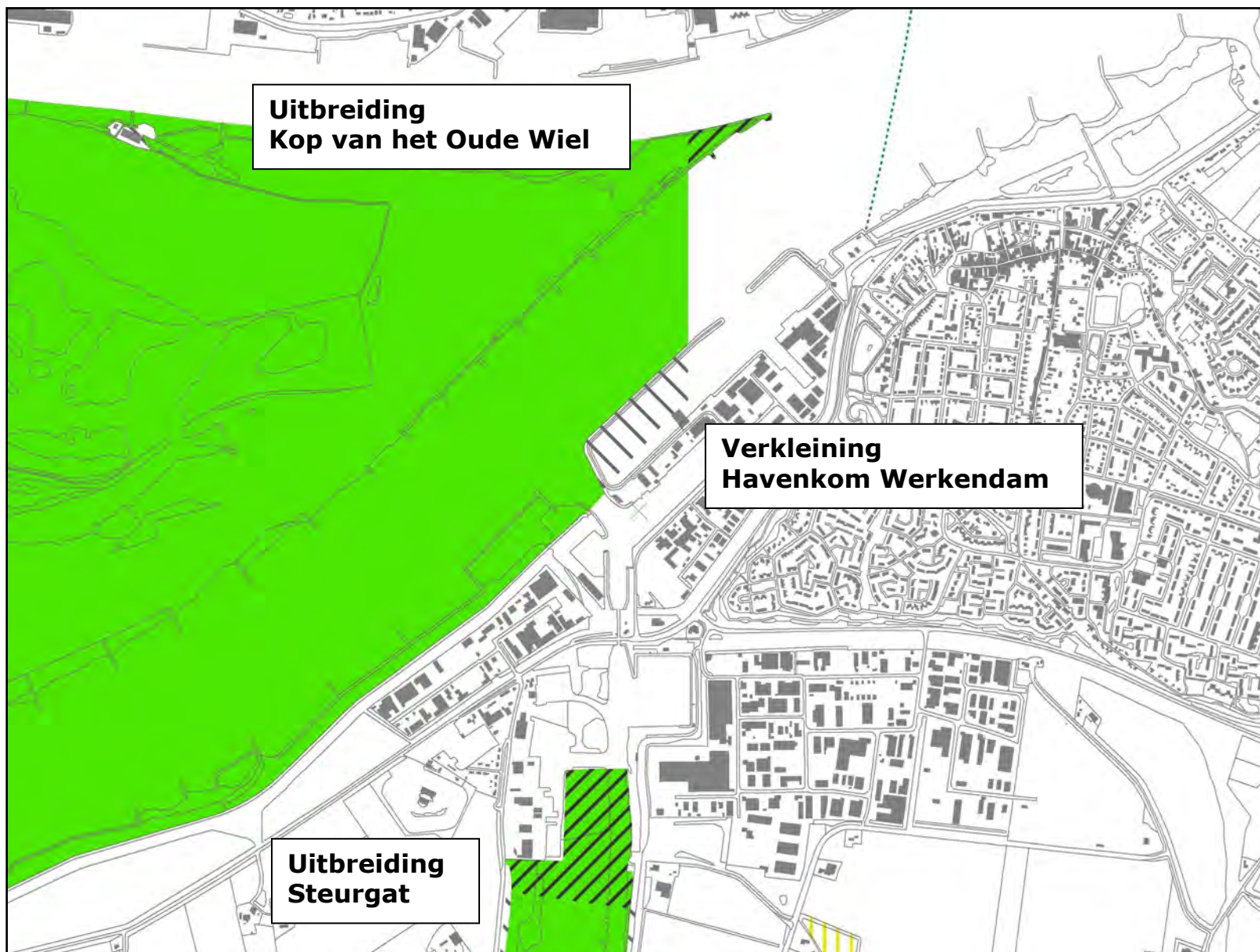
Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 60 vogels (seizoensgemiddelde).

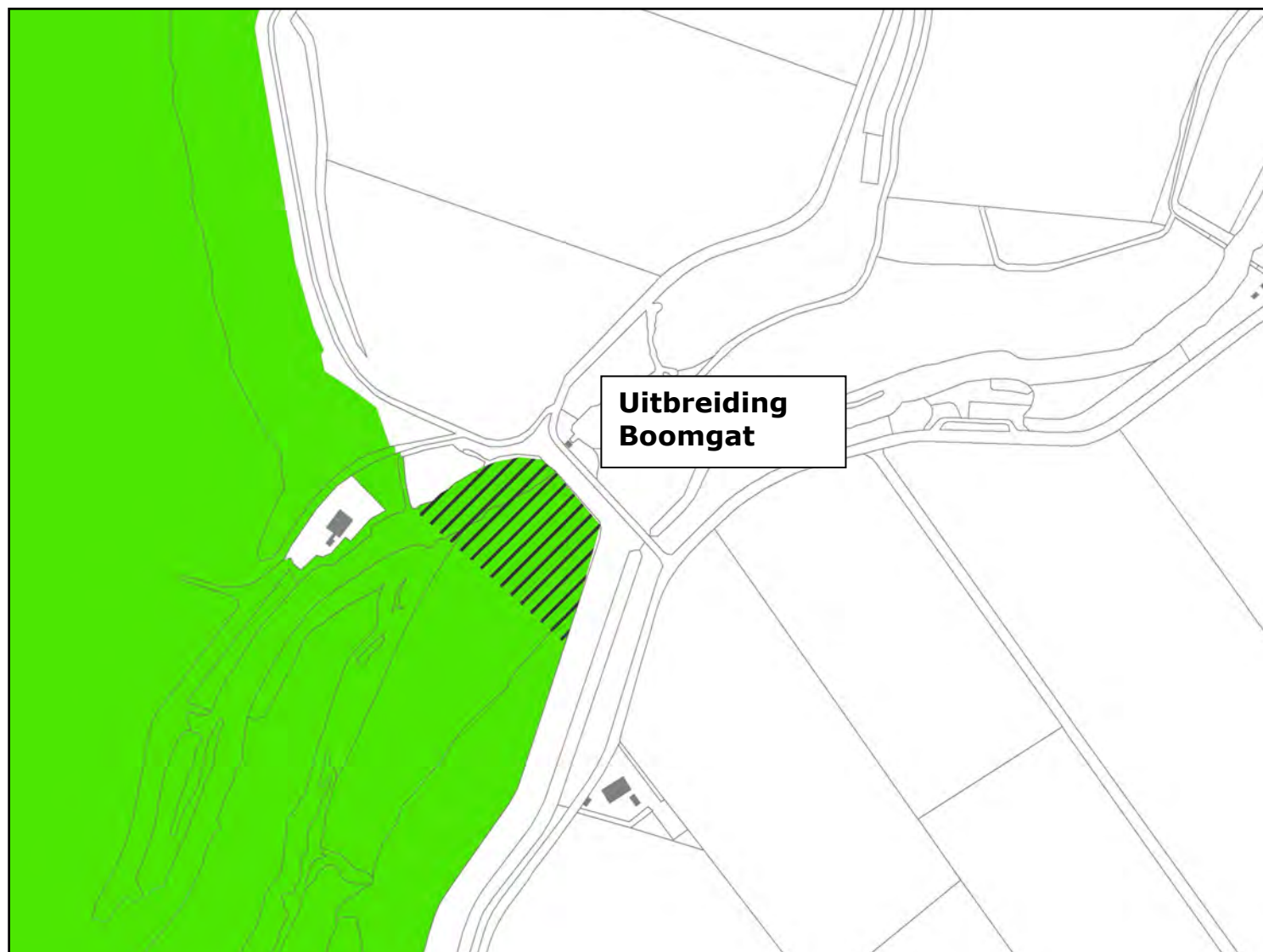
Toelichting Het gebied heeft voor de grutto met name een functie als foerageergebied en als slaapplaats. Het aantalsverloop vertoont een optimum rond 1990 en daarna een afname. Behoud is voldoende omdat de landelijk zeer ongunstige staat van instandhouding vooral betrekking heeft op gebieden buiten het Natura 2000-netwerk.

Grenswijzigingen Vogelrichtlijngebied

Nadere onderbouwing van wijzigingen in Natura 2000-waarden waarvoor het gebied is aangewezen, van de selectie als Habitatrictlijngebied en toewijzing van en wijzigingen in instandhoudingsdoelstellingen

- B.1 Wijzigingen in habitattypen en soorten ten opzichte van aanmelding als Habitatrictlijngebied en/of het ontwerpbesluit (paragraaf 4.2.1 en 4.2.2)
- B.2 Wijzigingen in vogelsoorten ten opzichte van aanwijzing als Vogelrichtlijngebied en/of het ontwerpbesluit (paragraaf 4.2.3)
- B.3 Toepassing selectiecriteria Habitatrictlijngebieden (paragraaf 4.3)
- B.4 Toewijzing instandhoudingsdoelstellingen (hoofdstuk 5)

B.1 Wijzigingen in habitattypen en soorten ten opzichte van aanmelding als Habitatrictlijngebied en/of het ontwerpbesluit (paragraaf 4.2.1 en 4.2.2)

- In aanvulling op de aanmelding als Habitatrictlijngebied (2003), maar conform het ontwerpbesluit (2009), is het gebied ook aangewezen voor de meervleermuis (H1318). De Biesbosch behoort tot het foerageergebied van twee nabijgelegen kraamkolonies.

B.2 Wijzigingen in vogelsoorten ten opzichte van aanwijzing als Vogelrichtlijngebied en/of het ontwerpbesluit (paragraaf 4.2.3)

De vogelsoorten waarvoor het gebied in 1996 is aangewezen, betreffen een opsomming van vogelsoorten waaraan het gebied zijn natuurwetenschappelijke betekenis ontleent. Bij de aanwijzing van 49 Vogelrichtlijngebieden in 2000 is vastgesteld voor welke soorten op grond van artikel 4 van de Vogelrichtlijn een verplichting bestaat voor het treffen van speciale beschermingsmaatregelen in de vorm van de aanwijzing van gebieden (in de Richtlijn aangeduid als "speciale beschermingszones")¹⁶. Dit betreft in de eerste plaats 46 soorten die zijn opgenomen in bijlage I van de Vogelrichtlijn¹⁷. Daarnaast zijn gebieden aangewezen voor 51 (andere) trekkende vogelsoorten zoals bedoeld in artikel 4.2 van de Vogelrichtlijn. Een gebied wordt slechts aangewezen voor de soorten waarvoor het gebied van landelijke betekenis is. Hiervan is in beginsel sprake indien het gebied minstens 1% van de landelijke broedpopulatie herbergt, indien 0,1% van de biogeografische populatie geregeld in het gebied verblijft of indien het gebied in combinatie met andere gebieden voldoende bijdrage kan leveren aan een sleutelpopulatie.

Voor eventuele toevoeging of verwijdering van vogelsoorten is gebruik gemaakt van de cijfers uit SOVON (2000)¹⁸, en van SOVON & CBS (2005)¹⁹ waarin de ontwikkeling van vogelaantallen in de laatste decennia is beschreven. Dit laatste rapport heeft ook ten grondslag gelegen aan de formulering van de instandhoudingsdoelstellingen voor de Vogelrichtlijnsoorten. Om ecologische redenen, die in voorkomende gevallen hieronder zijn vermeld, is soms van deze algemene criteria afgeweken. Deze werkwijze heeft voor de lijst van vogelsoorten waarvoor dit gebied is aangewezen, de volgende consequenties:

- Van de oorspronkelijke aanwijzing als Vogelrichtlijngebied (1996) zijn de volgende vogelsoorten gehandhaafd: aalscholver (A017), roerdomp (A021), bruine kiekendief (A081), porseleinhoen (A119), ijsvogel (A229), blauwborst (A272), snor (A292), rietzanger (A295), kleine zwaan (A037), kolgans (A041), grauwe gans (A045), brandgans (A045), smient (A050), krakeend (A051), wintertaling (A052),

¹⁶ Ministerie van LNV (2000): Nota van Antwoord Vogelrichtlijn, bijlage 1. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag.

¹⁷ De Nota van Antwoord (2000) vermeldt 44 soorten van bijlage I waarvoor gebieden kunnen worden aangewezen. Voor één soort zijn geen gebieden aangewezen omdat er geen vaste verblijfplaatsen zijn (lachstern). Sindsdien zijn verder drie soorten aan bijlage I toegevoegd. Voor twee van deze soorten (strandplevier en dwergmeeuw) waren reeds gebieden aangewezen. Voor de dwerggans worden naar aanleiding van een rechterlijke uitspraak gebieden aangewezen. Per saldo zijn en worden er dus voor 46 soorten van bijlage I gebieden aangewezen.

¹⁸ SOVON (2000): Belangrijke vogelgebieden in Nederland 1993-97. SOVON-informatierapport 2000/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

¹⁹ SOVON & CBS (2005): Trends van vogelaantallen in het Nederlandse Natura 2000 netwerk. SOVON-informatierapport 2005/09. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

wilde eend (A053), tafeleend (A059), kuifeend (A061), nonnetje (A068), grote zaagbek (A070), zeearend (A075) en visarend (A094).

- In afwijking van de oorspronkelijke aanwijzing als Vogelrichtlijngebied (1996), maar conform het ontwerpbesluit (2009), is het gebied niet aangewezen voor de volgende vogelsoorten van bijlage I van de Vogelrichtlijn: kwartelkoning (A122), visdief (A193) en zwarte stern (A197) als broedvogel en wilde zwaan (A038), slechtvalk (A103), kluut (A132), goudplevier (A140) en kemphaan (A151) als niet-broedvogel. De vermelding in het oorspronkelijke aanwijzingsbesluit stamt uit de periode van voor 2000 waarin de gebiedenselectie nog niet werd gebaseerd op aantalscriteria. Het gebied blijkt daaraan na toetsing aan telgegevens niet te voldoen en is daarmee van onvoldoende betekenis voor de instandhouding van de (broed)populaties op landelijke schaal.
- In afwijking van de oorspronkelijke aanwijzing als Vogelrichtlijngebied (1996), maar conform het ontwerpbesluit (2009), is het gebied niet aangewezen voor de volgende soorten trekvogels zoals bedoeld in artikel 4.2 van de Vogelrichtlijn: dodaars (A004) als broedvogel en als niet-broedvogel, watersnip (A153) en grote karekiet (A298) als broedvogel en rietgans²⁰ (A039) en tureluur (A162) als niet-broedvogel. De vermelding in het oorspronkelijke aanwijzingsbesluit stamt uit de periode van voor 2000 waarin de gebiedenselectie nog niet werd gebaseerd op aantalscriteria. Het gebied blijkt daaraan na toetsing aan telgegevens niet te voldoen en is daarmee van onvoldoende betekenis voor de instandhouding van de (broed)populaties op landelijke schaal.
- In aanvulling op de oorspronkelijke aanwijzing als Vogelrichtlijngebied (1996), maar conform het ontwerpbesluit (2009), is het gebied ook aangewezen voor de volgende vogelsoorten van bijlage I van de Vogelrichtlijn: grote zilverreiger (A027) en lepelaar (A034) als niet-broedvogel. Op grond van toegenomen kennis over aantallen, verspreiding en populatieomvang zijn voor de grote zilverreiger alleen de vijf gebieden met de grootste bijdrage gehandhaafd. Dit gebied behoort tot deze selectie en voldoet hiermee aan het criterium voor opname van deze soort.
Het gemiddeld aantal vogels van de lepelaar in het gebied bedraagt meer dan 0,1% van de biogeografische populatie. Het gebied voldoet hiermee aan het criterium voor opname van deze soort.
- In aanvulling op de oorspronkelijke aanwijzing als Vogelrichtlijngebied (1996), maar conform het ontwerpbesluit (2009), is het gebied ook aangewezen voor de volgende trekvogelsoorten zoals bedoeld in artikel 4.2 van de Vogelrichtlijn: fuut (A005), pijlstaart (A054), slobbeend (A056), meerkoet (A125) en grutto (A156) als niet-broedvogel. Het gemiddeld aantal vogels in het gebied meer bedraagt dan 0,1% van de biogeografische populatie van deze soorten. Het gebied voldoet hiermee aan het criterium voor opname van deze soorten.
- In afwijking van de oorspronkelijke aanwijzing als Vogelrichtlijngebied (1996), maar conform het ontwerpbesluit (2009), zijn de volgende vogelsoorten niet meer opgenomen, omdat deze soorten niet behoren tot de soorten waarvoor Vogelrichtlijngebieden worden aangewezen conform de in 2000 geformuleerde beleidslijn (zie boven): waterral, kleine plevier, sprinkhaanrietzanger, sperwer, havik, buizerd, boomvalk, houtsnip, holenduif, ransuil, wielewaal, bosuil, gekraagde roodstaart, nachtegaal, zomertaling, kwak, kwartel, smelleken, bosruiter, zwarte wouw en rode wouw.
- In afwijking van de oorspronkelijke aanwijzing als Vogelrichtlijngebied (1996), maar conform het ontwerpbesluit (2009), zijn de volgende vogelsoorten die waren vermeld als broedvogel, niet meer opgenomen omdat deze soorten alleen als niet-broedvogel kunnen worden aangewezen conform de in 2000 geformuleerde beleidslijn: grauwe gans (A045), bergeend (A048), slobbeend (A056), grutto (A156) en tureluur (A162).
- In afwijking van de oorspronkelijke aanwijzing (1996), maar conform het ontwerpbesluit (2009), zijn de volgende vogelsoorten die waren vermeld als niet-broedvogel, niet meer opgenomen omdat deze soorten alleen als broedvogel kunnen worden aangewezen conform de in 2000 geformuleerde beleidslijn: blauwe kiekendief (A082) en velduil (A222).

²⁰ In de oorspronkelijke aanwijzing nog niet onderverdeeld in Toendra- en Taigarietgans.

B.3 Toepassing selectiecriteria Habitatrictlijngebieden (paragraaf 4.3)

In dit onderdeel wordt voor elke Natura 2000-waarde waarvoor het onderhavige gebied aan de selectiecriteria voldoet (zie paragraaf 4.3), een overzicht gegeven van alle daarvoor kwalificerende gebieden. Dit gebeurt zoveel mogelijk in de vorm van een tabel met de gebieden die aan de selectiecriteria voldoen, onder vermelding van de relatieve bijdrage. In het geval van habitattypen betreft dit het actuele aandeel van de landelijke oppervlakte dat in het gebied aanwezig is. Indien kwaliteit een rol heeft gespeeld in de bepaling van de gebiedselectie voor habitattypen is dit tekstueel toegelicht. In het geval van soorten betreft de relatieve bijdrage het aandeel van de landelijke populatie dat (geregeld) in het gebied aanwezig is. Afhankelijk van de soort wordt dit afgemeten aan getelde aantallen, aantal bezette plekken of kilometerhokken.

Er is gebruik gemaakt van de volgende klasse-indeling:

A1 = 15-30%, A2 = 30-50%, A3 = 50-75% en A4 = >75%

B1 = 2-6% en B2 = 6-15%

C = <2%

In de kolom "Bronvermelding" zijn de terreinbeherende organisaties en andere instanties en bronnen vermeld, waaraan de oppervlaktecijfers en aantallen zijn ontleend, met vermelding van de jaren waarin deze zijn verzameld of gepubliceerd.

- Het gebied is één van de belangrijkste gebieden voor de volgende habitattypen:

H3260B – Beken en rivieren met waterplanten, grote fonteinkruiden

Voor de aanmelding van Habitatrictlijngebieden (2003) zijn voor dit subtype twee gebieden geselecteerd: Uiterwaarden IJssel (038)²¹ en Biesbosch (112). Dit waren destijds de enige bekende gebieden met de kenmerkende soort rivierfonteinkruid. In tegenstelling tot de in 2003 gehanteerde indeling, worden nu ook rivieren van meer dan 30 meter breed met vlottende waterranonkel tot dit subtype gerekend en niet meer tot het subtype *waterranonkels* dat is beperkt tot beken en rivieren van minder dan 30 meter breed (H3260A). Dit betekent dat het gebied Grensmaas (152) als het derde belangrijkste gebied voor dit subtype kan worden beschouwd. Hier betreft het vooral het voorkomen van vlottende waterranonkel, maar de (andere) kenmerkende soort rivierfonteinkruid blijkt er ook voor te komen.

H3270 – Slikkige rivieroever

Ten tijde van de aanmelding van Habitatrictlijngebieden (2003) zijn voor het habitatype slikkige rivieroever (H3270) drie gebieden geselecteerd: Gelderse Poort (067), Biesbosch (112) en Grensmaas (152). Door het onbestendige karakter van deze pioniervegetatie (opschietend op tijdelijk droogvallende slikoevers) is het niet mogelijk de actuele voorkomens in kwantitatieve zin te duiden. Naast de drie geselecteerde gebieden kunnen ook Uiterwaarden IJssel (038) en Haringvliet (109) tot de vijf belangrijkste gebieden worden gerekend, gelet op de oeverlengte waar het habitatype kan voorkomen. Het gebied Grensmaas is ook van belang uit het oogpunt van geografische spreiding.

H6120 – *Stroomdalgraslanden			
Landelijke oppervlakte ca. 500 ha			
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Relatieve bijdrage	Bronvermelding
068	Uiterwaarden Waal	A2 (30-50%)	Provincie Gelderland 2009
038	Uiterwaarden IJssel	A1 (15-30%)	Provincie Gelderland 2009
067	Gelderse Poort	A1 (15-30%)	Provincie Gelderland 2009
039	Vecht- en Beneden-Reggegebied	B2 (6-15%)	Provincie Overijssel 2009
112	Biesbosch	B1 (2-6%)	Staatsbosbeheer 1995
082	Uiterwaarden Lek	C (<2%)	Diverse bronnen

²¹ Destijds bekend als IJsseluiterwaarden.

141	Oeffelter Meent	C (<2%)	Aanwijzingsbesluit 2013
143	Zeldersche Driessen	C (<2%)	Aanwijzingsbesluit 2013
049	Dinkelland	C (<2%)	Provincie Overijssel 2009

Voor de aanmelding van Habitatrichtlijngebieden (2003) zijn voor dit prioritaire habitatype de volgende zeven gebieden geselecteerd: Uiterwaarden IJssel (038)²², Gelderse Poort (067), Uiterwaarden Lek (082)²³, Biesbosch (112), Oeffelter Meent (141), Zeldersche Driessen (143) en Maasduinen (145). Uit recente gegevens is gebleken dat Uiterwaarden Waal (068) ook een aanzienlijke oppervlakte herbergt. Aan de lijst kunnen nog twee gebieden worden toegevoegd, waar een bijzondere vorm voorkomt met steenanjer: Vecht- en Beneden-Reggegebied (039) en Dinkelland (049). Ten tijde van de selectie in 2003 zijn deze gebieden wel aangemeld voor dit habitatype, maar niet opgenomen in de selectie²⁴. Het habitatype is in nog andere gebieden aanwezig maar dit zijn fragmentaire voorkomens van geringe omvang.

H6430B – Ruigten en zomen, *harig wilgenroosje*

Het habitatype ruigten en zomen (H6430) was ten tijde van de aanmelding van de Habitatrichtlijngebieden (2003) niet in subtypen verdeeld. In het Natura 2000 doelendocument (2006) worden voor dit habitatype drie subtypen onderscheiden. De gebiedselectie is geheel gebaseerd op het voorkomen van één van deze drie subtypen, namelijk het subtype *harig wilgenroosje* (H6430B). Dit betreft de volgende vijf gebieden: Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder (090), Polder Westzaan (091), Oude Maas (108), Haringvliet (109) en Biesbosch (112).

Landelijk gezien herbergen Haringvliet en Biesbosch de grootste oppervlakten van dit habitatype, welke van goede kwaliteit zijn dankzij de brakke invloed. Goede kwaliteit is ook aanwezig in de Oude Maas: het enige nog resterende zoetwatergetijdengebied met belangrijke voorkomens van bijzondere soorten als zomerklokje, Engels lepelblad en rivierkruiskruid. Verder is dit subtype door (zwak) brakke omstandigheden ook goed vertegenwoordigd in de Noord-Hollandse veenweidegebieden waarvan Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder en Polder Westzaan de grootste oppervlakten en beste kwaliteit herbergen (met als bijzondere soorten heemst en Engels lepelblad).

Kwantitatieve gegevens over het voorkomen van deze zoomvegetaties zijn beperkt beschikbaar.

Oppervlakten zijn moeilijk te bepalen omdat het meestal slechts smalle stroken of kleine plekken betreft.

H6510A – Glanshaver- en vossenstaartheoibanden, <i>glanshaver</i>			
Landelijke oppervlakte ca. 1.500 ha			
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Relatieve bijdrage	Bronvermelding
038	Uiterwaarden IJssel	B2 (6-15%)	Provincie Gelderland 2009
066	Uiterwaarden Neder-Rijn	B1 (2-6%)	Provincie Gelderland 2009
112	Biesbosch	B1 (2-6%)	Staatsbosbeheer 1995 & 2003
157	Geuldal	C (R, <2%) ^a	Provincie Limburg 2009

(a) De letter "R" in deze kolom geeft aan dat het gebied is geselecteerd teneinde een voldoende regionale spreiding te verkrijgen binnen het landelijke verspreidingsgebied van het subtype.

Ten tijde van de aanmelding van de Habitatrichtlijngebieden (2003) zijn voor het subtype *glanshaver* van het habitatype glanshaver- en vossenstaartheoibanden drie gebieden geselecteerd: Uiterwaarden IJssel (038)²¹, Uiterwaarden Neder-Rijn (066)²⁵ en Uiterwaarden Waal (068)²⁶. Langs de IJssel komt dit habitatype verspreid voor, deels vlakdekkend met een oppervlakte van ruim 150 ha. Ook in de Amerongse Bovenpolder (Uiterwaarden Neder-Rijn) komt dit habitatype vlakdekkend voor (ruim 80 ha). In het Habitatrichtlijngebied langs de Waal betreft het een kleinere oppervlakte (circa 60 ha). Het gebied Biesbosch (112) herbergt een

²² Destijds bekend als IJsseluiterwaarden.

²³ Destijds bekend als Luistenbuul en Koekoeksche Waard.

²⁴ Het betreft hier vegetaties van zwak tot sterk gebufferde droge rivierduinen. Stroomdalgraslanden kunnen ook voorkomen langs kleine rivieren waar vrij kalkarme zanden worden afgezet.

²⁵ Destijds bekend als Amerongse Bovenpolder.

²⁶ Destijds bekend als Rijswaard en Kil van Hurwenen.

grotere oppervlakte dan het gebied Uiterwaarden Waal (ruim 80 ha). Op grond van de huidige kennis kunnen Biesbosch, Uiterwaarden IJssel en Uiterwaarden Neder-Rijn als de drie belangrijkste gebieden worden beschouwd. Vanuit het oogpunt van geografische spreiding kan het volgende gebied in Heuvelland worden toegevoegd: Geuldal (157).

H6510B – Glanshaver- en vossenstaarthooidanden, grote vossenstaart			
Landelijke oppervlakte ca. 400 ha			
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Relatieve bijdrage	Bronvermelding
036	Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht	A2 (30-50%)	Provincie Overijssel 2009
038	Uiterwaarden IJssel	A1 (15-30%)	Provincie Gelderland 2009
112	Biesbosch	B2 (6-15%)	Staatsbosbeheer 1995 & 2003
132	Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek	B2 (R, 6-15%) ^a	Aanwijzingsbesluit 2013

(a) De letter "R" in deze kolom geeft aan dat het gebied is geselecteerd teneinde een voldoende regionale spreiding te verkrijgen binnen het landelijke verspreidingsgebied van het subtype.

Voor de aanmelding van Habitatrichtlijngebieden (2003) zijn voor het subtype *grote vossenstaart* van het habitatype glanshaver- en vossenstaarthooidanden drie gebieden geselecteerd: Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht (036)²⁷, Biesbosch (112) en Broekvelden, Vettenbroek & Polder Stein (104)²⁸. Verreweg de grootste oppervlakte van dit subtype in de vorm van kievitsbloemhoiland is te vinden in Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht, gevolgd door Scherenwelle bij Kampen (onderdeel van Uiterwaarden IJssel (038)). Van grote ecologische betekenis is verder het voorkomen van het weidekervelhoiland dat nog maar op één plek in Nederland over een behoorlijke oppervlakte goed is ontwikkeld: Hengstpolder in de Biesbosch. Uit het oogpunt van geografische spreiding kan het gebied Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek (132) nog worden toegevoegd.

H91E0A – *Vochtige alluviale bossen, zachthoutoibossen			
Landelijke oppervlakte ca. 4.000 ha			
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Relatieve bijdrage	Bronvermelding
112	Biesbosch	A2 (30-50%)	Rijkswaterstaat 2008
067	Gelderse Poort	B2 (6-15%)	Provincie Gelderland 2009
108	Oude Maas	B2 (6-15%)	Aanwijzingsbesluit 2011
038	Uiterwaarden IJssel	B2 (6-15%)	Provincie Gelderland 2009
111	Hollands Diep	B1 (2-6%)	Rijkswaterstaat 2008

Ten tijde van de aanmelding van Habitatrichtlijngebieden (2003) zijn de vijf volgende gebieden voor dit prioritaire subtype geselecteerd: Uiterwaarden IJssel (038)²¹, Gelderse Poort (067), Oude Maas (108), Hollands Diep (111)²⁹ en Biesbosch (112). Nederland heeft met name een grote internationale verantwoordelijkheid voor de bijzondere vormen van het getijdengebied die sterk achteruit zijn gegaan. Volgens de huidige inzichten zijn dit nog steeds de vijf belangrijkste gebieden voor het subtype *zachthoutoibossen*. In deze gebieden komen de grootste oppervlakten en de mooiste voorbeelden van dit subtype voor (elk van deze gebieden herbergt meer dan 100 ha).

■ Het gebied is één van de belangrijkste gebieden voor de volgende habitatoorten:

H1103 – Fint

Ten tijde van de aanmelding van de Habitatrichtlijngebieden (2003) zijn er drie gebieden geselecteerd voor de fint (H1103), te weten: Waddenzee (001), Voordelta (113) en Haringvliet (109). Naast de zoute

²⁷ Destijds bekend als Zwarte Water.

²⁸ Destijds bekend als Polder Stein.

²⁹ Destijds bekend als Hollands Diep (oeverlanden).

kustwateren zijn potentiële leefgebieden voor de fint die zoete wateren die vanuit zee bereikbaar zijn. Finten trekken de rivier op tot daar waar het getij nog merkbaar is. De Biesbosch (112) behoort op basis hiervan ook tot de belangrijkste gebieden. Er wordt aangenomen dat het numerieke belang van elk van deze gebieden afgezet tegen de landelijke populatie meer dan 15% bedraagt. Het belang van andere gebieden waar de soort geregeld wordt aangetroffen, wordt ingeschat op minder dan 15%.

H1145 – Grote modderkruiper

Ten tijde van de aanmelding van de Habitatrictlijngebieden (2003) zijn de volgende gebieden voor deze habitatsoort geselecteerd: Olde Maten & Veerslootslanden (037), Buurserzand & Haaksbergerveen (053), Loevestein, Pompveld & Kornsche Boezem (071)³⁰, Zouweboezem (105) en Biesbosch (112). Deze gebiedselectie is gebaseerd op een verspreidingsanalyse³¹ welke heeft geresulteerd in een lijst van 15 kernleefgebieden met verspreidingsconcentraties³². Hieruit zijn bovengenoemde vijf gebieden geselecteerd als duidelijke herkenbare en topografisch begrensde landschappelijke eenheden bestaande uit een polderslotencomplex (Olde Maten & Veerslootslanden) in het Natura 2000-landschap Meren en Moerassen, een gebied in het landschap Hoogvenen (Buurserzand & Haaksbergerveen) en drie gebieden in het Rivierengebied: geïsoleerde boezemwateren (Loevestein, Pompveld & Kornsche Boezem en Zouweboezem) en het killenstelsel van de Biesbosch.

Ten behoeve van het bereiken van voldoende geografische spreiding zijn hier destijds nog de volgende gebieden aan toegevoegd: Drentsche Aa-gebied (025), Gelderse Poort (067) en Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder (090).

H1337 – Bever			
Landelijke populatie ca. 165 territoria			
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Relatieve bijdrage	Bronvermelding
067	Gelderse Poort	A1 (15-30%)	Zoogdiervereniging 2010
112	Biesbosch	A1 (15-30%)	Zoogdiervereniging 2010
038	Uiterwaarden IJssel	B1 (2-6%)	Zoogdiervereniging 2010
152	Grensmaas	B1 (2-6%)	Zoogdiervereniging 2010

Ten tijde van de aanmelding van Habitatrictlijngebieden (2003) zijn de volgende twee gebieden voor deze habitatsoort geselecteerd: Gelderse Poort (067) en de Biesbosch (112). Ook op grond van de meest recente gegevens zijn dit nog steeds de belangrijkste leefgebieden voor deze soort in Nederland, waar een derde van het aantal territoria gelegen is. Daarnaast zijn de Uiterwaarden IJssel (038) en de Grensmaas (152) belangrijke leefgebieden. Naast deze vier gebieden zijn in het rivierengebied en in het stroomgebied van de Maas territoria van de bever aanwezig. Deze gebieden zijn van ongeveer even groot belang voor de soort.

H1340 – *Noordse woelmuis			
Landelijke populatie ca. 600 kilometerhokken			
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Relatieve bijdrage	Bronvermelding
002	Duinen en Lage Land Texel	B2 (6-15%)	Aanwijzingsbesluit 2009
112	Biesbosch	B2 (6-15%)	Zoogdiervereniging VZZ 2008
115	Grevelingen	B2 (6-15%)	Zoogdiervereniging VZZ 2008
109	Haringvliet	B1 (2-6%)	Zoogdiervereniging VZZ 2008
118	Oosterschelde	B1 (2-6%)	Aanwijzingsbesluit 2010
092	IJperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske	B1 (2-6%)	Aanwijzingsbesluit 2013

³⁰ Destijds bekend als Boezem van Brakel, Pompveld en Kornsche Boezem.

³¹ RAVON (2003): Gegevensvoorziening vis- en amfibiesoorten Annex II Habitatrictlijn. Overzicht beste leefgebieden Kamsalamander, Grote Modderkruiper, Kleine Modderkruiper, Bittervoorn en Rivierdonderpad (tweede druk). RAVON, Nijmegen.

³² Exclusief vier mogelijke kernleefgebieden waarover onvoldoende gegevens beschikbaar zijn: de drie noordelijke provincies en het Noord-Hollandse veenweidegebied.

095	Oostelijke Vechtplassen	B1 (2-6%)	Aanwijzingsbesluit 2013
114	Krammer-Volkerak	B1 (2-6%)	Zoogdiervereniging VZZ 2008
091	Polder Westzaan	B1 (2-6%)	Aanwijzingsbesluit 2013
090	Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder	C (<2%)	Zoogdiervereniging VZZ 2008
009	Groote Wielen	C (<2%)	Aanwijzingsbesluit 2011
010	Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving	C (<2%)	Aanwijzingsbesluit 2011
089	Eilandspolder	C (<2%)	Aanwijzingsbesluit 2013

Voor de prioritaire soort noordse woelmuis, waarvan de ondersoort *arenicola* alleen in Nederland voorkomt (grote internationale verantwoordelijkheid), geldt in de eerste plaats het selectie criterium "tien belangrijkste gebieden". Bij de aanmelding van Habitatrichtlijngebieden (2003) waren er acht gebieden waar populaties van redelijke omvang bekend waren die tevens een groot en kwalitatief relatief goed leefgebied tot hun beschikking hadden. Deze acht gebieden zijn achtereenvolgens Duinen en Lage Land Texel (002)³³, Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder (090), Polder Westzaan (091), Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske (092)³⁴, Nieuwkoopse Plassen & De Haeck (103), Haringvliet (109), Biesbosch (112), en Grevelingen (115). Omwille van een goede geografische spreiding is bij de aanmelding aan deze acht gebieden nog een negende gebied toegevoegd, namelijk Eilandspolder (089), dat een belangrijk bolwerk vormt voor de populatie in het veenweidegebied van Laag Holland. Met deze negen – kwalitatief beste – gebieden werd de sterk bedreigde metapopulatie uit Friesland nog niet afgedekt. Daarom zijn ten tijde van de aanmelding van Habitatrichtlijngebieden aanvullend nog drie gebieden geselecteerd: IJsselmeer (072)³⁵, Groote Wielen (009) en Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving (010). Voor Zuidwest-Nederland zijn de drie geselecteerde gebieden (Haringvliet, Biesbosch en Grevelingen) uitgebreid met het Krammer-Volkerak (114), dat tevens een verbinding vormt tussen de verschillende leefgebieden in het Deltagebied. Omwille van de geografische verspreiding en duurzame instandhouding zijn bij de aanmelding derhalve 13 gebieden in plaats van 10 gebieden geselecteerd.

Op grond van inventarisatiegegevens uit de periode 1994-2007 zijn, afgemeten aan het aantal bezette kilometerhokken, Duinen en Lage Land Texel (002), Biesbosch en Grevelingen de drie belangrijkste gebieden voor de noordse woelmuis. Daarnaast behoren Haringvliet, Oosterschelde (118), Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske, Oostelijke Vechtplassen (095), Krammer-Volkerak, Polder Westzaan, Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder tot de tien belangrijkste gebieden voor deze soort. Groote Wielen, Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving en Eilandspolder kunnen hieraan worden toegevoegd omwille van het bereiken van voldoende geografische spreiding en dekking (mede gelet op de precare situatie van de Friese populatie).

H1387 – Tonghaarmuts

Ten tijde van de aanmelding van de Habitatrichtlijngebieden (2003) was de tonghaarmuts alleen bekend in de Biesbosch (112). De soort is in dit gebied in 1989 ontdekt en de daarop volgende jaren verspreid door het gebied op zes locaties gevonden. Het betreft een zeer moeilijk te vinden en te herkennen pioniersoort, waarvan geen goed beeld bestaat van het huidige voorkomen. Waarnemingen uit begin jaren negentig vormden de aanleiding om de soort op de referentielijst te plaatsen. Nederland is het enige land in de Atlantische biogeografische regio waarvan de aanwezigheid van de soort bekend is. Ook in Centraal-Europa is het een sporadisch voorkomende soort.

B.4 Toewijzing instandhoudingsdoelstellingen (hoofdstuk 5)

Voor zover de hier vermelde gebiedsdoelen en relatieve bijdragen betrekking hebben op de Natura 2000-gebieden die buiten dit aanwijzingsbesluit vallen en waarvan de definitieve besluiten op het moment van vaststelling van het onderhavige besluit nog niet zijn vastgesteld, moeten deze worden beschouwd als "indicatieve" opgaven en kunnen ze nog aan verandering onderhevig zijn.

³³ Destijds bekend als Duinen Texel, Waal en Burg, Dijkmanshuizen en de Bol.

³⁴ Destijds bekend als Ilperveld/Oostzanerveld/Varkensland.

³⁵ Destijds bekend als Friese IJsselmeerkust.

In dit onderdeel wordt voor iedere Natura 2000-waarde waarvoor het onderhavige gebied is aangewezen, inzichtelijk gemaakt hoe de landelijke doelstelling³⁶ is uitgewerkt in de Natura 2000-gebieden. De landelijke doelstellingen vormen een kader voor de formulering van instandhoudingsdoelstellingen op gebiedsniveau. De gebiedsdoelen bij elkaar “opgeteld”, eventueel tezamen met een opgave buiten het Natura 2000-netwerk, hebben als som het landelijke doel. Onder iedere tabel wordt de landelijke staat van instandhouding van de betreffende Natura 2000-waarde vermeld. Indien de landelijke doelstelling van de betreffende waarde afwijkt van wat kan worden verwacht uit de landelijke staat van instandhouding, is dit hier gemotiveerd. Gebiedsdoelstellingen die afwijken van de landelijke doelstelling, worden ook zoveel mogelijk gemotiveerd. In gevallen waarin motivering ontbreekt, is aanpassing nog in overweging (met name naar aanleiding van zienswijzen) in het kader van het besluit voor het betreffende gebied. Doelstellingen die volgens de tabellen zijn aangepast ten opzichte van het ontwerpbesluit (zie kolom “Besluit”) staan eveneens onder de betreffende tabellen gemotiveerd. De instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-waarden die zijn toegevoegd ten opzichte van het ontwerpbesluit, zijn in principe op behoud gesteld, omdat de landelijke doelstelling al haalbaar werd geacht zonder deze toevoegingen. De instandhoudingsdoelstellingen die om deze reden op behoud zijn gesteld en daarmee afwijken van de landelijke doelstelling voor de betreffende Natura 2000-waarde, zijn in de tabellen gemarkeerd met een x. De niet-broedvogelsoorten waarvoor zowel landelijk als in alle gebieden een behoudopgave is gesteld zijn samengevat in één tabel. Regels in cursief betreffen complementaire doelen. Deze zijn in de tabellen opgenomen omdat ze nog in de vigerende besluiten staan vermeld. Deze doelen zullen niet langer in aanwijzingsbesluiten worden opgenomen (zie bijlage C, paragraaf 4.1). Bij broedvogels en niet-broedvogels wordt in de kolom “Populatie” tevens aangegeven of er sprake is van herstel dan wel uitbreiding (↑). In een aparte kolom is van elk gebied de relatieve bijdrage vermeld. Voor een nadere toelichting en de klasse-indeling wordt verwezen naar de inleiding van onderdeel 3 van deze bijlage.

B.4.1 Habitatrictlijn: habitattypen

H3260B – Beken en rivieren met waterplanten, grote fonteinkruiden					
Landelijke doelstelling: uitbreiding oppervlakte en behoud kwaliteit					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage^a	Besluit
038	Uiterwaarden IJssel	uitbreiding	behoud	B	ontwerpbesluit
112	Biesbosch	behoud	behoud	A	conform ontwerp
152	Grensmaas	uitbreiding	behoud	A	ontwerpbesluit

(a) Klassen zijn slechts globaal geduid (A > 15%, B = 2-15%) omdat betrouwbare cijfers, die op vergelijkbare wijze zijn bepaald, niet beschikbaar zijn. Bovendien varieert het voorkomen van jaar tot jaar.

De staat van instandhouding van het habitatype beken en rivieren met waterplanten, *grote fonteinkruiden* (subtype B) is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als “matig ongunstig”. In Nederland komt dit subtype slechts in enkele gebieden voor. Deze gebieden bieden geen potenties voor verder herstel van de kwaliteit van het subtype. Derhalve is ervoor gekozen landelijk een behoudopgave voor de kwaliteit te stellen. De landelijke doelstelling voor het aspect oppervlakte sluit aan op de staat van instandhouding. In het gebied Biesbosch wordt behoud van de oppervlakte nagestreefd, omdat het subtype niet karakteristiek is voor de zoetwatergetijdendelta. De ecologische potenties zijn in dit gebied gering, omdat het water in de benedenrivieren van nature troebel is.

³⁶ De landelijke doelomschrijving in deze paragraaf beperkt zich in principe tot behoud/uitbreiding oppervlakte (of omvang leefgebied) en behoud/verbetering kwaliteit (leefgebied), in geval van soorten en vogels aangevuld met het doel voor behoud/uitbreiding populatie. Voor de volledige formulering van de landelijke doelen inclusief toelichting wordt verwezen naar het Natura 2000 doelendocument (2006).

H3270 – Slikkige rivieroeveren				
Landelijke doelstelling: uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit				
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Besluit
038	Uiterwaarden IJssel	uitbreiding	verbetering	ontwerpbesluit
038	<i>Uiterwaarden IJssel</i>	<i>uitbreiding</i>	<i>verbetering</i>	<i>ontwerpbesluit</i>
066	Uiterwaarden Neder-Rijn	uitbreiding	verbetering	ontwerpbesluit
067	Gelderse Poort	uitbreiding	verbetering	ontwerpbesluit
068	Uiterwaarden Waal	behoud	verbetering	ontwerpbesluit
068	<i>Uiterwaarden Waal</i>	<i>uitbreiding</i>	<i>verbetering</i>	<i>ontwerpbesluit</i>
071	Loevestein, Pompveld & Kornsche Boezem	uitbreiding	verbetering	aanwijzingsbesluit
082	Uiterwaarden Lek	behoud	behoud	ontwerpbesluit
108	Oude Maas	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
109	Haringvliet	uitbreiding	behoud	ontwerpbesluit
112	Biesbosch	uitbreiding	verbetering	conform ontwerp
152	Grensmaas	behoud	verbetering	ontwerpbesluit

Ruim de helft van de landelijke oppervlakte van het habitatype slikkige rivieroeveren wordt binnen de Natura 2000-gebieden beschermd. De landelijke staat van instandhouding voor het habitatype is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als "matig ongunstig". De landelijke doelstelling sluit hierop aan. Door het onbestendige karakter van deze pioniervegetatie (opschietend op tijdelijk droogvallende slikoeveren) is het niet mogelijk de actuele voorkomens in kwantitatieve zin te duiden. Diverse gebiedsdoelstellingen wijken, gezien de beperkte potentie van het gebied, af van de landelijke doelstelling. Dit geldt onder andere voor de gebieden Uiterwaarden Waal (068), Uiterwaarden Lek (082) en Oude Maas (108) waar geen potentie lijkt te zijn voor uitbreiding van de oppervlakte en/of verbetering van de kwaliteit. In de Grensmaas (152), waar het habitatype veelal over aanzienlijke oppervlakte aanwezig is, wordt uitbreiding binnen de bestaande begrenzing niet mogelijk geacht. In het Haringvliet (109) is de kwaliteit van het gebied reeds in goede staat en is behoud van de kwaliteit derhalve voldoende.

H6120 – *Stroomdalgraslanden					
Landelijke doelstelling: uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage	Besluit
038	Uiterwaarden IJssel	uitbreiding	verbetering	A1 ^a	ontwerpbesluit
038	<i>Uiterwaarden IJssel</i>	<i>uitbreiding</i>	<i>verbetering</i>		<i>ontwerpbesluit</i>
039	Vecht- en Beneden-Reggegebied	uitbreiding	verbetering	B2	ontwerpbesluit
049	Dinkelland	uitbreiding	verbetering	C	ontwerpbesluit
067	Gelderse Poort	uitbreiding	verbetering	A1	ontwerpbesluit
068	Uiterwaarden Waal	behoud	verbetering	A2 ^a	ontwerpbesluit
068	<i>Uiterwaarden Waal</i>	<i>uitbreiding</i>	<i>verbetering</i>		<i>ontwerpbesluit</i>
071	Loevestein, Pompveld & Kornsche Boezem	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
082	Uiterwaarden Lek	uitbreiding	verbetering	C	ontwerpbesluit
112	Biesbosch	uitbreiding	behoud	B1	conform ontwerp
141	Oeffelter Meent	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
143	Zeldersche Driessen	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
145	Maasduinen	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
148	Swalmdal	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit

(a) De relatieve bijdrage geldt voor het Natura 2000-gebied als geheel, dus voor het Habitatrichtlijngedeelte en het Vogelrichtlijngedeelte gecombineerd.

Ruim drie kwart van de landelijke oppervlakte stroomdalgraslanden komt voor binnen het Natura 2000-netwerk. De staat van instandhouding van het habitatype stroomdalgraslanden is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als "zeer ongunstig". De landelijke doelstelling sluit hierop aan. De meeste gebiedsdoelstellingen sluiten aan op de landelijke opgave. Enkele wijken echter af. De instandhoudingsdoelstelling voor Uiterwaarden Waal (068) wijkt op het aspect oppervlakte af van de landelijke doelstelling. Het gedeelte dat is aangewezen onder de Habitatrictlijn is te klein om uitbreiding te bewerkstelligen zonder dat dit ten koste gaat van de andere instandhoudingsdoelstellingen in het gebied. In de Biesbosch (112) wijkt de doelstelling op het aspect kwaliteit af van de landelijke doelstelling. Het gebied herbergt reeds een aanzienlijk areaal van goede kwaliteit. De doelstelling voor Loevestein, Pompveld & Kornsche Boezem (071) wijkt af van de landelijke doelstelling, omdat er reeds goede kwaliteit aanwezig is en uitbreiding slechts beperkt mogelijk is in vergelijking tot elders in het rivierengebied. Voor Maasduinen (145) geldt een behoudsdoelstelling omdat er weinig mogelijkheden zijn om natuurlijke dynamiek meer ruimte te bieden.

H6430A – Ruigten en zomen, <i>moerasspirea</i>					
Landelijke doelstelling: behoud oppervlakte en kwaliteit					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage ^a	Besluit
010	Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
034	Weerribben	behoud	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
035	De Wieden	behoud	behoud	A1	aanwijzingsbesluit
036	Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht	behoud	behoud	B1	ontwerpbesluit
038	Uiterwaarden IJssel	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit
039	Vecht- en Beneden-Reggegebied	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit
067	Gelderse Poort	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit
070	Lingegebied & Diefdijk-Zuid	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
072	IJsselmeer	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
074	Zwarte Meer	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
083	Botshol	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit
095	Oosterlijke Vechtplassen	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit ^x
112	Biesbosch	behoud	behoud	A2	conform ontwerp
152	Grensmaas	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit

(a) De weergegeven relatieve bijdragen betreffen een voorlopige inschatting, omdat er nog onduidelijkheid is over de landelijke oppervlakte van dit subtype.

De landelijke staat van instandhouding van het habitatype ruigten en zomen, *moerasspirea* (subtype A) is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als "gunstig". De landelijke doelstelling sluit hierop aan. De landelijk opgave is gericht op het behoud van de huidige verspreiding van deze ruigten die meestal lintvormige begroeiingen vormen over het gehele rivierengebied. Bijzondere soorten van dit subtype zijn onder meer te verwachten in ruigten en zomen in extensief beheerde beekdalen die incidenteel overstromen met beekwater en in laagveenmoerassen. Alle gebiedsdoelstellingen sluiten aan op de landelijke doelstelling.

H6430B – Ruigten en zomen, <i>harig wilgenroosje</i>					
Landelijke doelstelling: uitbreiding oppervlakte en behoud/verbetering kwaliteit ^a					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage ^c	Besluit
010	Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
038	Uiterwaarden IJssel	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit
072	IJsselmeer	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
082	Uiterwaarden Lek	uitbreiding	behoud	C	ontwerpbesluit
089	Eilandspolder	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
090	Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit

091	Polder Westzaan	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
092	Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
095	Oostelijke Vechtplassen	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit ^x
101	Duinen Goeree & Kwade Hoek	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
108	Oude Maas	uitbreiding	behoud	C	aanwijzingsbesluit
109	Haringvliet	uitbreiding	verbetering	B	ontwerpbesluit
111	Hollands Diep	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit
112	Biesbosch	uitbreiding	behoud	A	conform ontwerp
114	Krammer-Volkerak	behoud ^b	behoud	C	concept-ontwerp
115	Grevelingen	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit
124	Groote Gat	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit

- (a) Verbetering kwaliteit geldt voor de brakke varianten.
- (b) Waarschijnlijk kan dit subtype bij de huidige voortschrijdende verzoeting niet behouden blijven, maar zullen hiervoor (minder bedreigde) zoete vormen ruigten en zomen, *moerasspirea* (subtype A) in de plaats komen.
- (c) De weergegeven relatieve bijdragen betreffen een voorlopige inschatting, omdat er nog onduidelijkheid is over de landelijke oppervlakte van dit subtype. Klassen zijn slechts globaal geduid (A > 15%, B = 2-15% en C < 2%) omdat kwantitatieve gegevens over het voorkomen van deze zoomvegetaties beperkt beschikbaar zijn. Oppervlakten zijn moeilijk te bepalen omdat het meestal slechts smalle stroken of kleine plekken betreft.

De landelijke staat van instandhouding van het habitatype ruigten en zomen, *harig wilgenroosje* (subtype B) is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als "matig ongunstig". De landelijke doelstelling sluit hierop aan. Niet in alle gebieden kan de landelijke doelstelling worden nagestreefd. De doelstelling voor uitbreiding van de oppervlakte wordt enkel nagestreefd in de belangrijkste gebieden voor dit habitatype, zoals Oude Maas (108), Haringvliet (109) en Biesbosch (112).

De landelijke doelstelling voor verbetering van de kwaliteit is alleen neergelegd in gebieden die potentie bieden voor verbetering van de kwaliteit van de brakke variant van dit habitatype.

H6510A – Glanshaver- en vossenstaartheoïlanden, <i>glanshaver</i>					
Landelijke doelstelling: uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage	Besluit
038	Uiterwaarden IJssel	uitbreiding	verbetering	B2	ontwerpbesluit
066	Uiterwaarden Neder-Rijn	uitbreiding	behoud	B1	ontwerpbesluit
067	Gelderse Poort	uitbreiding	verbetering	C	ontwerpbesluit
068	Uiterwaarden Waal	uitbreiding	verbetering	B1	ontwerpbesluit
071	Loevestein, Pompveld & Kornsche Boezem	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
082	Uiterwaarden Lek	uitbreiding	verbetering	C	ontwerpbesluit
112	Biesbosch	behoud	verbetering	B1	conform ontwerp
132	Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
136	Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux	uitbreiding	verbetering	C	ontwerpbesluit
141	Oeffelster Meent	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
150	Roerdal	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
156	Bemelerberg & Schiepersberg	behoud	verbetering	C	ontwerpbesluit
157	Geuldal	uitbreiding	verbetering	C	ontwerpbesluit
159	Sint Pietersberg & Jekerdal	uitbreiding	verbetering	C	ontwerpbesluit

Van het habitatype glanshaver- en vossenstaartheoïlanden, *glanshaver* (subtype A) bevindt ruim een derde van het landelijk areaal zich in Natura 2000-gebieden. Goede kwaliteit en vlakdekkende vegetaties zijn vooral aanwezig in de uiterwaarden, die voor een belangrijk deel in het Natura 2000-netwerk zijn opgenomen. De landelijke staat van instandhouding van dit subtype is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als "matig ongunstig". De landelijke doelstelling sluit hierop aan. In het gebied Uiterwaarden Neder-Rijn (066) wordt op het aspect kwaliteit van de landelijke doelstelling afgeweken. In dit gebied is de kwaliteit reeds goed en behoud is daarom voldoende. De doelstellingen van de Biesbosch (112) en Bemelerberg &

Schiepersberg (156) wijken op het aspect oppervlakte af van de landelijke doelstelling. In de Biesbosch komt het habitatype reeds over een aanzienlijke oppervlakte voor, behoud is hier derhalve voldoende. Van Bemelerberg & Schiepersberg is ingeschat dat in dit gebied weinig ruimte is voor uitbreiding.

H6510B – Glanshaver- en vossenstaarthooidanden, grote vossenstaart					
Landelijke doelstelling: uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage	Besluit
036	Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht	uitbreiding	behoud	A2	ontwerpbesluit
038	Uiterwaarden IJssel	uitbreiding	verbetering	A1	ontwerpbesluit
074	Zwarte Meer	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
112	Biesbosch	uitbreiding	behoud	B2	conform ontwerp
132	Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek	uitbreiding	verbetering	B2	aanwijzingsbesluit

Meer dan 75% van de landelijke oppervlakte van het habitatype glanshaver- en vossenstaarthooidanden, *grote vossenstaart* (subtype B) is opgenomen binnen het Natura 2000-netwerk. De landelijke staat van instandhouding van dit subtype is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als "zeer ongunstig". De landelijke doelstelling sluit hierop aan. De doelstellingen van de meeste gebieden sluiten aan op de landelijke doelstelling. De doelstellingen van de gebieden Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht (036) en Biesbosch (112) wijken op het aspect kwaliteit af van de landelijke doelstelling, omdat het habitatype in deze gebieden reeds in bijzondere kwaliteit voorkomt. Behoud van de huidige kwaliteit is derhalve voldoende.

H91E0A – *Vochtige alluviale bossen, zachthoutoibossen					
Landelijke doelstelling: behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage	Besluit
038	Uiterwaarden IJssel	behoud	behoud	B2 ^c	ontwerpbesluit
038	<i>Uiterwaarden IJssel</i>	uitbreiding	verbetering		ontwerpbesluit
067	Gelderse Poort	uitbreiding	verbetering	B2	ontwerpbesluit
068	Uiterwaarden Waal	behoud	verbetering	B2 ^c	ontwerpbesluit
068	<i>Uiterwaarden Waal</i>	uitbreiding	verbetering		ontwerpbesluit
070	Lingegebied & Diefdijk-Zuid	behoud ^a	behoud	C	aanwijzingsbesluit
071	Loevestein, Pompeveld & Kornsche Boezem	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
108	Oude Maas	behoud	behoud	B2	aanwijzingsbesluit
109	Haringvliet	uitbreiding	verbetering	C	ontwerpbesluit
111	Hollands Diep	behoud	behoud	B1	ontwerpbesluit
112	Biesbosch	behoud ^b	verbetering	A2	conform ontwerp
114	Krammer-Volkerak	uitbreiding	verbetering	C	concept-ontwerp
152	Grensmaas	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit

- (a) Enige achteruitgang in oppervlakte ten gunste van habitatype kalkmoerassen (H7230) is toegestaan³⁷.
- (b) Enige achteruitgang in oppervlakte ten gunste van habitatype vochtige alluviale bossen, *essen-iepenbossen* (H91E0B) is toegestaan³⁷.
- (c) De relatieve bijdrage geldt voor het Natura 2000-gebied als geheel, dus voor het Habitatrictlijn gedeelte en het Vogelrichtlijn gedeelte gecombineerd.

Ongeveer drie kwart van de landelijke oppervlakte van het habitatype vochtige alluviale bossen, *zachthoutoibossen* (subtype A) bevindt zich binnen het Natura 2000-netwerk. De landelijke staat van instandhouding van dit subtype is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als respectievelijk "gunstig" en "matig ongunstig". De landelijke doelstelling sluit hierop aan³⁸.

³⁷ Nadere toelichting over de "ten gunste formulering" wordt gegeven in het Natura 2000 doelendocument (2006), p. 35/37.

³⁸ Landelijk doel gewijzigd: Aanwijzingsbesluit Natura 2000-gebied Oude Maas (Stcrt. 2011, 4458).

De landelijke opgave voor het aspect kwaliteit kan niet in alle gebieden worden nagestreefd. In het Habitatrictlijn gedeelte van het gebied Uiterwaarden IJssel wijkt de doelstelling af vanwege de beperkte mogelijkheden binnen de begrenzing van dit deel van het gebied in vergelijking met het Vogelrichtlijn gedeelte van het gebied, waar de doelstelling wel aansluit op de landelijke doelstelling. In Lingegebied & Diefdijk-Zuid (070) is, gezien het geringe belang van dit gebied voor het type, een behoudsdoelstelling geformuleerd. Een andere reden voor het afwijken van de landelijke doelstelling is dat er al een goede kwaliteit aanwezig is, bijvoorbeeld in Oude Maas (108), waar behoud van de kwaliteit derhalve voldoende is.

H91E0B – *Vochtige alluviale bossen, essen-iepenbossen						
Landelijke doelstelling: uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit						
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage	Besluit	
038	Uiterwaarden IJssel	uitbreiding	verbetering	A1	ontwerpbesluit	
070	Lingegebied & Diefdijk-Zuid	behoud ^a	behoud	B1	aanwijzingsbesluit	
081	Kolland & Overlangbroek	behoud	behoud	A2	aanwijzingsbesluit	
109	Haringvliet	uitbreiding	verbetering	C	ontwerpbesluit	
111	Hollands Diep	uitbreiding	verbetering	C	ontwerpbesluit	
112	Biesbosch	uitbreiding	verbetering	C	conform ontwerp	
114	Krammer-Volkerak	uitbreiding	verbetering	C	concept-ontwerp	

(a) Enige achteruitgang in oppervlakte ten gunste van habitatype kalkmoerassen (H7230) is toegestaan³⁷.

Meer dan de helft van de landelijke oppervlakte van het habitatype vochtige alluviale bossen, *essen-iepenbossen* (subtype B) bevindt zich binnen het Natura 2000-netwerk. De landelijke staat van instandhouding van het subtype is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als "zeer ongunstig". De landelijke doelstelling sluit hierop aan. Het habitatype is momenteel uiterst zeldzaam langs de rivieren. In alle gebieden, met uitzondering van Kolland & Overlangbroek (081) en Lingegebied & Diefdijk-Zuid (070), wordt herstel van dit subtype nagestreefd. In Lingegebied & Diefdijk-Zuid is, gezien de beperkte potenties voor uitbreiding van de oppervlakte en de reeds goede kwaliteit, een behoudsdoelstelling geformuleerd. Kolland & Overlangbroek is het belangrijkste gebied voor dit subtype. Het habitatype komt er reeds over aanzienlijke oppervlakte voor en heeft plaatselijk een bijzondere kwaliteit door het voorkomen met bijzondere epifytische en ook terrestrische mossen. Uitbreiding wordt op korte termijn niet noodzakelijk geacht en kwaliteitsverbetering is niet haalbaar omdat behoud al een forse inspanning vereist.

B.4.2 Habitatrictlijn: soorten

H1095 – Zeeprk						
Landelijke doelstelling: uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied ten behoeve van uitbreiding populatie						
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel omvang	Doel kwaliteit	Doel populatie	Relatieve bijdrage ^a	Besluit
001	Waddenzee	behoud	behoud	uitbreiding	B	aanwijzingsbesluit
007	Noordzeekustzone	behoud	behoud	uitbreiding	B	aanwijzingsbesluit
066	<i>Uiterwaarden Neder-Rijn</i>	<i>behoud</i>	<i>verbetering</i>	<i>uitbreiding</i>	<i>B</i>	<i>ontwerpbesluit</i>
067	Gelderse Poort	uitbreiding	verbetering	uitbreiding	A	ontwerpbesluit
068	Uiterwaarden Waal	uitbreiding	verbetering	uitbreiding	A ^b	ontwerpbesluit
068	<i>Uiterwaarden Waal</i>	<i>uitbreiding</i>	<i>verbetering</i>	<i>uitbreiding</i>		ontwerpbesluit
109	Haringvliet	behoud	verbetering	uitbreiding	A	ontwerpbesluit
111	Hollands Diep	behoud	behoud	uitbreiding	A ^b	ontwerpbesluit
111	<i>Hollands Diep</i>	<i>behoud</i>	<i>behoud</i>	<i>uitbreiding</i>		<i>ontwerpbesluit</i>
112	Biesbosch	behoud	behoud	uitbreiding	A	conform ontwerp
113	Voordelta	behoud	behoud	uitbreiding	A	aanwijzingsbesluit
122	Westerschelde & Saeftinghe	behoud	behoud	uitbreiding	C	aanwijzingsbesluit

150	Roerdal	behoud	verbetering	uitbreiding	A	aanwijzingsbesluit
163	Vlakte van de Raan	behoud	behoud	uitbreiding	C	aanwijzingsbesluit

- (a) Voor trekvissen kan de som van de relatieve bijdragen boven de 100% uitkomen, omdat voor deze soorten alle gebieden in een trekroute van even groot belang zijn. Klassen zijn slechts globaal geduid (A > 15%, B = 2-15% en C < 2%) vanwege beperkte monitoringsgegevens.
- (b) De relatieve bijdrage geldt voor het Natura 2000-gebied als geheel, dus voor het Habitatrictlijngebied en het Vogelrichtlijngebied gecombineerd.

De landelijke staat van instandhouding van de zeeprk is op de aspecten populatie en leefgebied beoordeeld als "matig ongunstig"³⁹. De landelijke doelstelling sluit hierop aan. Uitbreiding van het leefgebied heeft met name betrekking op het opgroeigebied in het rivierengebied (nevengulen), waarbij de potenties voornamelijk in de gebieden Gelderse Poort (067) en de Uiterwaarden Waal (068) liggen. Ook verbetering van de kwaliteit van het leefgebied heeft voornamelijk betrekking op het rivierengebied (opgroeigebied) en daarnaast op het verbeteren van de migratiemogelijkheden tussen de paaigebieden en de zee. In het Roerdal (150) heeft verbetering van de kwaliteit van het leefgebied betrekking op verbinding met de Maas en belangrijke leefgebieden buiten het Natura 2000-gebied. Onder andere de gebieden Waddenzee (001), Noordzeekustzone (007), Hollands Diep (111), Voordelta (113) en Westerschelde & Saeftinghe (122) wijken op de aspecten omvang en kwaliteit leefgebied af van de landelijke doelstelling. De landelijk matig ongunstige staat van instandhouding van de soort wordt niet veroorzaakt in deze gebieden.

H1099 – Rivierprk						
Landelijke doelstelling: uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied ten behoeve van uitbreiding populatie						
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel omvang	Doel kwaliteit	Doel populatie	Relatieve bijdrage^a	Besluit
001	Waddenzee	behoud	behoud	uitbreiding	B	aanwijzingsbesluit
007	Noordzeekustzone	behoud	behoud	uitbreiding	B	aanwijzingsbesluit
025	Drentsche Aa-gebied	behoud	behoud	uitbreiding	A	ontwerpbesluit
066	<i>Uiterwaarden Neder-Rijn</i>	<i>behoud</i>	<i>verbetering</i>	<i>uitbreiding</i>	<i>B</i>	<i>ontwerpbesluit</i>
067	Gelderse Poort	uitbreiding	verbetering	uitbreiding	A	ontwerpbesluit
068	Uiterwaarden Waal	uitbreiding	verbetering	uitbreiding	A ^b	ontwerpbesluit
068	<i>Uiterwaarden Waal</i>	<i>uitbreiding</i>	<i>verbetering</i>	<i>uitbreiding</i>		<i>ontwerpbesluit</i>
109	Haringvliet	behoud	verbetering	uitbreiding	A	ontwerpbesluit
111	Hollands Diep	behoud	behoud	uitbreiding	A ^b	ontwerpbesluit
111	<i>Hollands Diep</i>	<i>behoud</i>	<i>behoud</i>	<i>uitbreiding</i>		<i>ontwerpbesluit</i>
112	Biesbosch	behoud	behoud	uitbreiding	A	conform ontwerp
113	Voordelta	behoud	behoud	uitbreiding	B	aanwijzingsbesluit
122	Westerschelde & Saeftinghe	behoud	behoud	uitbreiding	C	aanwijzingsbesluit
150	Roerdal	behoud	verbetering	behoud	B	aanwijzingsbesluit
152	Grensmaas	behoud	behoud	uitbreiding	B	ontwerpbesluit
163	Vlakte van de Raan	behoud	behoud	uitbreiding	C	aanwijzingsbesluit

- (a) Voor trekvissen kan de som van de relatieve bijdragen boven de 100% uitkomen, omdat voor deze soorten alle gebieden in een trekroute van even groot belang zijn. Klassen zijn slechts globaal geduid (A > 15%, B = 2-15% en C < 2%) vanwege beperkte monitoringsgegevens.
- (b) De relatieve bijdrage geldt voor het Natura 2000-gebied als geheel, dus voor het Habitatrictlijngebied en het Vogelrichtlijngebied gecombineerd.

De landelijke staat van instandhouding van de rivierprk is op de aspecten populatie en leefgebied beoordeeld als "matig ongunstig". De landelijke doelstelling sluit hierop aan. Uitbreiding van het leefgebied heeft met name betrekking op het opgroeigebied in het rivierengebied (nevengulen), waarbij de potenties voornamelijk in de gebieden Gelderse Poort (067) en Uiterwaarden Waal (068) liggen. Ook verbetering van

³⁹ De beschreven staat van instandhouding wijkt af van de staat van instandhouding zoals gegeven in het Natura 2000 doelendocument (2006). Zie het Natura 2000 profielendocument (2008) voor een nadere uitleg.

de kwaliteit van het leefgebied heeft voornamelijk betrekking op het rivierengebied (opgroeigebied) en daarnaast op het verbeteren van de migratiemogelijkheden tussen de paaigebieden en de zee. In het Roerdal (150) heeft verbetering van de kwaliteit van het leefgebied betrekking op verbinding met de Maas en belangrijke leefgebieden buiten het Natura 2000-gebied. In de Grensmaas (152) wordt, gezien het beperkte belang als opgroeigebied en het ontbreken van mogelijkheden voor herstel van het leefgebied, geen hersteldoelstelling op het aspect leefgebied nagestreefd. Onder andere de gebieden Waddenzee (001), Noordzeekustzone (007), Hollands Diep (111), Voordelta (113) en Westerschelde & Saeftinghe (122) wijken op de aspecten omvang en kwaliteit leefgebied af van de landelijke doelstelling. De landelijk matig ongunstige staat van instandhouding van de soort wordt niet veroorzaakt in deze gebieden.

H1102 – Elft						
Landelijke doelstelling: behoud omvang en verbetering kwaliteit leefgebied ten behoeve van uitbreiding populatie						
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel omvang	Doel kwaliteit	Doel populatie	Relatieve bijdrage^a	Besluit
067	Gelderse Poort	behoud	behoud	uitbreiding	A	ontwerpbesluit
068	Uiterwaarden Waal	behoud	behoud	uitbreiding	A ^b	ontwerpbesluit
068	<i>Uiterwaarden Waal</i>	<i>behoud</i>	<i>behoud</i>	<i>uitbreiding</i>		<i>ontwerpbesluit</i>
109	Haringvliet	behoud	verbetering	uitbreiding	A	ontwerpbesluit
111	Hollands Diep	behoud	behoud	uitbreiding	A ^b	ontwerpbesluit
111	<i>Hollands Diep</i>	<i>behoud</i>	<i>behoud</i>	<i>uitbreiding</i>		<i>ontwerpbesluit</i>
112	Biesbosch	behoud	behoud	uitbreiding	A	conform ontwerp
113	Voordelta	behoud	behoud	uitbreiding	A	aanwijzingsbesluit

- (a) Voor trekvisserij kan de som van de relatieve bijdragen boven de 100% uitkomen, omdat voor deze soorten alle gebieden in een trekroute van even groot belang zijn. Klassen zijn slechts globaal gedefinieerd (A > 15%, B = 2-15% en C < 2%) vanwege beperkte monitoringsgegevens.
- (b) De relatieve bijdrage geldt voor het Natura 2000-gebied als geheel, dus voor het Habitatrictlijngebied en het Vogelrichtlijngebied gecombineerd.

De landelijke staat van instandhouding van de elft is op de aspecten populatie en leefgebied beoordeeld als "zeer ongunstig". Op het aspect populatie, net als op het aspect kwaliteit leefgebied, sluit de landelijke doelstelling hierop aan. De landelijke doelstelling is aangepast van "behoud kwaliteit leefgebied" naar "verbetering kwaliteit leefgebied" zodat het doel op dit aspect aansluit bij de landelijke staat van instandhouding. Voor het aspect omvang leefgebied is, landelijk en in alle gebieden, een behoudopgave geformuleerd omdat de zeer ongunstige staat van instandhouding op het aspect leefgebied veroorzaakt wordt door verminderde migratiemogelijkheden. Verbetering van de migratiemogelijkheden tussen de paaigebieden en de zee zal de populatie van deze anadrome vissoort in achterliggende gebieden naar verwachting uitbreiden. Het doel "verbetering kwaliteit leefgebied" heeft dan ook alleen betrekking op het gebied Haringvliet (109).

H1103 – Fint						
Landelijke doelstelling: behoud omvang en verbetering kwaliteit leefgebied ten behoeve van uitbreiding populatie						
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel omvang	Doel kwaliteit	Doel populatie	Relatieve bijdrage^a	Besluit
001	Waddenzee	behoud	behoud	uitbreiding	A	aanwijzingsbesluit
007	Noordzeekustzone	behoud	behoud	uitbreiding	B	aanwijzingsbesluit
109	Haringvliet	behoud	verbetering	uitbreiding	A	ontwerpbesluit
111	Hollands Diep	behoud	behoud	uitbreiding	B ^b	ontwerpbesluit
111	<i>Hollands Diep</i>	<i>behoud</i>	<i>behoud</i>	<i>uitbreiding</i>		<i>ontwerpbesluit</i>
112	Biesbosch	behoud	behoud	uitbreiding	A	conform ontwerp
113	Voordelta	behoud	behoud	uitbreiding	A	aanwijzingsbesluit
122	Westerschelde & Saeftinghe	behoud	behoud	uitbreiding	C	aanwijzingsbesluit
163	Vlakte van de Raan	behoud	behoud	uitbreiding	C	aanwijzingsbesluit

- (a) Voor trekvissen kan de som van de relatieve bijdragen boven de 100% uitkomen, omdat voor deze soorten alle gebieden in een trekroute van even groot belang zijn. Klassen zijn slechts globaal geduid (A > 15%, B = 2-15% en C < 2%) vanwege beperkte monitoringsgegevens.
- (b) De relatieve bijdrage geldt voor het Natura 2000-gebied als geheel, dus voor het Habitatrictlijngebied en het Vogelrichtlijngebied gecombineerd.

De landelijke staat van instandhouding van de fint is op de aspecten populatie en leefgebied beoordeeld als "zeer ongunstig". Op het aspect populatie, net als op het aspect kwaliteit leefgebied, sluit de landelijke doelstelling hierop aan. De landelijke doelstelling is aangepast van "behoud kwaliteit leefgebied" naar "verbetering kwaliteit leefgebied" zodat het doel op dit aspect aansluit bij de landelijke staat van instandhouding. Voor het aspect omvang leefgebied is, landelijk en in alle gebieden, een behoudopgave geformuleerd, omdat de zeer ongunstige staat van instandhouding op het aspect leefgebied veroorzaakt wordt door verminderde migratiemogelijkheden. Verbetering van de migratiemogelijkheden tussen de paaigebieden en de zee zal de populatie van deze anadrome vissoort in achterliggende gebieden naar verwachting uitbreiden. Het doel "verbetering kwaliteit leefgebied" heeft dan ook alleen betrekking op het gebied Haringvliet (109).

H1106 – Zalm						
Landelijke doelstelling: behoud omvang en verbetering kwaliteit leefgebied ten behoeve van uitbreiding populatie						
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel omvang	Doel kwaliteit	Doel populatie	Relatieve bijdrage ^a	Besluit
067	Gelderse Poort	behoud	behoud	uitbreiding	A	ontwerpbesluit
068	Uiterwaarden Waal	behoud	behoud	uitbreiding	A ^b	ontwerpbesluit
068	<i>Uiterwaarden Waal</i>	<i>behoud</i>	<i>behoud</i>	<i>uitbreiding</i>		<i>ontwerpbesluit</i>
109	Haringvliet	behoud	verbetering	uitbreiding	A	ontwerpbesluit
111	Hollands Diep	behoud	behoud	uitbreiding	A ^b	ontwerpbesluit
111	<i>Hollands Diep</i>	<i>behoud</i>	<i>behoud</i>	<i>uitbreiding</i>		<i>ontwerpbesluit</i>
112	Biesbosch	behoud	behoud	uitbreiding	A	conform ontwerp
152	Grensmaas	behoud	behoud	uitbreiding	C	ontwerpbesluit

- (a) Voor trekvissen kan de som van de relatieve bijdragen boven de 100% uitkomen, omdat voor deze soorten alle gebieden in een trekroute van even groot belang zijn. Klassen zijn slechts globaal geduid (A > 15%, B = 2-15% en C < 2%) vanwege beperkte monitoringsgegevens.
- (b) De relatieve bijdrage geldt voor het Natura 2000-gebied als geheel, dus voor het Habitatrictlijngebied en het Vogelrichtlijngebied gecombineerd.

De landelijke staat van instandhouding van de zalm is op de aspecten populatie en leefgebied beoordeeld als respectievelijk "zeer ongunstig" en "matig ongunstig". Op het aspect populatie, net als op het aspect kwaliteit leefgebied, sluit de landelijke doelstelling hierop aan. Voor het aspect omvang leefgebied is, landelijk en in alle gebieden, een behoudopgave geformuleerd omdat de matig ongunstige staat van instandhouding op het aspect leefgebied veroorzaakt wordt door verminderde migratiemogelijkheden. Verbetering van de migratiemogelijkheden tussen de paaigebieden en de zee zal de populatie van deze anadrome vissoort in achterliggende gebieden naar verwachting uitbreiden. Het doel "verbetering kwaliteit leefgebied" heeft dan ook alleen betrekking op het gebied Haringvliet (109).

H1134 – Bittervoorn						
Landelijke doelstelling: behoud omvang en kwaliteit leefgebied ten behoeve van behoud populatie						
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel omvang	Doel kwaliteit	Doel populatie	Relatieve bijdrage	Besluit
009	Groote Wielen	behoud	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
013	Alde Feanen	behoud	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
018	Rottige Meenthe & Brandemeer	behoud	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
025	Drentsche Aa-gebied	behoud ^a	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit
034	Weerribben	behoud	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
035	De Wieden	behoud	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit

036	Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht	behoud	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit
037	Olde Maten & Veerslootslanden	behoud	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
038	Uiterwaarden IJssel	behoud	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit
039	Vecht- en Beneden-Reggegebied	behoud	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit
067	Gelderse Poort	behoud	behoud	behoud	B1	ontwerpbesluit
070	Lingegebied & Diefdijk-Zuid	behoud	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
071	Loevestein, Pompveld & Kornsche Boezem	behoud	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
083	Botshol	behoud	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit
089	Eilandspolder	behoud	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
090	Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder	behoud	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit
091	Polder Westzaan	behoud ^b	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
092	Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske	behoud	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
094	Naardermeer	behoud	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
095	Oostelijke Vechtplassen	behoud	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
103	Nieuwkoopse Plassen & De Haeck	behoud	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit
105	Zouweboezem	behoud	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit
109	Haringvliet	behoud	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit
112	Biesbosch	behoud	behoud	behoud	B1	doel aangepast ^c
136	Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux	behoud	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit
150	Roerdal	behoud	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit

- (a) Enige achteruitgang in omvang leefgebied ten gunste van habitattypen beken en rivieren met waterplanten, *waterranonkels* (H3260A), is toegestaan³⁷.
- (b) Enige achteruitgang in omvang leefgebied ten gunste van habitattypen schorren en zilte graslanden (H1330) of ruigten en zomen (H6430) is toegestaan³⁷.
- (c) De verspreidingsdoelstelling is verwijderd.

De landelijke staat van instandhouding van de bittervoorn is op het aspect leefgebied beoordeeld als "gunstig". De landelijke doelstelling sluit hierop aan. Alle gebiedsdoelstellingen sluiten aan op de landelijke doelstelling.

H1145 – Grote modderkruiper					
Landelijke doelstelling: uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied ten behoeve van uitbreiding populatie					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel omvang	Doel kwaliteit	Doel populatie	Besluit
013	Alde Feanen	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
015	Van Oordt's Mersken	behoud	behoud	behoud	ontwerpbesluit
025	Drentsche Aa-gebied	behoud	behoud	behoud	ontwerpbesluit
034	Weerribben	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
035	De Wieden	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
037	Olde Maten & Veerslootslanden	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
038	Uiterwaarden IJssel	uitbreiding	verbetering	uitbreiding	ontwerpbesluit
039	Vecht- en Beneden-Reggegebied	uitbreiding	behoud	uitbreiding	ontwerpbesluit
053	Buurserzand & Haaksbergerveen	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
067	Gelderse Poort	uitbreiding	verbetering	uitbreiding	ontwerpbesluit
068	Uiterwaarden Waal	behoud	behoud	behoud	ontwerpbesluit
070	Lingegebied & Diefdijk-Zuid	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
071	Loevestein, Pompveld & Kornsche Boezem	uitbreiding	verbetering	behoud	aanwijzingsbesluit
074	Zwarte Meer	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
095	Oosterlijke Vechtplassen	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
105	Zouweboezem	behoud	behoud	behoud	ontwerpbesluit
112	Biesbosch	behoud	behoud	behoud	doel aangepast ^a

130	Langstraat	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
132	Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit

(a) De verspreidingsdoelstelling is verwijderd.

De landelijke staat van instandhouding van de grote modderkruiper is beoordeeld als “matig ongunstig”. Inventarisatiegegevens van de soort zijn slechts in beperkte mate aanwezig, daarom worden er geen relatieve bijdragen per gebied gegeven. Wel is duidelijk dat het leefgebied is gekrompen. De landelijke doelstelling is gericht op het plaatselijk verbeteren van het leefgebied voor uitbreiding van de populatie. De toepassing van de Kaderrichtlijn Water (KRW) en de gedragscode voor waterschappen kunnen tevens een positieve bijdrage leveren aan een verbetering van het leefgebied van de soort. Herstelstellingen zijn neergelegd in die gebieden waar de soort onder druk staat en/of er goede mogelijkheden zijn voor het uitbreiden en verbeteren van het leefgebied ten behoeve van het uitbreiden van de populatie.

H1149 – Kleine modderkruiper					
Landelijke doelstelling: behoud omvang en kwaliteit leefgebied ten behoeve van behoud populatie					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel omvang	Doel kwaliteit	Doel populatie	Besluit
013	Alde Feanen	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
015	Van Oordt's Mersken	behoud	behoud	behoud	ontwerpbesluit
018	Rottige Meenthe & Brandemeer	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
025	Drentsche Aa-gebied	behoud	behoud	behoud	ontwerpbesluit
034	Weerribben	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
035	De Wieden	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
036	Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht	behoud	behoud	behoud	ontwerpbesluit
037	Olde Maten & Veerslootlanden	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
038	Uiterwaarden IJssel	behoud	behoud	behoud	ontwerpbesluit
039	Vecht- en Beneden-Reggegebied	behoud	behoud	behoud	ontwerpbesluit
045	Springendal & Dal van de Mosbeek	behoud	behoud	behoud	ontwerpbesluit
065	Binnenveld	behoud	behoud	behoud	ontwerpbesluit
067	Gelderse Poort	behoud	behoud	behoud	ontwerpbesluit
070	Lingegebied & Diefdijk-Zuid	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
071	Loevestein, Pompveld & Kornsche Boezem	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
074	Zwarte Meer	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
076	Veluwerandmeren	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
083	Botshol	behoud	behoud	behoud	ontwerpbesluit
089	Eilandspolder	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
090	Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder	behoud	behoud	behoud	ontwerpbesluit
091	Polder Westzaan	behoud ^a	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
092	Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
094	Naardermeer	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
095	Oostelijke Vechtplassen	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
103	Nieuwkoopse Plassen & De Haeck	behoud	behoud	behoud	ontwerpbesluit
105	Zouweboezem	behoud	behoud	behoud	ontwerpbesluit
112	Biesbosch	behoud	behoud	behoud	conform ontwerp
130	Langstraat	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
132	Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
133	Kampina & Oisterwijkse Vennen	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
135	Kempensland-West	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
138	Weerter- en Budelerbergen & Ringselven	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
141	Oeffelter Meent	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit

- (a) Enige achteruitgang in omvang leefgebied ten gunste van habitattypen schorren en zilte graslanden (H1330) of ruigten en zomen (H6430) is toegestaan³⁷.

De landelijke staat van instandhouding voor de kleine modderkruiper is op het aspect leefgebied beoordeeld als "gunstig". De landelijke doelstelling sluit hierop aan. Alle gebiedsdoelen sluiten aan op de landelijke opgave. Inventarisatiegegevens van de soort zijn slechts in beperkte mate aanwezig, daarom worden er geen relatieve bijdragen per gebied gegeven. Gezien de ruime verspreiding en het algemene voorkomen van de soort, voldoet de kwaliteit van het leefgebied op het merendeel van de vindplaatsen. Het streven is om het algemeen voorkomen van de kleine modderkruiper in Nederland te bestendigen. Het is met name van belang om de soort in de kern van zijn verspreidingsgebied in hoge aantallen en wijdverspreid te behouden. Net als de grote modderkruiper kan de kleine modderkruiper daarnaast profiteren van de ingeslagen beleidswegen van de Kaderrichtlijn Water (KRW) en het meer ecologisch beheren van wateren door waterschappen.

H1163 – Rivierdonderpad					
Landelijke doelstelling: behoud/uitbreiding omvang en behoud/verbetering kwaliteit leefgebied ^a					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel omvang	Doel kwaliteit	Doel populatie	Besluit
013	Alde Feanen	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
025	Drentsche Aa-gebied	behoud	behoud	behoud	ontwerpbesluit
034	Weerribben	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
035	De Wieden	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
038	Uiterwaarden IJssel	behoud	behoud	behoud	ontwerpbesluit
039	Vecht- en Beneden-Reggegebied	behoud	behoud	behoud	ontwerpbesluit
049	Dinkelland	behoud	behoud	behoud	ontwerpbesluit
057	Veluwe	uitbreiding	behoud	uitbreiding	ontwerpbesluit
067	Gelderse Poort	behoud	behoud	behoud	ontwerpbesluit
071	Loevestein, Pompveld & Kornsche Boezem	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
072	IJsselmeer	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
073	Markermeer & IJmeer	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
074	Zwarte Meer	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
076	Veluwerandmeren	behoud ^b	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
083	Botshol	behoud	behoud	behoud	ontwerpbesluit
090	Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder	behoud	behoud	behoud	ontwerpbesluit
092	Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
095	Oostelijke Vechtplassen	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
109	Haringvliet	behoud	behoud	behoud	ontwerpbesluit
112	Biesbosch	behoud	behoud	behoud	conform ontwerp
148	Swalmdal	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
150	Roerdal	behoud	behoud	behoud	aanwijzingsbesluit
152	Grensmaas	behoud	behoud	behoud	ontwerpbesluit
157	Geuldal	uitbreiding	verbetering	uitbreiding	ontwerpbesluit

- (a) Behoud omvang en kwaliteit leefgebied in de grote wateren en uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied in de beken.
 (b) Enige achteruitgang in oppervlakte leefgebied ten gunste van broedvogelsoorten roerdomp (A021) of grote karekiet (A298) is toegestaan³⁷.
 (c) De verspreidingsdoelstelling is verwijderd.

De landelijke staat van instandhouding van de rivierdonderpad is op het aspect leefgebied als "matig ongunstig"⁴⁰ beoordeeld en heeft voornamelijk betrekking op in beken voorkomende rivierdonderpadden, waaronder de "beekdonderpad" (*Cottus rhenanus*). De staat van instandhouding van de "gewone"

⁴⁰ De beschreven staat van instandhouding wijkt af van de staat van instandhouding zoals gegeven in het Natura 2000 doelendocument (2006). Zie het Natura 2000 profielendocument (2008) voor een nadere uitleg.

rivierdonderpad (*Cottus perifretum*) die een veel ruimere verspreiding heeft in meren, rivieren en beken, wordt, behalve in beken, vooralsnog als gunstig beoordeeld. De landelijke doelstelling sluit hierop aan. Er zijn onvoldoende inventarisatiegegevens over de landelijke verspreiding van de soort op kilometerhokniveau bekend, daarom worden er geen relatieve bijdragen per gebied gegeven. In de beekdalgebieden is een landelijke hersteldoelstelling neergelegd. Alleen in de gebieden Veluwe (057) en Geuldal (157), waar het leefgebied het meest onder druk staat en er mogelijkheden zijn voor herstel van het leefgebied en van de populatie, is een hersteldoelstelling neergelegd.

H1318 – Meervleermuis (zomer)						
Landelijke doelstelling: behoud omvang en kwaliteit leefgebied ten behoeve van behoud populatie						
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel omvang	Doel kwaliteit	Doel populatie	Relatieve bijdrage	Besluit
009	Groote Wielen	behoud	behoud	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
010	Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving	behoud	behoud	behoud	B2	aanwijzingsbesluit
013	Alde Feanen	behoud	behoud	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
018	Rottige Meenthe & Brandemeer	behoud	behoud	behoud	B2	aanwijzingsbesluit
034	Weerribben	behoud	behoud	behoud	B2	aanwijzingsbesluit
035	De Wieden	behoud	behoud	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
039	Vecht- en Beneden-Reggegebied	behoud	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit
067	Gelderse Poort	behoud	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit
072	IJsselmeer	behoud	behoud	behoud	B1 ^a	aanwijzingsbesluit
073	Markermeer & IJmeer	behoud	behoud	behoud	B1 ^a	aanwijzingsbesluit
074	Zwarte Meer	behoud	behoud	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
076	Veluwerandmeren	behoud	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
083	Botshol	behoud	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit
090	Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder	behoud	behoud	behoud	B1	ontwerpbesluit
091	Polder Westzaan	behoud	behoud	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
092	Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske	behoud	behoud	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
095	Oostelijke Vechtplassen	behoud	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
103	Nieuwkoopse Plassen & De Haeck	behoud	behoud	behoud	B1	ontwerpbesluit
112	Biesbosch	behoud	behoud	behoud	C	conform ontwerp

(a) De relatieve bijdrage geldt voor het Natura 2000-gebied als geheel, dus voor het Habitatrictlijn gedeelte en het Vogelrichtlijn gedeelte gecombineerd.

De landelijke staat van instandhouding van de meervleermuis is op de aspecten populatie en leefgebied beoordeeld als "gunstig"⁴⁰. De landelijke doelstelling sluit hierop aan. Alle gebiedsdoelstellingen sluiten aan op de landelijke opgave, die gericht is op behoud van foerageergebieden die gebruikt worden door meervleermuizen uit kraamkolonies en verblijfplaatsen in de omgeving van de betreffende Natura 2000-gebieden.

H1337 – Bever						
Landelijke doelstelling: uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor uitbreiding populatie						
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel omvang	Doel kwaliteit	Doel populatie	Relatieve bijdrage	Besluit
038	Uiterwaarden IJssel	uitbreiding	verbetering	uitbreiding	B1 ^a	ontwerpbesluit
038	<i>Uiterwaarden IJssel</i>	<i>uitbreiding</i>	<i>verbetering</i>	<i>uitbreiding</i>		<i>ontwerpbesluit</i>
067	Gelderse Poort	behoud	behoud	uitbreiding	A1	ontwerpbesluit
068	Uiterwaarden Waal	behoud	behoud	uitbreiding	C	ontwerpbesluit
108	Oude Maas	behoud	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit ^x
112	Biesbosch	behoud	behoud	behoud	A1	conform ontwerp
145	Maasduinen	behoud	behoud	uitbreiding	C	aanwijzingsbesluit

147	Leudal	behoud	behoud	uitbreiding	C	aanwijzingsbesluit
148	Swalmdal	behoud	behoud	uitbreiding	C	aanwijzingsbesluit
150	Roerdal	behoud	behoud	uitbreiding	C	aanwijzingsbesluit
152	Grensmaas	uitbreiding	verbetering	uitbreiding	B1	ontwerpbesluit

- (a) De relatieve bijdrage geldt voor het Natura 2000-gebied als geheel, dus voor het Habitatrictlijngebied en het Vogelrichtlijngebied gecombineerd.

De landelijke staat van instandhouding van de bever is op de aspecten populatie en leefgebied beoordeeld als respectievelijk "matig ongunstig" en "gunstig". De landelijke herstelopgave voor het leefgebied wijkt hiervan af. De reden hiervoor is dat, ondanks dat er kwantitatief voldoende geschikt leefgebied voor de soort voorhanden is, de verspreiding van het leefgebied nog niet op orde is omdat er nog onvoldoende verbindingen zijn tussen kerngebieden. De landelijke doelstelling voor herstel van de populatie is gericht op deze verbindingen om hiermee een duurzame populatie van de soort te realiseren die over het gehele rivierengebied verspreid voorkomt. De uitbreidingsopgave van het leefgebied geldt voor Uiterwaarden IJssel (038), waar het van belang is dat de soort zich in het IJsseldal verder zal uitbreiden om een duurzame populatie in het rivierengebied te realiseren. Uitbreiding van het leefgebied in dit gebied heeft betrekking op het benutten van nog niet bezet potentieel leefgebied. In de meeste gebieden is reeds voldoende geschikt leefgebied aanwezig en zal de populatie naar verwachting uitbreiden bij een behoudopgave voor het leefgebied.

H1340 – *Noordse woelmuis						
Landelijke doelstelling: uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied ten behoeve van uitbreiding populatie						
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel omvang	Doel kwaliteit	Doel populatie	Relatieve bijdrage	Besluit
002	Duinen en Lage Land Texel	behoud	verbetering	behoud	B2	aanwijzingsbesluit
009	Groote Wielen	uitbreiding	verbetering	behoud	C	aanwijzingsbesluit
010	Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving	uitbreiding	verbetering	uitbreiding	C	aanwijzingsbesluit
013	Alde Feanen	uitbreiding	verbetering	uitbreiding	C	aanwijzingsbesluit
072	IJsselmeer	uitbreiding	behoud	uitbreiding	C	aanwijzingsbesluit
089	Eilandspolder	behoud	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
090	Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder	behoud	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit
091	Polder Westzaan	behoud	behoud	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
092	Ijperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske	behoud	behoud	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
095	Oostelijke Vechtplassen	uitbreiding	verbetering	uitbreiding	B1	aanwijzingsbesluit
100	Voornes Duin	uitbreiding	verbetering	uitbreiding	C	aanwijzingsbesluit
101	Duinen Goeree & Kwade Hoek	behoud	verbetering	uitbreiding	C	aanwijzingsbesluit
103	Nieuwkoopse Plassen & De Haeck	behoud	behoud	behoud	C	ontwerpbesluit
108	Oude Maas	uitbreiding	verbetering	uitbreiding	C	aanwijzingsbesluit
109	Haringvliet	behoud	behoud	behoud	B1	ontwerpbesluit
111	Hollands Diep	uitbreiding	verbetering	uitbreiding	C	ontwerpbesluit
112	Biesbosch	uitbreiding	verbetering	uitbreiding	B2	doel aangepast ^a
114	Krammer-Volkerak	behoud	behoud	behoud	B1	concept-ontwerp
115	Grevelingen	behoud	behoud	behoud	B2	ontwerpbesluit
116	Kop van Schouwen	behoud	verbetering	behoud	C	ontwerpbesluit
118	Oosterschelde	uitbreiding	behoud	uitbreiding	B1	aanwijzingsbesluit

- (a) De doelstelling voor het gebied Biesbosch is aangepast van "behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie" naar "uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor uitbreiding populatie". Een uitbreidingsdoelstelling is gewenst gezien de landelijke doelstelling en de aansluiting bij bestaand initiatieven in de Biesbosch tot de ontwikkeling van nieuwe natuur met mogelijkheden voor plas-dras situaties.

De landelijke staat van instandhouding van de noordse woelmuis is op het aspect leefgebied beoordeeld als "zeer ongunstig". De landelijke doelstelling sluit hierop aan. Landelijke uitbreiding van de populatie wordt

vooral beoogd in de Friese gebieden omdat het leefgebied vooral daar sterk versnipperd is geraakt. De doelstellingen uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied en uitbreiding populatie zijn verder neergelegd in gebieden die daarvoor mogelijkheden bieden (bijvoorbeeld in het kader van natuurontwikkeling) of waar duidelijke aanwijzing is dat de soort recent is achteruitgegaan. In Duinen en Lage Land Texel (002) staat het doel voor omvang van het leefgebied op "behoud" omdat de soort al over het gehele eiland voorkomt. Verbetering van de kwaliteit van het leefgebied is vooral nodig om de populatie weerstand te kunnen laten bieden tegen concurrentie met andere diersoorten. In IJsselmeer (072) en Oosterschelde (118) is op het aspect kwaliteit van de landelijke opgave afgeweken. In de Oosterschelde is de kwaliteit al op orde; derhalve is behoud voldoende. In het IJsselmeer is afgeweken omdat hier de mogelijkheden voor verbetering van de kwaliteit beperkt zijn.

H1387 – Tonghaarmuts						
Landelijke doelstelling: uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit biotoop ten behoeve van uitbreiding populatie						
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel omvang	Doel kwaliteit	Doel populatie	Relatieve bijdrage	Besluit
112	Biesbosch	uitbreiding	verbetering	uitbreiding	A2	conform ontwerp

De landelijke staat van instandhouding van de tonghaarmuts is op het aspect leefgebied beoordeeld als "matig ongunstig". De landelijke doelstelling sluit hierop aan.

B.4.3 Vogelrichtlijn: broedvogels

A017 – Aalscholver						
Landelijke doelstelling: behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie						
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel omvang	Doel kwaliteit	Populatie	Relatieve bijdrage	Besluit
003	Duinen Vlieland	behoud	behoud	870	B1	aanwijzingsbesluit
013	Alde Feanen	behoud	behoud	910	B1	aanwijzingsbesluit
035	De Wieden	behoud	behoud	1.000	B1	aanwijzingsbesluit
038	Uiterwaarden IJssel	behoud	behoud	280	C	ontwerpbesluit
067	Gelderse Poort	behoud	behoud	230	C	ontwerpbesluit
072	IJsselmeer	behoud	behoud	8.000 ^R	B2	aanwijzingsbesluit
073	Markermeer & IJmeer	behoud	behoud	8.000 ^R	C	aanwijzingsbesluit
078	Oostvaardersplassen	behoud	behoud	8.000 ^R	A1	aanwijzingsbesluit
079	Lepelaarplassen	behoud	behoud	8.000 ^R	B2	aanwijzingsbesluit
085	Zwanenwater & Pettemerduinen	behoud	behoud	790	B1	aanwijzingsbesluit
094	Naardermeer	behoud	behoud	1.800	B2	aanwijzingsbesluit
100	Voornes Duin	behoud	behoud	1.100	B1	aanwijzingsbesluit
112	Biesbosch	behoud	behoud	310	C	conform ontwerp
119	Veerse Meer	behoud	behoud	300	B1	aanwijzingsbesluit

(R) Betreft een regionale doelstelling.

De landelijke staat van instandhouding van de aalscholver is voor zowel leefgebied als populatie als "gunstig" beoordeeld. De landelijke doelstelling sluit hierop aan: "behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud van het actuele nationale populatieniveau van ten minste 20.000 paren". Het gemiddelde aantal broedparen in Nederland in 1999-2003 werd naar boven afgerond tot 21.000 paren. Dit was relatief hoog ten opzichte van de periode vanaf 1994 door tijdelijke opleving in het IJsselmeergebied in 2002 en 2003. Daarom is als landelijk doel gekozen voor een doelniveau van 20.000 paren. De gebiedsdoelen sluiten aan op de landelijke behoudopgave. De som van de populatieaantallen in de gebiedsdoelen is lager dan de landelijke doelstelling van 20.000 paren. De regionale doelstelling voor het IJsselmeergebied (8.000 broedparen) is eveneens lager

dan de som van de gemiddelden 1999-2003 (9.600 broedparen) van Oostvaardersplassen (078), IJsselmeer (072) en Lepelaarplassen (079)⁴¹. De beide hiervoor genoemde afwijkingen zijn acceptabel omdat verwacht wordt dat de populatie aalscholvers als gevolg van ecologische ontwikkelingen verder zal afnemen⁴². Het gemiddelde aantal van het IJsselmeergebied neemt af in de richting van 8.000 broedparen. Omdat een verbetering van de waterkwaliteit wordt voorzien zal de voedselbeschikbaarheid verder afnemen. Het is daarom niet te verwachten dat het aantal van 9.600 broedparen weer bereikt zal worden.

A021 – Roerdomp						
Landelijke doelstelling: uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor uitbreiding populatie						
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel omvang	Doel kwaliteit	Populatie	Relatieve bijdrage	Besluit
002	Duinen en Lage Land Texel	behoud	behoud	5	C	aanwijzingsbesluit
005	Duinen Ameland	behoud	behoud	2	C	aanwijzingsbesluit
006	Duinen Schiermonnikoog	behoud	behoud	3 (↑)	C	aanwijzingsbesluit
008	Lauwersmeer	behoud	behoud	10	B1	aanwijzingsbesluit
013	Alde Feanen	behoud	behoud	6	C	aanwijzingsbesluit
014	Deelen	behoud	behoud	5 (↑)	C	aanwijzingsbesluit
020	Zuidlaardermeergebied	behoud	behoud	5 (↑)	C	aanwijzingsbesluit
034	Weerribben	uitbreiding	verbetering	14 (↑)	B1	aanwijzingsbesluit
035	De Wieden	behoud	behoud	30 (↑)	B2	aanwijzingsbesluit
036	Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht	uitbreiding	verbetering	1	C	ontwerpbesluit
067	Gelderse Poort	uitbreiding	verbetering	20 (↑)	B1	ontwerpbesluit
072	IJsselmeer	uitbreiding	verbetering	7(↑)	B1	aanwijzingsbesluit
074	Zwarte Meer	uitbreiding	verbetering	6 (↑)	C	aanwijzingsbesluit
075	Ketelmeer & Vossemeer	uitbreiding	verbetering	5 (↑)	C	aanwijzingsbesluit
076	Veluwerandmeren	uitbreiding	verbetering	5 (↑)	C	aanwijzingsbesluit
078	Oostvaardersplassen	behoud	behoud	40	B2	aanwijzingsbesluit
085	Zwanenwater & Petteerderduinen	behoud	behoud	2 (↑)	C	aanwijzingsbesluit
090	Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder	behoud	behoud	10	B1	ontwerpbesluit
092	Ijperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske	behoud	behoud	17	B2	aanwijzingsbesluit
095	Oostelijke Vechtplassen	uitbreiding	verbetering	5 (↑)	C	aanwijzingsbesluit
103	Nieuwkoopse Plassen & De Haeck	uitbreiding	verbetering	6 (↑)	C	ontwerpbesluit
105	Zouweboezem	uitbreiding	verbetering	5 (↑)	C	ontwerpbesluit
112	Biesbosch	uitbreiding	verbetering	10 (↑)	C	conform ontwerp
137	Strabrechtse Heide & Beuven	behoud	behoud	5	C	aanwijzingsbesluit

De landelijke staat van instandhouding van de roerdomp is voor wat betreft de aspecten leefgebied en populatie als “zeer ongunstig” beoordeeld. De landelijke doelstelling sluit hierop aan: “uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor uitbreiding tot een populatie van ten minste 400 paren (territoria)”. De doelstelling is conform het Beschermingsplan moerasvogels 2000-2004 (2000)⁴³.

Bij de roerdomp is het streven tenminste de gewenste minimumpopulatie voor Nederland te herstellen⁴⁴. Dit betekent dat het beoogde herstel deels zal moeten worden bereikt in gebieden buiten het Natura 2000-netwerk. Een aantal gebiedsdoelstellingen wijkt af van de landelijke doelstelling. In deze gebieden wordt een behoudopgave beoogd. In de gebieden Duinen Schiermonnikoog (006), Deelen (014) en

⁴¹ Het gebied Markermeer & IJmeer ontbreekt in SOVON & CBS (2005) voor de aalscholver omdat aan dit gebied nu (na de publicatie van de gegevens in 2005) een instandhoudingsdoelstelling is toegevoegd.

⁴² Eerden, M. van en Rijn, S. van (2008): Handen af van de aalscholver, de aalscholver als indicator van natuur-, water- en visserijbeheer. Vakblad Natuur Bos en Landschap, p. 23-26.

⁴³ Boer, T. den (2000): Beschermingsplan moerasvogels 2000-2004. Rapport Directie Natuurbeheer nr. 47. Ministerie van Landbouw Natuurbeheer en Visserij, Wageningen.

⁴⁴ Natura 2000 doelendocument (2006): Tekstkader 4.5.1. Landelijke doelen broedvogels.

Zuidlaardermeergebied (020) wordt met behoud van het leefgebied herstel (Duinen Schiermonnikoog) of een kleine uitbreiding van de populatie nagestreefd. De gebieden Duinen en Lage Land Texel (002) en Duinen Ameland (005) bieden geen verdere ruimte voor uitbreiding gelet op de beperkte beschikbaarheid van rietmoerassen in de duingebieden. Het gebied Lauwersmeer (008) wijkt af omdat uit tellingen blijkt dat het gemiddeld voorkomen van de soort in dit gebied in het (recente) verleden niet groter is geweest dan het gemiddelde voorkomen waarop de doelstelling is gebaseerd. Het is dus onzeker of het gebied meer broedvogels kan herbergen dan nu het geval is. Voor het gebied Oostvaardersplassen (078) is voor behoud van de populatie en het leefgebied gekozen, omdat de populaties de laatste jaren reeds sterk toegenomen zijn.

A081 – Bruine kiekendief						
Landelijke doelstelling: behoud omvang en behoud kwaliteit leefgebied voor behoud populatie						
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel omvang	Doel kwaliteit	Populatie	Relatieve bijdrage	Besluit
001	Waddenzee	behoud	behoud	30	B1	aanwijzingsbesluit
002	Duinen en Lage Land Texel	behoud	behoud	30	B1	aanwijzingsbesluit
003	Duinen Vlieland	behoud	behoud	20	C	aanwijzingsbesluit
004	Duinen Terschelling	behoud	behoud	45	B1	aanwijzingsbesluit
005	Duinen Ameland	behoud	behoud	40	B1	aanwijzingsbesluit
006	Duinen Schiermonnikoog	behoud	behoud	25	B1	aanwijzingsbesluit
008	Lauwersmeer	behoud	behoud	20	C	aanwijzingsbesluit
013	Alde Feanen	uitbreiding	verbetering	20 (↑)	C	aanwijzingsbesluit
014	Deelen	uitbreiding	verbetering	5	C	aanwijzingsbesluit
035	De Wieden	behoud	behoud	19	C	aanwijzingsbesluit
072	IJsselmeer	behoud	behoud	25	C	aanwijzingsbesluit
078	Oostvaardersplassen	behoud	behoud	40	B1	aanwijzingsbesluit
092	Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske	behoud	behoud	15	C	aanwijzingsbesluit
109	Haringvliet	behoud	behoud	20	C	ontwerpbesluit
112	Biesbosch	behoud	behoud	30	B1	conform ontwerp
114	Krammer-Volkerak	behoud	behoud	13	C	concept-ontwerp
115	Grevelingen	behoud	behoud	20	C	ontwerpbesluit
118	Oosterschelde	behoud	behoud	19	C	aanwijzingsbesluit
122	Westerschelde & Saeftinghe	behoud	behoud	20	C	aanwijzingsbesluit

De landelijke staat van instandhouding van de bruine kiekendief is voor de aspecten leefgebied en populatie als "gunstig" beoordeeld. De landelijke doelstelling sluit daarop aan: "behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud van ten minste 1.300 paren". Gezien de belangrijke functie van Nederland als noordwestelijk bolwerk in het broedgebied in Europa is een veilige marge ingebouwd in het voor Nederland na te streven populatieniveau. Het gestelde doel betreft behoud van het huidige niveau. Voor de realisatie van de landelijke doelstelling zal aansluiting nodig zijn van nationaal beleid zoals de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur.

De gebiedsdoelstellingen sluiten bij de landelijke doelstelling aan, met uitzondering van de gebieden Alde Feanen (013) en Deelen (014). Vanwege de recente afname van de populatie in gebied Deelen is hier een beperkte herstelopgave geformuleerd, zodat de soort in het gebied behouden kan blijven.

A119 – Porseleinhoen						
Landelijke doelstelling: uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor herstel populatie						
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel omvang	Doel kwaliteit	Populatie	Relatieve bijdrage	Besluit
003	Duinen Vlieland	behoud	behoud	4	C	aanwijzingsbesluit
005	Duinen Ameland	behoud	behoud	2	C	aanwijzingsbesluit

008	Lauwersmeer	behoud	behoud	15	B2	aanwijzingsbesluit
009	Groote Wielen	behoud	behoud	4 (↑)	C	aanwijzingsbesluit
010	Oudegasterbrekken, Fluessen en omgeving	behoud	behoud	1 (↑)	C	aanwijzingsbesluit
012	Sneekermeergebied	behoud	behoud	2 (↑)	C	aanwijzingsbesluit
013	Alde Feanen	uitbreiding	verbetering	15 (↑)	B1	aanwijzingsbesluit
019	Leekstermeergebied	behoud	behoud	2 (↑)	C	aanwijzingsbesluit
020	Zuidlaardermeergebied	uitbreiding	verbetering	15	B2	aanwijzingsbesluit
023	Fochteloërveen	behoud	behoud	20 (↑)	B1	aanwijzingsbesluit
033	Bargerveen	behoud	behoud	15 (↑)	B1	aanwijzingsbesluit
034	Weerribben	uitbreiding	verbetering	30 (↑)	B1	aanwijzingsbesluit
035	De Wieden	behoud	behoud	19	B2	aanwijzingsbesluit
036	Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht	behoud	behoud	10 (↑)	C	ontwerpbesluit
038	Uiterwaarden IJssel	uitbreiding	verbetering	20 (↑)	B1	ontwerpbesluit
066	Uiterwaarden Neder-Rijn	uitbreiding	verbetering	10 (↑)	B1	ontwerpbesluit
067	Gelderse Poort	uitbreiding	verbetering	10 (↑)	C	ontwerpbesluit
068	Uiterwaarden Waal	uitbreiding	verbetering	10 (↑)	C	ontwerpbesluit
072	IJsselmeer	uitbreiding	verbetering	18 (↑)	B1	aanwijzingsbesluit
074	Zwarte Meer	uitbreiding	verbetering	7 (↑)	B1	aanwijzingsbesluit
075	Ketelmeer & Vossemeer	uitbreiding	verbetering	4 (↑)	C	aanwijzingsbesluit
078	Oostvaardersplassen	uitbreiding	verbetering	40 (↑)	B2	aanwijzingsbesluit
095	Oostelijke Vechtplassen	behoud	behoud	8	B1	aanwijzingsbesluit
105	Zouweboezem	behoud	behoud	9 (↑)	C	ontwerpbesluit
106	Boezems Kinderdijk	behoud	behoud	1	C	aanwijzingsbesluit
112	Biesbosch	uitbreiding	verbetering	9 (↑)	C	doel aangepast ^a
140	Groote Peel	uitbreiding	verbetering	5 (↑)	C	aanwijzingsbesluit

(a) De doelstelling van Biesbosch is aangepast van "behoud omvang en kwaliteit leefgebied" naar "uitbreiding omvang en/of verbetering kwaliteit leefgebied" vanwege de landelijk zeer ongunstige staat van instandhouding en de strategische locatie van het gebied voor herstel van plas-dras situaties. Het aantal in de doelstelling is aangepast van ten minste 5 paren naar ten minste 9 paren. Het aantal is gebaseerd op de historische potentie van 9 paren in het gunstige jaar 1989. Gezien de historische potentie van het gebied kan het een grotere bijdrage leveren aan de landelijke populatiedoelstelling.

De landelijke staat van instandhouding van het porseleinhoen is op de aspecten populatie en leefgebied beoordeeld als respectievelijk "zeer ongunstig" en "matig ongunstig". De landelijke doelstelling sluit hierop aan: "uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor herstel van een populatie van ten minste 400 paren". De aantallen van het porseleinhoen vertonen jaarlijks grote schommelingen als gevolg van weersomstandigheden zodat een doelstelling op basis van het gemiddelde niet doelmatig is. Er is daarom gekozen voor een populatieniveau in gunstige jaren, de jaren waarin in het late voorjaar sprake is van hoge waterstanden in het leefgebied, dat de belangrijkste voorwaarde is om tot broeden over te gaan. De herstelopgave volgt het Beschermingsplan moerasvogels 2000-2004 (2000)⁴⁵. Er zijn voor het porseleinhoen extra inspanningen nodig om de gewenste landelijke minimumpopulatie te bereiken⁴⁶. Er is een beleidskeuze gemaakt om strategisch te lokaliseren door de opgave voor herstel van plas-dras situaties voor onder andere het porseleinhoen te leggen in het landschap Meren en Moerassen, waaronder het gebied IJsselmeer (072). Daarnaast liggen er potenties in het rivierengebied. Behoud wordt nagestreefd in die gebieden waar de historische potentie niet meer haalbaar is, waar de lokale populatietrend stabiel of toenemend is zodat behoud van het leefgebied voldoende is, of waar onvoldoende trendgegevens beschikbaar zijn om de potenties voor herstel in te schatten. De gebieden Duinen Vlieland (003), Duinen Ameland (005) bieden onvoldoende potentie voor verdere verbetering van het leefgebied en de daarmee samenhangende populatieontwikkeling. In het gebied Boezems Kinderdijk (106) is de lokale populatietrend stabiel. In het

⁴⁵ Boer, T. den (2000): Beschermingsplan moerasvogels 2000-2004. Rapport Directie Natuurbeheer nr.47. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Wageningen.

⁴⁶ Natura 2000 doelendocument (2006): Tekstkader 4.5.1 Landelijke doelen broedvogels ("gemaakte keuze").

gebied Lauwersmeer (008) is de lokale populatietrend toenemend. Van de gebieden Grote Wielen (009), Sneekermeergebied (012) en Leekstermeergebied (019) zijn onvoldoende trendgegevens beschikbaar. Voor Grote Wielen, Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving (010), Sneekermeergebied en Leekstermeergebied is ingeschat dat het behoud van het leefgebied voldoende is voor een (kleine) toename van de populatie.

A229 – IJsvogel						
Landelijke doelstelling: behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie						
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel omvang	Doel kwaliteit	Populatie	Relatieve bijdrage	Besluit
035	De Wieden	behoud	behoud	10	C	aanwijzingsbesluit
038	Uiterwaarden IJssel	behoud	behoud	10	C	ontwerpbesluit
057	Veluwe	behoud	behoud	30	B1	ontwerpbesluit
066	Uiterwaarden Neder-Rijn	behoud	behoud	5	C	ontwerpbesluit
067	Gelderse Poort	behoud	behoud	10	B1	ontwerpbesluit
095	Oostelijke Vechtplassen	behoud	behoud	10	C	aanwijzingsbesluit
112	Biesbosch	behoud	behoud	20	B1	conform ontwerp

De landelijke staat van instandhouding van de ijsvogel is op de aspecten populatie en leefgebied beoordeeld als "gunstig". De landelijke doelstelling sluit hierop aan: "behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie van ten minste 200 paren (binnen een termijn van 5 jaren na strenge winters)"⁴⁷. Alle gebiedsdoelstellingen sluiten aan op de landelijke doelstelling.

A272 – Blauwborst						
Landelijke doelstelling: behoud omvang en behoud kwaliteit leefgebied voor behoud populatie						
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel omvang	Doel kwaliteit	Populatie	Relatieve bijdrage	Besluit
008	Lauwersmeer	behoud	behoud	120	C	aanwijzingsbesluit
033	Bargerveen	behoud	behoud	150	C	aanwijzingsbesluit
067	Gelderse Poort	behoud	behoud	80	C	ontwerpbesluit
078	Oostvaardersplassen	behoud	behoud	190	C	aanwijzingsbesluit
109	Haringvliet	behoud	behoud	300	B1	ontwerpbesluit
112	Biesbosch	behoud	behoud	1.300	A1	doel aangepast ^a
122	Westerschelde & Saeftinghe	behoud	behoud	450	B1	aanwijzingsbesluit
139	Deurnsche Peel & Mariapeel	behoud	behoud	350	B1	aanwijzingsbesluit
140	Groote Peel	behoud	behoud	200	B1	aanwijzingsbesluit

- (a) Het aantal in de doelstelling van Biesbosch is aangepast van ten minste 2.300 paren naar ten minste 1.300 paren. Het aantal is gebaseerd op de potentie van 1.343 paren in de periode 2004-2008. Er is gekozen voor een lager doelniveau, omdat behoud van 2.300 broedparen in dit gebied niet haalbaar wordt geacht gezien de natuurlijke ontwikkelingsrichting van het gebied. De verwachting is dat de natuurlijke ontwikkelingsrichting ten gunste zal komen aan moerasvogels met een ongunstige staat van instandhouding zoals de roerdomp (A021). De landelijke gunstige staat van instandhouding en de landelijke doelstelling van de blauwborst komen met deze aanpassing niet direct in gevaar.

De landelijke staat van instandhouding van de blauwborst is op de aspecten leefgebied en populatie beoordeeld als "gunstig". De landelijke doelstelling sluit daarbij aan: "behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud van een totaal van 6.500 paren". De huidige populatie is groter dan ooit eerder in de vorige eeuw en groter dan het gewenste basisniveau vanuit populatie-ecologische optiek. Het aantal van 6.500 paren is conform het Beschermingsplan moerasvogels 2000-2004 (2000)⁴⁵. De gebiedsdoelstellingen sluiten aan bij de landelijke doelstelling.

⁴⁷ Ministerie van LNV (2006): Natura 2000 doelendocument. Duidelijkheid bieden, richting geven en ruimte laten. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag, pagina 197.

A292 – Snor						
Landelijke doelstelling: uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor herstel populatie						
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel omvang	Doel kwaliteit	Populatie	Relatieve bijdrage	Besluit
008	Lauwersmeer	behoud	behoud	25	C	aanwijzingsbesluit
013	Alde Feanen	behoud	behoud	40	B1	aanwijzingsbesluit
034	Weerribben	uitbreiding	verbetering	100 (↑)	B1	aanwijzingsbesluit
035	De Wieden	uitbreiding	verbetering	300 (↑)	B1	aanwijzingsbesluit
072	IJsselmeer	behoud	behoud	40	B1	aanwijzingsbesluit
074	Zwarte Meer	uitbreiding	verbetering	50 (↑)	C	aanwijzingsbesluit
078	Oostvaardersplassen	behoud	behoud	680	A2	aanwijzingsbesluit
083	Botshol	behoud	behoud	9	C	ontwerpbesluit
092	Iperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske	behoud	behoud	50 (↑)	C	aanwijzingsbesluit
094	Naardermeer	behoud	behoud	30	C	aanwijzingsbesluit
095	Oostelijke Vechtplassen	behoud	behoud	150	B2	aanwijzingsbesluit
103	Nieuwkoopse Plassen & De Haeck	uitbreiding	verbetering	50 (↑)	C	ontwerpbesluit
105	Zouweboezem	behoud	behoud	20 (↑)	C	ontwerpbesluit
106	Boezems Kinderdijk	behoud	behoud	9	C	aanwijzingsbesluit
112	Biesbosch	behoud	behoud	130	B2	conform ontwerp

De landelijke staat van instandhouding van de snor is op de aspecten populatie en leefgebied beoordeeld als respectievelijk "matig ongunstig"⁴⁸ en "zeer ongunstig". De landelijke doelstelling sluit daarop aan: "uitbreiding en verbetering van het leefgebied voor licht herstel van de populatie"⁴⁸. Behoud wordt nagestreefd in die gebieden waar de lokale populatietrend stabiel is of toenemend zodat behoud van het leefgebied voldoende is, of waar onvoldoende trendgegevens beschikbaar zijn om de potenties voor herstel in te schatten. Van de gebieden Lauwersmeer (008), Boezems Kinderdijk (106) en Biesbosch (112) is de populatieomvang de laatste 10 jaar of langer met fluctuaties stabiel geweest zodat behoud van het leefgebied voldoende is. In deze gebieden ligt de historische potentie dicht bij de actuele toestand. Er is onvoldoende aanleiding om aan te nemen dat herstel in deze gebieden nodig of reëel is. In het gebied Oostvaardersplassen (078) is de populatietrend toenemend zodat behoud van het leefgebied voldoende is. Van het gebied IJsselmeer (072) zijn er onvoldoende trendgegevens beschikbaar om de potenties voor herstel in te schatten. Daarnaast zijn er in het gebied IJsselmeer maar beperkt mogelijkheden om rietvegetaties uit te breiden of in kwaliteit te verbeteren.

A295 – Rietzanger						
Landelijke doelstelling: behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie						
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel omvang	Doel kwaliteit	Populatie	Relatieve bijdrage	Besluit
004	Duinen Terschelling	behoud	behoud	120	C	aanwijzingsbesluit
005	Duinen Ameland	behoud	behoud	230	C	aanwijzingsbesluit
008	Lauwersmeer	behoud	behoud	1.900	B2	aanwijzingsbesluit
009	Groote Wielen	behoud	behoud	220	C	aanwijzingsbesluit
012	Sneekermeergebied	behoud	behoud	370	C	aanwijzingsbesluit
013	Alde Feanen	behoud	behoud	800	B1	aanwijzingsbesluit
014	Deelen	behoud	behoud	200	C	aanwijzingsbesluit
019	Leekstermeergebied	behoud	behoud	70	C	aanwijzingsbesluit
020	Zuidlaardermeergebied	behoud	behoud	200	C	aanwijzingsbesluit
034	Weerribben	behoud	behoud	900	B1	aanwijzingsbesluit

⁴⁸ Aanwijzingsbesluiten Natura 2000-gebieden IJsselmeer (072), Zwarte Meer (074) en Oostvaardersplassen (078) (Stcrt. 2010, 2212).

035	De Wieden	behoud	behoud	2.000	A1	aanwijzingsbesluit
072	IJsselmeer	behoud	behoud	990	B1	aanwijzingsbesluit
074	Zwarte Meer	behoud	behoud	270	C	aanwijzingsbesluit
078	Oostvaardersplassen	behoud	behoud	790	B1	aanwijzingsbesluit
089	Eilandspolder	behoud	behoud	230	C	aanwijzingsbesluit
090	Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder	behoud	behoud	480	B1	ontwerpbesluit
092	Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske	behoud	behoud	800	B1	aanwijzingsbesluit
095	Oostelijke Vechtplassen	behoud	behoud	880	B1	aanwijzingsbesluit
103	Nieuwkoopse Plassen & De Haeck	behoud	behoud	340	C	ontwerpbesluit
109	Haringvliet	behoud	behoud	420	C	ontwerpbesluit
112	Biesbosch	behoud	behoud	260	C	conform ontwerp

De landelijke staat van instandhouding van de rietzanger is op de aspecten leefgebied en populatie beoordeeld als "gunstig". De landelijke doelstelling sluit daarbij aan: "behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie van ten minste 20.000 paren". De gebiedsdoelen sluiten aan bij de landelijke doelstelling.

B.4.4 Vogelrichtlijn: niet-broedvogels

De doelniveaus van niet-broedvogels zijn meestal uitgedrukt als seizoensgemiddelde of als (gemiddeld) seizoensmaximum. Deze gemiddelden, die worden bepaald aan de hand van maandelijkse tellingen, worden als volgt berekend⁴⁹:

Het seizoensgemiddelde is het gemiddelde aantal in een gebied aanwezige vogels over het gehele seizoen, berekend aan de hand van maandelijks uitgevoerde tellingen over een reeks seizoenen (1999/2000-2003/2004).

Het (gemiddeld) seizoensmaximum is het gemiddelde van het grootste getelde aantal (piekaantal) per seizoen (juli t/m juni van het volgende jaar) berekend over een reeks van achtereenvolgende seizoenen (meestal vijf seizoenen: 1999/2000-2003/2004).

Bij voorkeur is het doelniveau uitgedrukt als seizoensgemiddelde omdat dit een indicatie geeft voor het gebruik van een gebied over het gehele seizoen. Bij onvoldoende beschikbaarheid van jaarrondtellingen moet soms worden teruggevallen op het seizoensmaximum.

Niet-broedvogelsoorten					
Landelijke doelstelling: behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie					
Vogelsoort	Aantal gebieden	Landelijke doelstelling	Populatie Biesbosch	Relatieve bijdrage *	Besluit
A005 Fuut ^{(a);(l)}	24	10.900	450	f, B1	conform ontwerp
A017 Aalscholver ^(g)	26	24.500	330	sf, C	conform ontwerp
A027 Grote zilverreiger ^(g)	5	80	10/60 (max) ^k	sf, B	conform ontwerp
A034 Lepelaar ^(g)	22	1.225	10	f, C	conform ontwerp
A037 Kleine zwaan ^(b)	29	4.820	10	sf, C	conform ontwerp
A041 Kolgans ^{(g);(h)}	36	218.300	1.800/34.200(max) ^k	sf, C	conform ontwerp
A043 Grauwe gans ^{(g);(h)}	31	86.300	2.300	sf, C	conform ontwerp
A045 Brandgans ^{(g);(h)}	26	140.900	870/4.900(max) ^k	sf, C	conform ontwerp
A050 Smient ^{(g);(h)}	46	258.200	3.300	sf, C	conform ontwerp
A051 Krakeend ^{(g);(h)}	35	10.200	1.300	f, B2	conform ontwerp
A052 Wintertaling ^(d)	24	21.000	1.100	f, B1	conform ontwerp
A053 Wilde eend ^(g)	13	128.000	4.000	f, B1	conform ontwerp
A054 Pijlstaart ^(c)	25	7.850	70	f, C	conform ontwerp

⁴⁹ Voorbeeld voor een seizoen met de volgende telresultaten (juli-juni): 0, 0, 0, 100, 100, 200, 100, 100, 0, 0, 0, 0. Het seizoensmaximum bedraagt in dit geval 200, het seizoensgemiddelde 50 (som van alle maandcijfers gedeeld door 12).

A056 Slobeend ^{(g);(i)}	39	5.750	270	f, B1	conform ontwerp
A059 Tafeleend ^(e)	18	20.900	130	f, C	conform ontwerp
A061 Kuifeend ^{(c);(i)}	21	75.700	3.800	f, B1	conform ontwerp
A068 Nonnetje ^(a)	18	690	20	f, B1	conform ontwerp
A070 Grote zaagbek ^(e)	7	1.800	30	f, C	conform ontwerp
A075 Zeearend ^(g)	4	7 ⁽ⁱ⁾	2 (max)	f, A1	conform ontwerp
A094 Visarend ^(g)	5	110 ⁽ⁱ⁾	6 (max)	f, B1	conform ontwerp
A125 Meerkoet ^{(g);(i)}	23	89.700	3.100	f, B1	conform ontwerp
A156 Grutto ^(f)	23	6.000	60	sf, C	conform ontwerp

* Het gebied vervult hoofdzakelijk een slaapplaatsfunctie (s), foerageerfunctie (f) of beide (sf). Relatieve bijdrage is alleen berekend als het landelijke doel en het gebiedsdoel beide zijn gebaseerd op dezelfde waarde (óf seizoensmaximum óf seizoensgemiddelde).

- (a) Fuut en nonnetje: ondanks de landelijk matig ongunstige staat van instandhouding is landelijk een behoudsdoelstelling geformuleerd voor deze soorten vanwege slechte stuurbaarheid van vermoedelijke oorzaken (Natura 2000 doelendocument, 2006).
- (b) Kleine zwaan: ondanks de landelijk matig ongunstige staat van instandhouding is landelijk een behoudsdoelstelling geformuleerd. De recente afname is verbonden aan een afname op internationaal niveau en mogelijk aan enkele andere slecht stuurbare factoren (Natura 2000 doelendocument, 2006).
- (c) Pijlstaart en kuifeend: ondanks de landelijk matig ongunstige staat van instandhouding is landelijk een behoudsdoelstelling voor deze soorten geformuleerd, omdat deze staat van instandhouding alleen gebaseerd is op toekomstverwachting (Natura 2000 doelendocument, 2006).
- (d) Wintertaling: ondanks de landelijk matig ongunstige staat van instandhouding op het aspect populatie is landelijk een behoudsdoelstelling voor deze soort geformuleerd. De staat van instandhouding is gebaseerd op een populatieafname die niet leidt tot een waarde van minder dan 75% van de draagkrachtindicatie (Natura 2000 doelendocument, 2006).
- (e) Tafeleend en grote zaagbek: ondanks de landelijk zeer ongunstige staat van instandhouding is landelijk een behoudsdoelstelling voor deze soorten geformuleerd, vanwege slecht stuurbare oorzaken en enige compensatie door toename in de randmeren (Natura 2000 doelendocument, 2006).
- (f) Grutto: de grutto heeft gezien de landelijk zeer ongunstige staat van instandhouding op landelijk niveau een opgave voor uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied. Aangezien deze opgave niet te realiseren is binnen het Natura 2000-netwerk is in alle gebieden een behoudopgave voor de grutto geformuleerd (Natura 2000 doelendocument, 2006).
- (g) Aalscholver, grote zilverreiger, lepelaar, kolgans, grauwe gans, brandgans, smient, krakeend, wilde eend, slobeend, zeearend, visarend en meerkoet: de staat van instandhouding van de soort is beoordeeld als "gunstig".⁵⁰
- (h) Kolgans, grauwe gans, brandgans, smient en krakeend: enige afname landelijk veroorzaakt door extensivering van landgebruik (onder andere door natuurontwikkeling) is aanvaardbaar.
- (i) Fuut, slobeend, kuifeend en meerkoet: enige afname landelijk als gevolg van herstel van zout-zoet overgangen is aanvaardbaar.
- (j) Zeearend en visarend: de landelijke instandhoudingdoelstellingen voor deze soorten zijn gebaseerd op het gemiddelde seizoensmaximum over de periode 1999/2000-2003/2004.
- (k) Eerste getal betreft de foerageerfunctie, tweede getal de slaapfunctie. Relatieve bijdrage is gebaseerd op de foerageerfunctie.

⁵⁰ De beschreven staat van instandhouding van de meerkoet wijkt af van de staat van instandhouding zoals gegeven in het Natura 2000 doelendocument (2006) (onder andere aanwijzingsbesluit IJsselmeer, Stcrt. 2010, 2212).

Motivering van het besluit op basis van de binnengekomen zienswijzen

1 INLEIDING

Op 23 september 2009 zijn 11 ontwerp-aanwijzingsbesluiten gepubliceerd voor de vierde tranche Natura 2000-gebieden.

Deze ontwerp-aanwijzingsbesluiten hebben in de periode van 24 september 2009 tot en met 4 november 2009 ter inzage gelegen. Dit heeft ertoe geleid dat er door bijna 700 personen of organisaties een zienswijze is ingediend over één of meer gebieden. Een belangrijk deel van de argumentatie in deze zienswijzen heeft betrekking op de gebruikte criteria, de voorgestelde begrenzing van de gebieden en de mogelijke gevolgen van Natura 2000 voor burgers en het bedrijfsleven. In veel zienswijzen werd dezelfde argumentatie gebruikt en werden gelijklopende zorgen geuit als in de zienswijzen die naar aanleiding van de 111 eerste tranche ontwerp-aanwijzingsbesluiten werden ingediend.

Er is destijds besloten om in één nota tot een algemene beantwoording van deze breed geuite kritiekpunten over te gaan. In deze Nota van Antwoord⁵¹ is op hoofdlijnen het gevoerde beleid uiteengezet. De Nota van Antwoord is op 21 november 2007 aan de Tweede Kamer aangeboden en op 13 februari en 6 maart 2008 heeft de Tweede Kamer de nota besproken.

Gelet op het grote aantal zienswijzen dat voor elk gebied is ingediend en het grote aantal onderwerpen dat daarbij aan de orde is gekomen, is besloten om bij elk besluit de individuele zienswijzen per thema te behandelen. Dit gebeurt in deze bijlage C. Verder wordt in deze bijlage C vermeld welke specifiek op het aanwijzingsbesluit van dit gebied betrekking hebbende inspraakreacties zijn binnengekomen en hoe hiermee is omgegaan bij het opstellen van het aanwijzingsbesluit.

Voor het gebied Biesbosch zijn 91 zienswijzen ingediend. De reacties worden hieronder thematisch besproken.

---

⁵¹ Ministerie van LNV (2007): Nota van Antwoord. Inspraakprocedure aanwijzing Natura 2000-gebieden. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

2 REACTIES OVER DE PROCEDURE

2.1 ALGEMEEN

In een aantal zienswijzen zijn vragen gesteld en opmerkingen gemaakt over de gebruikte aanmeldingsgegevens en de onderbouwing van de vermelde gegevens in het standaardgegevensformulier, waaronder "beschermingsstatus". Verder wordt opgemerkt dat er voor de soorten en habitattypen met de kwalificatie "aanwezig maar verwaarloosbaar" geen instandhoudingsdoelstellingen in de besluiten hoeven te worden opgenomen. Daarnaast wordt opgemerkt dat op het standaardgegevensformulier de bedrijfsactiviteiten, die in en om het gebied plaatsvinden, niet zijn vermeld. Men vraagt zich af of de Europese Commissie bij de beoordeling van de selectie van de gebieden daarmee rekening heeft kunnen houden.

Men vraagt zich ook af of de aanmeldingsprocedure wel zorgvuldig genoeg is doorlopen en wijst in dit kader mede op de verschillen tussen de huidige besluiten en de eerdere concepten die eind 2005 zijn opgesteld. Zo wordt er gesteld dat de vertaling van de aanmeldingsgegevens naar de doelstellingen disproportioneel is. Daarnaast zijn de doelstellingen volgens deze insprekers uitgebreider dan de Richtlijnen voorschrijven. Door doelstellingen op te nemen in het ontwerp-aanwijzingsbesluit voor alle soorten en habitattypen en dus ook voor die soorten en habitattypen waarvoor het gebied niet is geselecteerd, wordt er naar de mening van een aantal insprekers ten onrechte de suggestie gewekt dat de maatregelen die hieruit voortvloeien het gevolg zijn van de verplichtingen van de Vogel- en Habitatrichtlijn. In een aantal zienswijzen wordt erop aangedrongen om in een gebied alleen die habitattypen en soorten te beschermen, waarvoor het gebied tot de categorie van belangrijkste gebieden behoort.

Insprekers wijzen verder op documenten die in een eerdere fase van het proces ter beoordeling zijn aangeboden, waarop men wijzigingen heeft voorgesteld en ten aanzien waarvan wijzigingen zijn doorgevoerd in de ontwerpbesluiten. Het betreft onder andere de profielendocumenten 2006⁵² en gebiedendocumenten uit 2005. Verder wordt er door diverse insprekers op gewezen dat de aanwijzing van een Natura 2000-gebied een nieuwe wettelijke status tot gevolg heeft. Dat zou moeten betekenen dat in de besluitvorming de belangen van alle betrokkenen zorgvuldig dienen te worden meegewogen.

Met betrekking tot de hierboven genoemde reacties worden de volgende opmerkingen gemaakt:

Selectie en aanwijzing van Vogelrichtlijngebieden

De selectie en aanwijzing van de Vogelrichtlijngebieden is, met uitzondering van twee gebieden⁵³, in 2005 volledig afgerond. De rechter is destijds met betrekking tot de in 2000 gebruikte selectie- en begrenzingsmethodiek⁵⁴ tot de conclusie gekomen dat deze criteria niet onredelijk waren⁵⁵ en heeft alle bezwaren ten aanzien van de selectie en begrenzing van de toen aangewezen Vogelrichtlijngebieden ongegrond verklaard. Dat betekent dat de aanwijzing van alle Vogelrichtlijngebieden al rechtens vaststaat. Het Vogelrichtlijngebied was dus al voor de terinzagelegging een volwaardig Natura 2000-gebied en op dat feit kon daarom niet worden ingesproken. In deze procedure zijn nu aan dit gebied instandhoudingsdoelstellingen toegevoegd en daarnaast is een aantal wijzigingen doorgevoerd. Voor de eventuele wijzigingen van de vogelsoorten waarvoor het gebied is aangewezen wordt verwezen naar bijlage B.2 van deze Nota van toelichting en naar hoofdstuk 4 van deze bijlage C. Voor eventuele wijzigingen in de begrenzing van het Vogelrichtlijngebied wordt verwezen naar hoofdstuk 3 van deze Nota van toelichting en naar hoofdstuk 3 van deze bijlage C.

⁵² Ministerie van LNV (2006): Natura 2000 profielendocument. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

⁵³ De gebieden Strabrechtse Heide & Beuven (137) en Abtskolk & De Putten (162) zijn in respectievelijk 2013 en 2010 als Vogelrichtlijngebied aangewezen.

⁵⁴ Ministerie van LNV (2000): Nota van Antwoord Vogelrichtlijn, deel 1, bijlage 1. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag.

⁵⁵ Afdeling bestuursrechtspraak Raad van State, 19 maart 2003, nr. 200201933.

Stappen in het selectieproces van Habitatrictlijngebieden

Zoals in het Verantwoordingsdocument (2003)⁵⁶ beschreven staat, heeft de aanmelding van Habitatrictlijngebieden in twee stappen plaatsgevonden:

Eerste stap van de selectie:

Bij de eerste stap zijn voor elk prioritair habitatype en voor elke prioritaire soort in principe de tien belangrijkste gebieden geselecteerd. Dit zijn de gebieden waar het type of de soort het best ontwikkeld is en met de grootste oppervlakte of populatie aanwezig is. Indien bij een bepaald prioritair habitatype de variatie in soortensamenstelling zodanig groot is dat er meerdere subtypen (plantensociologische eenheden op verbondsniveau) zijn te onderscheiden, zijn per subtype de vijf belangrijkste gebieden geselecteerd. Een onderverdeling in subtypen is niet toegepast indien de verschillende subtypen in dezelfde gebieden voorkomen.

Voor elk niet-prioritair habitatype of elke niet-prioritaire soort is in principe dezelfde methodiek toegepast, met dien verstande dat voor die typen of soorten de vijf belangrijkste gebieden zijn geselecteerd. Ook hier geldt dat alleen die gebieden zijn geselecteerd waar het habitatype of de soort het best ontwikkeld is en waar de grootste oppervlakte of populatie aanwezig is. Indien de variatie in soortensamenstelling van een niet-prioritair habitatype zodanig groot is dat het type meerdere subtypen omvat, zijn per subtype de drie belangrijkste gebieden geselecteerd. Ook hier is deze onderverdeling in subtypen niet gemaakt indien de verschillende subtypen in dezelfde gebieden voorkomen.

Tweede stap van de selectie:

Bij de tweede stap van het selectieproces is onderzocht in hoeverre de landelijke dekking en de geografische spreiding van de gebieden als voldoende kunnen worden aangemerkt.

De landelijke dekking van habitattypen of soorten betreft de totale oppervlakte van een habitatype of de totale populatie van een soort binnen de aangemelde gebieden als percentage van de landelijke oppervlakte van dat habitatype of als percentage van de landelijke populatie van de soort. Als op basis van de selectie in de eerste stap het aantal geselecteerde "belangrijkste" gebieden onvoldoende dekking oplevert, moet onderzocht worden welke gebieden aanvullend geselecteerd dan wel aangemeld moeten worden om voldoende landelijke dekking te halen. Daarnaast is bekeken of gebieden die één ecologische eenheid vormen met gebieden in België of Duitsland aan de lijst van aangemelde gebieden toegevoegd moeten worden. Voor ieder niet-prioritair habitatype en iedere niet-prioritaire soort wordt voldoende landelijke dekking nagestreefd. De indicaties van het European Topic Centre (ETC) en de conclusies van de biogeografische seminars zijn hiervoor als leidraad gebruikt:

- < 20% wordt in de meeste gevallen als onvoldoende dekkingsgraad beschouwd;
- 20-60% is een bespreekbaar dekkingspercentage;
- > 60% is over het algemeen voldoende dekking.

Hierbij is uitdrukkelijk rekening gehouden met de specifieke kenmerken en eisen die de afzonderlijke habitattypen en soorten stellen. Een relatief laag dekkingspercentage is aanvaardbaar als er sprake is van weinig bedreigde habitattypen of soorten en deze verspreid voorkomen. Hier geldt het proportionaliteitsbeginsel: voor habitattypen en soorten die sterker onder druk staan, wordt relatief meer bijgedragen binnen het Natura 2000-netwerk dan voor meer algemeen voorkomende habitattypen en soorten. Voor prioritaire habitattypen en prioritaire soorten hebben de lidstaten een bijzondere verantwoordelijkheid en verwacht de Europese Commissie dat een hoger dekkingspercentage wordt bereikt.

Beoordeling aanmeldingen door de Europese Commissie

In 2003 is de Nederlandse bijdrage aan de communautaire lijst van Habitatrictlijngebieden door de Europese Commissie goedgekeurd (zie hoofdstuk 2). Daaraan voorafgaand zijn in respectievelijk 1996 en

⁵⁶ Ministerie van LNV (2003): "Verantwoordingsdocument". Selectiemethodiek voor aangemelde Habitatrictlijngebieden. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag.

1998 voorlopige aanmeldingen bij de Europese Commissie ingediend. In het Lijstdocument (2004)⁵⁷ is het Nederlandse deel van de communautaire lijst voor de Atlantische biogeografische regio opgenomen. Hoofdstuk 3 van het Lijstdocument geeft per habitatype en per soort een toelichting op de selectie van gebieden. Hierbij staat steeds expliciet aangegeven hoe de Europese Commissie de aanmelding van 1998 heeft beoordeeld. Daaruit blijkt dat de Europese Commissie voor diverse habitatypen en soorten in 2002 heeft gemeld dat er een onvoldoende dekking was. Om die reden is de aanmelding van 2003 nog met een aantal gebieden uitgebreid. Het Reactiedocument (2004)⁵⁸ bevat een Nota van Antwoord met betrekking tot de openbare voorbereidingsprocedure voor de aanmelding van Habitatrictlijngebieden, die begin 2003 heeft plaatsgevonden.

Misverstanden over de aanmelding

Een veel gehoord argument is dat de bedrijfsactiviteiten die in en om het gebied plaatsvinden bij de aanmelding gemeld hadden moeten worden, zodat de Europese Commissie rekening had kunnen houden met bestaand gebruik. Dit berust op een misverstand. Zoals in paragraaf 2.1.1 van de Nota van Antwoord uitvoerig uiteen is gezet, is het standaardgegevensformulier bedoeld om de potentiële Habitatrictlijngebieden met de natuurwaarden bij de Europese Commissie aan te melden. Op het formulier staat per rubriek nauwkeurig aangegeven welke gegevens vóór de aanmelding verstrekt dienen te worden en welke gegevens in een later stadium verstrekt kunnen worden. Eén van de rubrieken die pas ingevuld hoeft te worden nadat het gebied deel uitmaakt van het Natura 2000-netwerk is de rubriek "Activiteiten en invloeden in en buiten het betrokken gebied". Die gegevens dienen vooral als basisinformatie voor de Europese Commissie om de uitvoering van de Richtlijn te kunnen volgen en haar rol als toezichthouder te kunnen vervullen. De aanmelding vindt uitsluitend op ecologische gronden plaats. Het is dan ook een misvatting te veronderstellen dat de Europese Commissie bij de besluitvorming van onjuiste of onvolledige gegevens zou zijn uitgegaan.

Zoals in paragraaf 3.3 van de Nota van Antwoord staat beschreven, dienen ook voor de soorten en habitatypen die niet direct tot de selectie van dat betreffende Habitatrictlijngebied hebben geleid, maar die wel in dat gebied voorkomen, instandhoudingsdoelstellingen te worden opgesteld. Dat zijn namelijk ook soorten en habitatypen waarvoor het gebied is aangemeld. Het berust op een misverstand te veronderstellen dat uit de Richtlijn uitsluitend een verplichting zou voortvloeien met betrekking tot habitatypen en soorten waarvoor het gebied is geselecteerd en dat er met betrekking tot de overige habitatypen en soorten van bijlage II geen verplichtingen zouden bestaan. Er worden daarom niet alleen instandhoudingsdoelstellingen voor de habitatypen of de soorten waarvoor het gebied is geselecteerd geformuleerd, maar voor alle habitatypen of soorten, waarvoor een gebied is aangemeld. Op het standaardgegevensformulier dat naar de Europese Commissie gaat moeten alle relevante Natura 2000-waarden worden vermeld en de daarop verstrekte gegevens moeten geregeld worden geactualiseerd. Voor één bepaalde categorie kan het formuleren van instandhoudingsdoelstellingen echter achterwege blijven. Het betreft de categorie "aanwezig maar verwaarloosbaar". Een habitatype of soort kan in een bepaald gebied in zodanige minieme oppervlakte of slechts incidenteel aanwezig zijn, dat mag worden aangenomen dat het habitatype of de soort zich in dit gebied niet blijvend kan handhaven. Het ontstaan van deze categorie (aanwezig maar verwaarloosbaar) is het gevolg van de voorgeschreven aanmeldingssystematiek, waarbij de lidstaat voor elk gebied alle aanwezige habitatypen en soorten – ongeachte de mate waarin ze voorkomen – dient te melden. Voor deze categorie zijn dan ook geen instandhoudingsdoelstellingen geformuleerd.

Motivering

Naar aanleiding van de ingediende zienswijzen is de selectie van de gebieden inzichtelijker gemaakt. Er is per gebied uiteengezet waarom het gebied is aangemeld en op grond van welke criteria dit is gebeurd. Naast de reeds uitgebreide toelichting in de Nota van Antwoord is in de Nota van toelichting van dit besluit op een overzichtelijke wijze aangegeven voor welke soorten en habitatypen het gebied is aangemeld.

⁵⁷ Ministerie van LNV (2004): "Lijstdocument". Overzicht van gebiedsselectie voor de Habitatrictlijn. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

⁵⁸ Ministerie van LNV (2004): Reactiedocument aanmelding Habitatrictlijngebieden. Resultaten van de ontvangen reacties bij de openbare procedure voor de aanmelding van Habitatrictlijngebieden in het kader van Natura 2000. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

Betrokkenheid bij de voorbereiding van de aanwijzing

Voor de nationale procedure voor de aanwijzing van Natura 2000-gebieden wordt verwezen naar de paragrafen 1.1.4 en 1.3.5 van de Nota van Antwoord. In deze paragrafen wordt uitvoerig ingegaan op de gevolgde procedure, die uiteindelijk tot de terinzagelegging van het ontwerp-aanwijzingsbesluit van dit gebied heeft geleid. Daaruit blijkt dat dit deel van de procedure meerdere jaren in beslag heeft genomen. Zo hebben de betrokken ministeries, provincies, kamers van koophandel, (regionale) land- en tuinbouworganisaties, gemeenten, waterschappen, drinkwaterwinners, visserijorganisaties, recreatieorganisaties, natuurbeschermingsorganisaties en gegevensbeheerders eind 2005 het concept Natura 2000 doelendocument (2005) en de concept Natura 2000-gebiedendocumenten (2005) voor de 162 gebieden ontvangen, met het verzoek om commentaar te geven. Naar aanleiding van de reacties zijn waar nodig nog aanvullende gesprekken gevoerd. Deze consultatie maakte deel uit van de voorbereiding van de besluitvorming en heeft nog tot wijzigingen geleid. Het resultaat van deze voorbereiding heeft ter inzage gelegen en ten aanzien van deze ontwerp-aanwijzingsbesluiten heeft een ieder een zienswijze kunnen indienen.

Zorgvuldigheid van de procedure en afweging van belangen

In de paragrafen 2.1.1 en 1.1.8 van de Nota van Antwoord is de selectieprocedure uitvoerig beschreven en is uiteengezet hoe de verschillende belangen tegen elkaar zijn afgewogen. De keuze van een Natura 2000-gebied heeft uitsluitend plaatsgevonden op basis van de aanwezigheid van de in bijlage I en II van de Habitatrictlijn genoemde habitattypen en soorten en de aanwezigheid van de in bijlage I en artikel 4.2 van de Vogelrichtlijn genoemde vogelsoorten, trekkende watervogels en/of overige trekkende vogels. Deze werkwijze vloeit voort uit de in de Habitatrictlijn en Vogelrichtlijn genoemde criteria en de hierop gebaseerde Europese jurisprudentie. Het is niet mogelijk om hiervan af te wijken. Pas in een later stadium – bij het vaststellen van de instandhoudingsdoelstellingen en bij het vaststellen van het beheerplan – kunnen naast de ecologische belangen ook andere belangen aan de orde komen. Dit is in de paragrafen 3.4 en 3.5 van de Nota van Antwoord verder uiteengezet. Gesteld mag worden dat de procedure die bij de aanwijzing van de gebieden is gevolgd zorgvuldig is geweest en geheel overeenkomstig de wet- en regelgeving heeft plaatsgevonden.

2.2 SPECIFIEKE REACTIES OVER DE PROCEDURE

Een inspreker is van mening dat de zogeheten Eco2-benadering onvoldoende tot uiting komt in het ontwerp-aanwijzingsbesluit.

De criteria waaraan een besluit moet voldoen zijn in deze bijlage kort beschreven. De Eco2-benadering kan aan de orde zijn in het beheerplan.

Een inspreker vindt het opvallend dat er relatief weinig gedegen onderzoek is gedaan naar het Wantij. De inspreker geeft aan dat diens onderzoeksrapporten daar verandering in hebben gebracht. Maar nader onderzoek is volgens de inspreker dringend noodzakelijk. Bij een verbeterd beheer kunnen volgens de inspreker de grote ecologische potenties van het Wantij nog meer tot z'n recht komen.

Het Wantij is deels in Biesbosch gelegen. Het beheer is vervolgens aan de orde in het beheerplan. Onderzoeken en voorstellen kunnen daar worden ingebracht. Zie verder ook: 3.2 specifieke reacties over de begrenzingen.

3 REACTIES OVER DE BEGRENZING

3.1 ALGEMEEN

Bij de begrenzing van het gebied heeft een aantal insprekers aangegeven dat geen rekening wordt gehouden met andere dan ecologische eisen. Insprekers hebben aangegeven dat ze bezwaar hebben tegen de opname van nieuwe natuur: delen van de Ecologische Hoofdstructuur die een natuurfunctie krijgen en die in landbouwkundig gebruik zijn of waren. Insprekers wijzen op de gedane toezeggingen in het kader van nieuwe natuur en de Ecologische Hoofdstructuur. Tevens wordt in zienswijzen gemeld dat bepaalde habitattypen en soorten niet of in beperkte mate aanwezig zijn in delen van het gebied. Insprekers verwachten dat in ieder geval die gronden waar deze waarden niet aanwezig zijn buiten de begrenzing van het Natura 2000-gebied worden gelaten.

Er wordt voor gepleit om de Natura 2000-gebieden op eenduidige wijze ook in het verticale vlak te begrenzen op 500 voet, zijnde de bestaande minimumvlieghoogte. Verder wordt aangegeven dat bij de aanwijzing van de Vogelrichtlijngebieden destijds voor een bufferzone van 100 meter rond jachthavens gekozen is. In die geest wordt er bepleit om een bufferzone van 300 tot 500 meter rond agrarische- en recreatiebedrijven in te stellen. Tevens wordt er aangegeven dat de aanmelding onvoldoende wetenschappelijk onderbouwd is, zodat de onderzoekspllicht bij de belanghebbende wordt gelegd wanneer deze de begrenzing gewijzigd wil zien.

Met betrekking tot de hierboven genoemde argumenten worden de volgende opmerkingen gemaakt:

Begrenzing van bestaande Vogelrichtlijngebieden

De aanwijzing van Natura 2000-gebieden is niet bedoeld om de grenzen van reeds eerder aangewezen Vogelrichtlijngebieden te wijzigen. Aangezien Biesbosch reeds eerder is aangewezen als Vogelrichtlijngebied (zie ook hoofdstuk 2 over de procedure), staat de oorspronkelijke begrenzing in principe nu niet ter discussie. Dat neemt niet weg dat er soms aanleiding kan zijn om de begrenzing aan te passen. Daarbij kan het gaan om technische of inhoudelijke wijzigingen (zie "Hoofdpijnen aanpassing begrenzing Natura 2000-gebieden" hierna).

Uitgangspunten begrenzing Habitatrichtlijngebieden

Zoals in paragraaf 2.2 van de Nota van Antwoord en in bijlage 9.1 van het Natura 2000 doelendocument (2006)⁵⁹ uitvoerig uiteen is gezet, is ook bij het begrenzen van een gebied geen rekening gehouden met andere vereisten dan die verband houden met de aanwezigheid en de instandhouding van de natuurlijke habitats en soorten. Daarbij zijn de volgende algemene uitgangspunten gebruikt:

- Habitattypen en soorten van de bijlagen: de habitattypen van bijlage I en de leefgebieden van de soorten van bijlage II van de Habitatrichtlijn (en dus niet de soorten van bijlage IV) vormen het uitgangspunt voor de begrenzing. Dit is inclusief in kwaliteit achteruitgegangene en gedegenerende terreindelen, indien herstel haalbaar is en voor zover nodig voor de instandhouding van de aanwezige habitattypen en/of soorten.
- Herkenbare eenheden en identiteit: er is gestreefd naar de begrenzing van herkenbare en beheerbare eenheden: ecologische eenheden (bijvoorbeeld op basis van vegetatiestructuur, hydrologie of geomorfologie) of beheereenheden. Door eenheden op deze manier te begrenzen krijgt het gebied een duidelijke identiteit.
- "Cement tussen de bakstenen": de begrenzing van ecologische eenheden impliceert dat het Habitatrichtlijngebied bestaat uit de habitattypen van bijlage I en het leefgebied van de soorten van bijlage II én een stelsel van natuurwaarden waarvoor het gebied niet is geselecteerd en/of niet is aangemeld. Die natuurwaarden, gekenmerkt als het "cement tussen de bakstenen", maken integraal onderdeel uit van de ecosystemen en zijn nodig voor herstel en/of instandhouding van de betreffende in de Richtlijn opgenomen habitattypen en/of soorten.
- Deelgebieden: bij zeer sterke versnippering in meerdere deelgebieden worden alleen deze deelgebieden begrensd. De verschillende deelgebieden bevatten dan elk afzonderlijk de habitattypen en/of soorten waarvoor het gebied geselecteerd is.

⁵⁹ Ministerie van LNV (2006): Natura 2000 doelendocument. Duidelijkheid bieden, richting geven en ruimte laten. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

- Enclaves: binnen grote eenheden zijn enclaves van grootschalige landbouw en/of bebouwing uitgesloten, voor zover ze geen wezenlijke bijdrage leveren aan de instandhouding van de betreffende habitattypen en/of soorten.
- Aansluiting bij administratieve grenzen: er is zoveel mogelijk aangesloten bij bestaande administratieve grenzen (bijvoorbeeld begrenzing van onder de Natuurbeschermingswet aangewezen gebieden, Nationale Parken, Vogelrichtlijngebieden en/of eigendomsgrenzen).
- Herkenbare topografische lijnen: de gebiedsgrenzen vallen bij voorkeur samen met duidelijk in het landschap herkenbare topografische lijnen, zoals wegen, sloten, heggen, oevers, bosranden en markante verschillen in landgebruik.

Hoofdlijnen aanpassing begrenzing Natura 2000-gebieden

Bij de aanwijzing van de Habitatrichtlijngebieden en bij de aanvulling van de Vogelrichtlijnaanwijzingen met gebiedsdoelen zijn overlappende Vogel- en Habitatrichtlijngebieden gecombineerd tot één Natura 2000-gebied. Daarbij is ernaar gestreefd de begrenzing van Vogel- en Habitatrichtlijngebieden zo goed mogelijk op elkaar af te stemmen.

De herbegrenzing is doorgevoerd op basis van technische en/of inhoudelijke argumenten.

Technische aanpassingen:

Dit zijn vaak minieme kaarttechnische verbeteringen teneinde de grenzen af te stemmen en gelijk te trekken. Het zijn ook pragmatische aanpassingen. Hierdoor blijven het beheer en de bescherming hanteerbaar en wordt de burger een zo duidelijk en eenvoudig mogelijke begrenzing geboden. Dit kan betekenen dat Vogel- en Habitatrichtlijngebieden die voor een belangrijk deel overlap vertonen met (voormalige) beschermd en staatsnatuurmonumenten op deze begrenzing afgestemd worden. Hierdoor worden onlogische verschillen vermeden.

Verder betreft dit ook het zoveel mogelijk op kaart uitzonderen van bestaande bebouwing, tuinen en erven die alleen tekstueel waren geëxclaveerd. Tot deze categorie behoren ook aanpassingen aan de hand van kadastrale perceelsgrenzen in verband met de kadastrale registratie van bij de aanwijzing "betrokken" percelen (zie Nota van toelichting, paragraaf 3.3). Hiermee wordt voorkomen dat kadastrale percelen die slechts voor een onbetekenend deel met het gebied overlappen, kadastraal worden ingeschreven als deel uitmakend van het gebied.

Inhoudelijke aanpassingen:

Verkleining van Vogelrichtlijngebieden wordt door de Europese Commissie, gelet op de Europese jurisprudentie, slechts "in uitzonderlijke gevallen" aanvaardbaar geacht indien bij de oorspronkelijke aanwijzing een "duidelijke wetenschappelijke fout" is gemaakt.

Uit jurisprudentie⁶⁰ blijkt dat de oppervlakte van een Vogelrichtlijngebied niet mag worden verkleind en de grenzen van een Vogelrichtlijngebied niet mogen worden gewijzigd, als daardoor zones worden uitgesloten waarin in het wild levende vogelsoorten voorkomen waarvan de bescherming de aanwijzing van dat Vogelrichtlijngebied heeft gerechtvaardigd. Een uitzondering hierop vormen de van het Vogelrichtlijngebied uitgesloten zones die niet langer overeenkomen met de, voor de instandhouding van de in het wild levende vogelsoorten, meest geschikte leefgebieden in de zin van artikel 4, lid 1, van de Richtlijn. Zo kan de begrenzing van Vogelrichtlijngebieden zijn aangepast door bebouwing op de rand van het gebied, bedrijventerreinen (>5 ha) en rijkswegen zoveel mogelijk ook op kaarten te exclaveren (de tekstuele exclaveringsformule geldt alleen voor de in 2000 aangewezen gebieden).

In gevallen waar in het verleden mogelijk een duidelijke begrenzingsfout is gemaakt, wordt onderzocht of er sprake is van een wetenschappelijke fout die voldoet aan de door de Europese Commissie gestelde voorwaarden. Toekomstige ontwikkelingen vallen buiten die criteria; de vergunningprocedure is daarvoor de aangewezen weg.

Zie verder Nota van Antwoord paragraaf 2.2.4.

⁶⁰ Europese Hof van Justitie, 13 juli 2006, zaak C-191/05 en 25 november 1999, zaak C-96/98.

Uitbreiding van Vogelrichtlijngebieden kan alleen aan de orde zijn als het gebied tevens Habitatrichtlijngebied is en de uitbreiding onderdeel is van het desbetreffende Habitatrichtlijngebied. Uitbreiding van een "zuiver" Vogelrichtlijngebied is geen onderdeel van deze procedure. Zie ook Nota van Antwoord paragraaf 2.2.5.

Gebleken is dat in een beperkt aantal gevallen bij de begrenzing van Habitatrichtlijngebieden onvoldoende rekening is gehouden met de verspreiding van relevante habitattypen of leefgebieden van soorten, waardoor aanpassingen (zowel uitbreiding als verkleining) noodzakelijk waren. Dit is meestal het gevolg van verbeterde en toegenomen kennis. Ook uitbreidingen die noodzakelijk zijn voor het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van het gebied, vallen in deze categorie van inhoudelijke aanpassingen.

Meebegrenzen van nieuwe natuur

Met nieuwe natuur worden delen van de Ecologische Hoofdstructuur bedoeld die een natuurfunctie krijgen en die in landbouwkundig gebruik zijn of waren. Een groot deel van deze nieuwe natuur is inmiddels al verworven en als natuurgebied ingericht. Nieuwe natuur is meebegrensd indien (in geval van een Habitatrichtlijngebied) één van de volgende situaties van toepassing is:

1. wanneer het natuurdoel van de nieuwe natuur overeenkomt met dat van het aangrenzende aangemelde Natura 2000-gebied (de natuurwaarden zijn al aanwezig of zullen conform vastgestelde plannen worden ontwikkeld). Het betreffende natuurdoel dient uiteraard invulling te geven aan de instandhoudingsdoelstellingen van het gebied.
2. wanneer de nieuwe natuur aantoonbaar noodzakelijk is om de instandhoudingsdoelstellingen te kunnen realiseren.

Voor nieuwe natuur die nodig is voor de realisatie van Natura 2000 blijft het principe van vrijwilligheid gelden bij verwerving van de gronden en bij omzetting van cultuurgrond naar natuur (zie verder paragraaf 2.2.2 van de Nota van Antwoord). De nieuwe natuur die is toegevoegd na de aanmelding in 2003 is naar aanleiding van ingediende zienswijzen op de ontwerp-aanwijzingsbesluiten nogmaals kritisch getoetst aan de hiervoor genoemde criteria. Het resultaat staat beschreven in paragraaf 3.3 van de Nota van toelichting. Het beleid om nieuwe natuur van ná 1 mei 1988 niet als verzuringsgevoelig aan te merken, is nooit van toepassing geweest op de oude Natuurbeschermingswet. Ook voor de inwerkingtreding van de Natuurbeschermingswet 1998 was het voor de beoordeling alleen van belang of een bepaalde activiteit schade aan een aangewezen beschermd natuurmonument toebracht. De vraag of een deel van een bepaald beschermd natuurmonument als zogenoemde nieuwe natuur moest worden aangemerkt, heeft in deze besluitvorming geen rol gespeeld. Als een bepaald gebied als beschermd natuurmonument was aangewezen, genoot zo'n natuurmonument de volledige bescherming van de Natuurbeschermingswet.

Exclavering van (jacht)havens

In paragraaf 2.2.8 van de Nota van Antwoord staat dat in de Nota's van toelichting, behorende bij de besluiten voor de aanwijzing van Vogelrichtlijngebieden in 2000, havens op de volgende wijze tekstueel zijn uitgezonderd: *"(Jacht)havens maken geen deel uit van de speciale beschermingszone. Bij (jacht)havens, die geheel binnen een speciale beschermingszone liggen, valt aan de waterzijde een zone van 100 meter, gemeten vanaf de havenmond c.q. de aanlegsteigers, ook buiten de begrenzing. Grenst een (jacht)haven aan de buitenzijde direct aan de speciale beschermingszone, dan is de zone van 100 meter ook buiten de begrenzing van de speciale beschermingszone gehouden. Daar waar de kaart en de Nota van toelichting, bijvoorbeeld om kaarttechnische redenen, niet overeenstemmen, is de hierboven opgenomen tekst doorslaggevend."*

De reden hiervoor was dat dergelijke havens geen wezenlijk deel uitmaken van het leefgebied van de betreffende soorten. De formule gaf echter aanleiding tot misverstanden. Zo vatte een gemeente de bovenaangehaalde exclavering op als vrijbrief voor de aanleg van een jachthaven. Ook zijn sommige havens in 2000 op kaart ruimer geëxclaveerd dan de exclaveringsformule voorschrijft. Er bestond bovendien grote onduidelijkheid over de invulling van het begrip (jacht)haven. Daarom is er besloten om de algemene exclaveringsformule voor havens te laten vervallen en alle havens die voor exclavering in aanmerking komen, al op de gebiedskaart uit te zonderen. Het exclaveren van havens op kaart geeft bovendien uitsluitend over wat precies onder het begrip "(jacht)havens" moet worden verstaan, namelijk uitsluitend aanlegplaatsen met havenfaciliteiten. Op zichzelf staande aanlegvoorzieningen zoals aanlegsteigers worden daartoe niet gerekend.

Bufferzones en exclavering van recreatieondernemingen en agrarische bedrijven

Een bufferzone van 300 tot 500 meter rond recreatieondernemingen en agrarische bedrijven, waar door vele ondernemers om is verzocht, behoort niet tot de mogelijkheden. De reden hiervoor is dat menselijk gebruik of de door de mens toegekende bestemming niet bepalend is voor de vraag of een gebied of terrein als Natura 2000-gebied aangewezen dient te worden. Ecologische redenen zijn daarbij bepalend. Een Natura 2000-gebied is in zijn geheel van belang.

Ook in de uitspraak van de Raad van State over de aanwijzing van één van de eerste Natura 2000-gebieden is de vraag over een bufferzone aan de orde gekomen. De Raad van State was toen van oordeel dat "het aanhouden van een minimale afstand tot bedrijfsbebouwing niet mogelijk is, omdat niet in algemene zin ten behoeve van de in het gebied gelegen agrarische bedrijfsbebouwing kan worden vastgesteld in hoeverre de binnen die afstand gelegen gronden naar ecologische maatstaven al dan niet tot het aan te wijzen gebied moeten worden gerekend"⁶¹.

Bij Vogelrichtlijngebieden wordt het hele gebied door de vogels gebruikt voor broeden, foerageren en/of rusten, hoewel niet elk deel even intensief wordt benut. Voor Habitatrichtlijngebieden geldt een vergelijkbare aanpak hoewel habitattypen meestal geen grote, aaneengesloten oppervlakten beslaan. Daar staat tegenover dat de instandhouding van habitattypen meestal een ruimere begrenzing vereist omdat ook rekening moet worden gehouden met een mogelijke verschuiving van de habitatwaarden door het gebied (successie). Daarentegen maken bestaande bebouwing, erven, tuinen, steigers, verhardingen en hoofdspoorwegen geen deel uit van een Natura 2000-gebied. Zij zijn door hun fysieke aard meestal ongeschikt. Eventuele uitzonderingen op deze algemene regel zijn opgenomen in paragraaf 3.3 van de Nota van toelichting van het besluit. Ook mijnbouwinrichtingen en -installaties vallen onder de definitie van een bouwwerk en daarmee onder de exclaveringsformule (zie paragraaf 3.4 van de Nota van toelichting). Dat geldt niet voor ondergronds of onderwater voorkomende structuren zoals gas- en waterleidingen. De aanwezigheid hiervan betekent niet per definitie dat deze gebieden ongeschikt zijn voor planten of dieren en ze zijn daarom niet geëxclaveerd.

Zie ook paragraaf 2.2.6 van de Nota van Antwoord.

Verticale begrenzing

In paragraaf 2.2.9 van de Nota van Antwoord wordt vermeld dat er geen verticale grens in de Natura 2000-gebieden is opgenomen. Wel moet gewaarborgd zijn dat vliegbewegingen in de omgeving van Natura 2000-gebieden niet tot aantasting van natuurlijke kenmerken leiden. Dat geldt voor de gehele burgerluchtvaart (inclusief parasailen, parachutespringen en luchtballonvaren), het militaire luchtverkeer en alle andere activiteiten die in samenhang met deze vliegbewegingen in het luchtruim of op de grond plaatsvinden, zoals schietoefeningen en parachutespringen. De effectbeoordeling van dit soort activiteiten kan daarom het best per gebied plaatsvinden, toegesneden op de omstandigheden ter plekke. Het is dus niet zinvol om hiervoor generieke normen in de besluiten op te nemen. Indien aan de orde, wordt het bestaand gebruik door luchtverkeer beoordeeld bij het opstellen van het beheerplan. Voorwaarde blijft ook hier dat het bestaande gebruik de instandhoudingsdoelstellingen niet in gevaar mag brengen.

3.2 SPECIFIEKE REACTIES OVER DE BEGRENZING

Een inspreker vindt de onderbouwing in de laatste passage van paragraaf 3.2 van het ontwerp-aanwijzingsbesluit onvoldoende gemotiveerd door te spreken van "waarbij er van wordt uitgegaan" en "in landschappelijk en vogelkundig opzicht samenhangend geheel is ontstaan" etcetera. Een wijziging in de begrenzing van een gebied dient juridisch goed onderbouwd te worden. Inspreker is van mening dat een dergelijke onderbouwing op dit moment ontbreekt.

De zienswijze heeft niet geleid tot wijziging van het besluit. De werkwijze voor de aanwijzing van een Vogelrichtlijngebied en juridische verankering daarvan wordt uitgebreid beschreven in bijlage 1 van de nota van antwoord bij de aanwijzing van de Vogelrichtlijngebieden uit februari 2000. In de tekst van het aanwijzingsbesluit is hier een duidelijke verwijzing naar opgenomen in voetnoot 6.

⁶¹ Afdeling bestuursrechtspraak Raad van State, 5 november 2008, nr. 200802546/1.

Een inspreker merkt op dat er oppervlakte aan het gebied is bijgekomen. De inspreker stelt dat de onderbouwing van het ontwerp-aanwijzingsbesluit absoluut onvoldoende is. Volgens de inspreker kan op deze manier heel Nederland aangewezen worden, want er is altijd wel een verbinding tussen twee Natura 2000-gebieden en er kan altijd wel meebegrensd worden.

De zienswijze heeft niet geleid tot wijziging van het besluit. De selectie en begrenzing berust op ecologische gronden en is beschreven in paragraaf 3.1 van deze Nota van Toelichting. De aanwijzing van Natura 2000 gebieden binnen Nederland vindt plaats binnen de begrensde EHS, waarbij bestaande natuur, deels zelfs bestaande (staats)natuurmonumenten, de voorkeur hebben. Nog om te vormen gebieden die momenteel veelal een agrarische bestemming en gebruik kennen worden enkel in de begrenzing opgenomen wanneer er habitat- of vogelwaarden aanwezig zijn.

Enkele insprekers merken op dat de begrenzing niet consequent op de buitenteen van de dijk gelegd is en dat op de kaart niet te zien is waar dat wel en niet het geval is. Enkele andere insprekers verzoeken de waterkerende dijk (ruim) uit te sluiten van de begrenzing, zodat geen hinder ondervonden wordt bij mogelijke toekomstige dijkversterkingen, bouwaanvragen of bedrijfsuitoefening.

De zienswijzen zijn deels overgenomen. In het geval van de polder Jannezand is sprake van een technische fout. De gebiedsgrens ter hoogte van de noordzijde van het eiland van Dordrecht zijn de kribvakken mee begrensd omdat hier de rivierdonderpad (H1163) en de habitattypen van beken en rivieren met waterplanten, *grote fonteinkruiden* (H3260B) en slijkige rivieroever (H3270) aanwezig zijn. Mogelijke toekomstige ontwikkelingen spelen geen rol bij de begrenzing van het gebied. De afweging hiervan vindt plaats in het beheerplan.

Diverse insprekers geven aan dat de exclavering van de bebouwing niet consequent is uitgevoerd. Een aantal huizen is onterecht geëxclaveerd, omdat ze inmiddels in het kader van natuurontwikkeling gesloopt zijn. Aan de andere kant is een aantal bestaande (recreatie)woningen nog opgenomen in de begrenzing.

De zienswijze is overgenomen. Bestaande bebouwing, zowel bestemd voor permanente bewoning als voor recreatieve doeleinden, is zo consequent mogelijk conform bestemmingsplan, kadaster, topografische kaart en/of luchtfoto uit de begrenzing gehaald, mits geen waarden in de directe omgeving aanwezig zijn. Voor bebouwing in natuurontwikkelingsproject de Noordwaard die niet meer aanwezig is, is de exclavering opgeheven. Zie ook paragraaf 3.3 van de Nota van Toelichting.

Een inspreker vindt het onduidelijk waarom de grens van de Nieuwe Merwede halverwege de Beatrixhaven dwars over de rivier is getrokken en verzoekt om een onderbouwing. Naar mening van de inspreker is deze grens niet waarneembaar in het ecosysteem en is het geen beëindiging van een landschapsecologische eenheid. De inspreker is van mening dat de lijn willekeurig lijkt. De consequenties zijn bovendien voor de inspreker nu niet te overzien en gelet op de dynamiek in de binnenhavens, waarbij nieuwe ontwikkelingen niet uitgesloten zijn, vreest de inspreker belemmeringen. De inspreker stelt voor om de grens over de rivier meer westwaarts te leggen, bijvoorbeeld ter hoogte van de nieuwe waterkerende dijk rondom het woon- en werkgebied Steurgat, die in het "Rijksinpassingsplan Ontpoldering Noordwaard" is voorzien.

De zienswijze heeft niet geleid tot aanpassing van het besluit. De begrenzing van het Natura 2000-gebied is grotendeels gebaseerd op de vastgestelde begrenzing van het Vogelrichtlijngebied uit 1996. Nadien is de uitbreiding van de haven geëxclaveerd waardoor de grens nu willekeurig lijkt te zijn. De vastgestelde grens van het Vogelrichtlijngebied is in deze procedure niet onderhavig aan inspraak en wordt derhalve niet aangepast. Bovendien is het verder westelijk leggen van de grens niet aan de orde, omdat zowel aan de noord- en zuidzijde van de nieuwe Merwede zich buitendijks natuurwaarden bevinden die kwalificeren als habitattypen beken en rivieren met waterplanten, *grote fonteinkruiden* (H3260B) en en slijkige rivieroever (H3270). Het binnendijks gelegen industriegebied en de volledige havenkom vallen volledig buiten de begrenzing van het Natura 2000-gebied de Biesbosch. Voor mogelijkheden voor nieuwe ontwikkelingen wordt verwezen naar het beheerplan.

Een inspreker stelt voor twee kreken een uitbreiding van de begrenzing voor: Het buitendijkse deel van de kreken van het Boomgat (doorgaand in het Gat van den Zalm) en de Bevert in de Noordwaard maken volgens de inspreker al onderdeel uit van het gebied. Voor de binnendijkse delen geldt dit nog niet. De inspreker verzoekt om ook het binnendijkse deel van de kreken op te nemen in de begrenzing. Deze delen maken wezenlijk onderdeel uit van het landschapssysteem van het gebied. Het aangewezen habitattypen vochtige alluviale bossen (H91E0) komt hier in ruime mate en met redelijke kwaliteit voor met wilgen en essen, en op enkele locaties groeit volgens de inspreker ook nog de zeldzame slanke zegge.

De zienswijze heeft niet geleid tot wijziging van het besluit. De genoemde kreken maken geen onderdeel uit van het Natura 2000-gebied. In de binnendijkse delen komen geen waarden voor die aanwijzing rechtvaardigen.

Meerdere insprekers maken bezwaar tegen het aanwijzen van percelen langs de oostelijke killen als Habitatrichtlijngebied die nog in het bezit en gebruik zijn bij agrarische ondernemers. De insprekers verwijzen hierbij naar verschillende percelen.

De insprekers stellen dat het voor de verschillende habitatwaarden het niet is nodig om akkerbouwgrond in de begrenzing op te nemen. Zoals de grote modderkruiper (H1145) en kleine modderkruiper (H1149) welke in de modder kruipen en dus niet voorkomen op de drogere akkers, aldus de inspreker. De gebiedsbegrenzing kan dus drastisch beperkt worden, buiten het feit of deze soort in de kreken aanwezig is.

De zienswijzen zijn overgenomen. Agrarische gronden die niet in beheer of eigendom van terreinbeherende instanties zijn zijn buiten de begrenzing gebracht, hier zijn geen waarden aanwezig.

Een inspreker stelt dat in het ontwerp-aanwijzingsbesluit staat dat zoveel mogelijk grenzen zijn gelegd langs topografisch herkenbare lijnen. Naar mening van de inspreker is dat niet het geval bij de noordelijke begrenzing, langs de Bakkerskil. De grens ligt midden in een terrein. De reden hiervoor is voor de inspreker niet duidelijk en verzoekt daarom om deze grenslijn beter te motiveren en zo nodig aan te passen.

De zienswijze is overgenomen. Bij de begrenzing wordt gebruikgemaakt van de provinciale EHS (PEHS) ter plekke van de Bakkerskil en er sprake is van bestaande natuur.

Een inspreker geeft aan dat voor het voorontwerp van het Rijksinpassingsplan (RIP) Noordwaard onder andere een passende beoordeling is uitgevoerd, nog gebaseerd op de oude begrenzingen van het gebied. De inspreker gaat ervan uit dat bij de begrenzing van het gebied in het ontwerp-aanwijzingsbesluit dit plan hierbij betrokken is of wordt. Op twee plaatsen, bij polder 't Kooike, bij Bevert en in het Steurgat, lijken de grenzen van beide plannen naar mening van de inspreker niet goed op elkaar afgestemd te zijn. De inspreker vraagt om in overleg dit nader te bekijken en zo nodig aan te passen. Ook vindt de inspreker de begrenzing dwars door het Steurgat niet logisch omdat ecologische eenheden doorsneden worden.

De zienswijze is deels overgenomen. Voor de polder 't Kooike geldt dat niet wordt vooruitgelopen op komende ontwikkelingen, de grens wordt hier niet gewijzigd. De begrenzing aan de noordzijde van het steurgat is aangepast: alle aan elkaar grenzende natuur is toegevoegd zodat een logischere begrenzing verkregen wordt (zie ook hierboven).

Naar aanleiding van een passende beoordeling van een bedrijfsverplaatsing uit de Polder Noordwaard, wordt de natuur langs de Oostkil aan de zijde van polder Jannezand beperkt uitgebreid. Wellicht is dat een aanleiding om de begrenzing van de Oostkil op die locatie iets aan te passen. In dit bestemmingsplan krijgt voorts de polder Middelland de bestemming "natuur" en met passend beheer wordt gestreefd om deze polder geschikt te houden voor ganzenopvang. De inspreker vraagt of het juist is dat deze polder uit de begrenzing van Vogelrichtlijngebied gehouden wordt, terwijl het een landschapsecologische eenheid vormt met de Bakkerskil ten noorden ervan, die wel als Vogelrichtlijngebied is begrensd. Ook hiervoor verzoekt de inspreker om een onderbouwing en wellicht een heroverweging van de begrenzing.

De zienswijze heeft niet geleid tot wijziging van het besluit. Beide genoemde delen zijn nog niet ingericht en er zijn geen habitatwaarden aanwezig. Uitbreiding van het Vogelrichtlijngebied is niet aan de orde tenzij het gelijktrekken met het Habitatrichtlijngebied betreft.

Meerdere insprekers zijn van mening dat er onvoldoende redenen zijn om het Steurgat, de Bruine Kil, Bakkerskil en Oostkil-Bleeke Kil als Habitatrichtlijngebied aan te merken. De betreffende gebieden vormen volgens de insprekers geen robuust geografisch deel van het totale gebied. De in en nabij deze kreek en killen voorkomende soorten hebben voor een voldoende zelfstandige en robuuste populatie meer dan voldoende gelegenheid tot instandhouding van de populatie, in het aangeduide deel van de Biesbosch. De genoemde Killen, kunnen in ieder geval als uitloopgebied beschouwd worden als een ecologische verbindingzone, los van de habitatstatus. De insprekers menen dat door het niet opnemen van deze gebieden ook een negatieve uitstraling naar de omgeving voorkomen wordt zoals de landbouw en de veelal extensieve recreatie. Bovendien zijn volgens een inspreker de planten en dieren aanwezig zijn bij het huidige gebruik en dus zijn aanvullende maatregelen niet nodig.

De zienswijzen hebben niet geleid tot wijziging van het besluit. De grote modderkruiper (H1145) en de bittervoorn (H1134) komen wijdverbreid in de Biesbosch voor, maar met name in de Killen. Voor beide soorten behoort het tot één van de kerngebieden van hun voorkomen in Nederland. Ook de kleine modderkruiper (H1149) komt in de killen voor. Aan de oevers groeit op verschillende plaatsen vochtig alluviaal bos, *zachthoutoibos* (H91E0A).

Meerdere insprekers geven aan dat het gebied is opgenomen tot en met de zuidoever van Amer en Bergsche Maas. Het is niet geheel duidelijk waar de grens nu loopt. Gezien het karakter van deze vaarweg als een onderdeel van een internationale transportzone over water is er sprake van optredende natuurlijke "verstoring". Hierdoor is er geen sprake van veel voorkomende typen en soorten zoals genoemd in het ontwerp-aanwijzingsbesluit. Deze bevinden zich vooral in de ten noorden van de Amer en Bergsche Maas bevindende waterlichamen en kreekstelsel in het hart van het gebied. Daarom verzoeken de insprekers om ecologische en praktische redenen de grens van het gebied te bepalen op de noordoever van de Amer, Bergsche Maas en dan wel Hollands Diep, zoals ook al in de vorige begrenzing was bepaald. De insprekers vragen om de gebiedswijziging "Gelijktrekking met Habitatrichtlijngebied Amer en Bergsche Maas" niet door te voeren. Daarnaast vragen de insprekers om het gebied tussen Amer en Hollands Diep aan de zuidzijde eveneens uit de begrenzing te laten. Een andere inspreker is van mening dat de zuidoever juist terecht is meebegrensd.

De zienswijzen hebben niet geleid tot wijziging van het besluit. De begrenzing ligt aan de zuidoever van de Amer op de buitenteen van de dijk. De Amer en de (beide) oevers zijn opgenomen in de begrenzing omdat ze deel uit maken van het leefgebied van diverse watervogels waarvoor het gebied is aangewezen. Daarnaast behoren ook delen van de zuidoever van de Amer tot het leefgebied van de bever. Op de zuidoever komen ook op verschillende plaatsen vochtige, alluviale bossen, *zachthoutoibossen* (H91E0) voor. In het water komt lokaal het habitatype beken en rivieren met waterplanten, *grote fonteinkruiden* (H3260B) voor. Het huidige en toekomstig gebruik van het begrensde gebied zal worden geregeld in het beheerplan.

Een inspreker stelt dat de grens dwars over de Bergsche Maas willekeurig overkomt. De inspreker merkt op dat in de omgeving sprake is van ruimtelijke dynamiek. De inspreker noemt als voorbeelden de uitbreiding van een recreatieterrein, herontwikkeling van een buitendijkse bedrijfslocatie, de mogelijke verbreding van de rijksweg A27 en wellicht lange termijnmaatregelen voor Ruimte voor de Rivier. De inspreker wil een duidelijk motivatie voor deze grenslijn.

De zienswijze wordt deels overgenomen. De begrenzingen worden vastgesteld op basis van ecologische gronden. Enkel de aanwezigheid habitattypen en soorten bepalen of een gebied in aanmerking komt voor aanwijzing. Toekomstige ontwikkelingen kunnen niet meegenomen worden in de overweging. Bestaand en toekomstig gebruik worden geregeld in het beheerplan. De ecologische legitimering van een gebiedsgrens haaks over een waterloop zal nooit volledig vrij van discussie zijn. Daarom zal er ook hier gezocht worden naar een topografisch herkenbare grens. De grens is verlegd zodat die in een rechte lijn van (het hoogste punt van) de dijk aan de noordzijde naar de westelijke punt van het oostelijke eiland aan de zuidoever loopt.

Een inspreker benadrukt dat er in de oeverstrook langs de Dombosch aan de Zuidoever van de Bergsche Maas enkele jaren geleden natuurontwikkeling heeft plaatsgevonden. Deze strook is echter slechts gedeeltelijk en op grillige wijze in de begrenzing opgenomen. De inspreker stelt voor deze oeverstrook in zijn geheel tot aan de buitenteen van de dijk en tot aan de brug bij Keizersveer toe, in de begrenzing op te nemen.

De zienwijze wordt deels overgenomen. Ten zuiden van het meest westelijke eiland langs de zuidoever wordt de begrenzing uitgebreid tot aan de buitenteen van de dijk.

Een inspreker is van mening dat de begrenzing langs de oever van de Amer niet consequent doorgetrokken is, waardoor een gedeelte van het terrein van de inspreker binnen de begrenzing valt. Het begrensde deel heeft volgens de inspreker geen enkele kwaliteit voor de aangewezen habitatsoorten of -typen. Dit wordt onderschreven in het ontwerp-aanwijzingsbesluit: "verharding en bebouwing en dergelijke maken geen deel uit van het begrensde gebied". De inspreker ziet dit ook graag op de kaart terug.

De zienwijze is overgenomen, de verharding is conform de definitie genoemd in paragraaf 3.4 in dit besluit ook op de kaart geëxclaveerd.

Een inspreker verzoekt om een haven buiten de begrenzing van Natura-2000 te brengen in verband met ontwikkelingsplannen van de haven.

De zienwijze heeft niet geleid tot wijziging van het besluit. De begrenzingen worden vastgesteld op basis van ecologische gronden. Enkel de aanwezigheid habitattypen en soorten bepalen of een gebied in aanmerking komt voor aanwijzing. Toekomstige ontwikkelingen kunnen niet meegenomen worden in de overweging. Bestaand en toekomstig gebruik worden geregeld in het beheerplan.

Volgens een inspreker lijkt het erop dat de dijken van de spaarbekkens volledig in het Natura 2000-gebied zijn opgenomen. De inspreker vraagt zich af of een andere partij het daarmee wel eens is.

De zienwijze is overgenomen. Bij de zuidelijke twee bassins was de grens al gelegd op de buitenkant van de weg die zich op het dijklichaam bevindt. Ook voor de noordelijke bassin is de dijk nu buiten de begrenzing gebracht.

Meerdere insprekers maken er bezwaar tegen het aanwijzen van percelen die nog in het bezit en/of gebruik zijn bij agrarische ondernemers. Het gaat namelijk om de percelen op de Polder Vischplaat. De inspreker verzoekt om het exclaveringsvlak op de Polder Vischplaat te vergroten tot 1,5 hectare, zodat het overeenkomt met een agrarisch bouwvlak op grond van een bestemmingsplan. Zoals ook gebruikelijk is in de Agrarisch Hoofdstructuur-landschap en Groene Hoofdstructuur. De inspreker verzoekt het toestaan van recreatieve activiteiten op het exclaveringsvlak, op de gehele Polder en in de gebouwen zonder dat daar beperkingen voor gelden. Daarnaast meent de inspreker dat de begrenzing van het gebied beperkt moet worden tot percelen van de erkende terreinbeherende organisaties.

De zienwijze is (deels) overgenomen. De begrenzingen worden vastgesteld op basis van ecologische gronden. Enkel de aanwezigheid habitattypen en soorten bepalen of een gebied in aanmerking komt voor aanwijzing. Toekomstige ontwikkelingen kunnen niet meegenomen worden in de overweging. Bestaand en toekomstig gebruik worden geregeld in het beheerplan. Op Polder de Vischplaat is wel de bebouwing is geëxclaveerd op basis van de topografische kaart.

Enkele insprekers merken op dat in het gebied jachthavens (Zuidhaven, Oosthaven, Spieringsluis) binnen de begrenzing liggen. De insprekers maken hier bezwaar tegen omdat de maatregelen vanuit Natura 2000 een negatieve uitwerking kunnen hebben op de ontwikkeling van deze havens.

De zienwijze is overgenomen, alle jachthavens zijn geëxclaveerd. Bestaand en toekomstig gebruik worden geregeld in het beheerplan.

Een aantal insprekers geeft aan dat de polders van de Nieuwe Dordtse Biesbosch niet consequent zijn meebegrensd ten opzichte van de plannen voor de polders. Zo pleitten de insprekers ervoor de Noord-Bovenpolder, waar natuurontwikkeling gepland is, in de begrenzing op te nemen. Het Zuidplaatje daarentegen is in de begrenzing opgenomen terwijl die naar verwachting niet ontpolderd zal worden.

De zienswijzen hebben niet geleid tot wijziging van het besluit.

Het Zuidplaatje en de Tongplaat zijn al onherroepelijk als Vogelrichtlijngebied aangewezen. De Noord-Bovenpolder is momenteel nog niet ingericht als natuurgebied, is nog niet in beheer en eigendom van een terreinbeherende instantie en er zijn geen waarden aanwezig.

Een inspreker is van mening dat de gekozen begrenzing van de Sliedrechtse Biesbosch bij de spoorbrug dwars door de rivier het Wantij ecologisch onverantwoord is. Een dergelijke gekozen begrenzing langs landschapselementen zoals deze spoorlijn kan volgens de inspreker op het land een functie hebben maar niet dwars door een rivier. De inspreker verzoekt om het Wantij in zijn geheel binnen de begrenzing van de Biesbosch op te nemen. De inspreker stelt dat habitattypen slikkige rivieroever (H3270), ruigten en zomen, moerasspirea (H6430A), ruigten en zomen, harig wilgenroosje (H6430B), vochtige alluviale bossen, zachthoutoobossen (H91E0A) en vochtige alluviale bossen, essen-iepenbossen (H91E0B) aanwezig zijn langs het Wantij en de Vlij. De inspreker is van mening dat er in het niet beschermde deel van het Wantij vier beverburchten (H1337) bevinden, waar er recentelijk nog één bijgekomen is langs de rijksweg N3 en er bevinden zich verblijfplaatsen aan de oever van de Vlij. Daarnaast verwacht de inspreker op diverse plekken langs het Wantij en Vlij de tonghaarmuts (H1387) aan te zullen treffen. Er is hier echter nog geen onderzoek naar gedaan.

Verder stelt de inspreker dat het Wantij een essentiële rol speelt voor vismigratie, ook als doortrekgebied. Volgens de inspreker kan de trekroute van vissen enorm verbeteren als vissen deze route over een lengte van meer dan tien kilometer kunnen gebruiken in plaats van de veel minder geschikte Beneden Merwede. Ook bevinden zich volgens de inspreker aan de Wantijoevers geschikte paaigronden. Grote delen van de oevers van het Wantij zijn met basaltblokken bekleed en vormen daardoor een uitstekend habitat voor de rivierdonderpad (H1163). Verder zijn kleine modderkruiper (H1149) en rivierprik (H1099) aangetroffen. Ook is de inspreker van mening dat het Wantij een belangrijke functie kan hebben voor de meervleermuis (H1318).

De zienswijze heeft niet geleid tot wijziging van het besluit. Bij de begrenzing wordt (mede) bepaald aan de hand van in het veld herkenbare grenzen. In dit geval ligt de westgrens precies in het verlengde van de westoever van het water tussen de Kikvorsch en golfbaan in de Sion Polder.

De hoofdreden om de Biesbosch aan te wijzen is de grootschalige oppervlakte en interne samenhang van habitattypen en aanwezige habitatrichtlijn- en vogelrichtlijnsoorten. Ook verderop in en langs het Wantij komen ongetwijfeld waarden voor, maar niet alle gebieden waar waarden aanwezig zijn, hoeven aangewezen te worden. Ook de migratie van de vissen komt niet in gevaar als het Wantij niet over de gehele lengte begrensd wordt. Het streven is om een samenhangend natuurgebied te begrenzen. In dit geval is sprake van een langgerekte, smalle strook door bebouwd gebied, wat niet wenselijk is om te begrenzen als Natura 2000-gebied. Bovendien maakt het geen integraal onderdeel uit van natuurgebied de Biesbosch. Er zijn ook andere instrumenten voor bescherming van natuurwaarden, zoals de EHS en de Flora- en faunawet.

Een inspreker merkt op dat grens in het noordwestelijke deel nagenoeg geheel loopt langs het fietspad dat aan de buitenzijde van het gebied. Aan weerszijden van dit fietspad bevinden zich recreatieve elementen, welke onderdeel zijn van het huidige bestemmingsplan. Ook is er binnen deze begrenzing een hotel gelegen. De inspreker wijst op het gebruik van diverse kanoroutes die in het Sterlinggriend ten zuiden van het Moldiep zijn uitgezet. Langs de paden van deze griend bevindt zich een drietal gebouwtjes, welke volgens de inspreker uit oogpunt van cultuurhistorie een belangrijke educatieve en recreatieve waarde hebben. (Wandel) recreanten kunnen in het gebied komen met een pontje. De inspreker verzoekt een aanpassing van de begrenzing op deze punten. De voorgestelde grens valt dan samen met de grens van het natuur- en recreatiegebied De Hollandse Biesbosch.

De zienswijze is deels overgenomen. De begrenzing is, in zoverre van toepassing, verlegd naar de buitenteen van de dijk. Ook is het haventje bij het bezoekerscentrum geëxclaveerd. Verdere aanpassingen aan de

begrenzing zijn niet mogelijk omdat habitatwaarden aanwezig zijn. Langs vrijwel de gehele buitenrand zijn alluviale bossen, *zachtthoutoibos* (H91E0A) en ruigten en zomen, *harig wilgenroosje* (H6430B) aanwezig. Het is voor recreatief medegebruik niet noodzakelijk dat het gebied buiten de begrenzing wordt gebracht. Gebruik wordt geregeld in het beheerplan.

4 REACTIES OVER DE INSTANDHOUDINGSDOELSTELLINGEN

4.1 ALGEMEEN

In de zienswijzen zijn veel opmerkingen gemaakt over de instandhoudingsdoelstellingen en over de realisatie hiervan.

Er is voorgesteld om de tekst van de algemene instandhoudingsdoelstelling "behoud van de bijdrage van het Natura 2000-gebied aan de biologische diversiteit en aan de gunstige staat van instandhouding van natuurlijke habitattypen en soorten binnen de Europese Unie" te vervangen door de letterlijke tekst van de Habitatrichtlijn: "behoud van de bijdrage van het Natura 2000-gebied aan het waarborgen van de biologische diversiteit door het instandhouden van habitattypen en soorten binnen de Europese Unie".

Verder is voorgesteld om de tekst van de algemene instandhoudingsdoelstelling "behoud en waar nodig herstel van de natuurlijke kenmerken en van de samenhang van de ecologische structuur en functie van het gehele gebied voor alle habitattypen en soorten waarvoor instandhoudingsdoelstellingen zijn geformuleerd" te schrappen omdat met de formulering in het ontwerpbesluit onvoldoende rekening is gehouden met de wijze waarop in jurisprudentie rekening is gehouden met de termen "natuurlijke kenmerken" en "instandhoudingsdoelstellingen".

Er zijn vragen gesteld over de gestelde nationale doelen, de monitoring in Natura 2000-gebieden, de afstemming en de verantwoordelijkheden. In een aantal zienswijzen wordt de vraag gesteld of de besluiten in samenhang met elkaar en met de gebieden daarbuiten wel een voldoende bijdrage leveren om de soorten en habitattypen in een landelijk gunstige staat van instandhouding te brengen of te houden. De vrees wordt uitgesproken dat dit niet het geval is. Daarnaast wordt er verzocht om voor die soorten en habitattypen, waarvoor sprake is van een ongunstige staat van instandhouding, zowel landelijk als op gebiedsniveau een herstelopgave te formuleren tenzij er ecologische redenen zijn om hiervan af te zien. Het achterwege laten van adequate herstelopgaven wordt door insprekers als onacceptabel gezien en in strijd met de wettelijke verplichtingen.

In een zienswijze is gevraagd om alsnog, voor de soorten en habitattypen die zich in een zeer ongunstige staat van instandhouding bevinden, minimaal complementaire doelen op te nemen in de gebieden waar herstelmogelijkheden zijn of migratie kan plaatsvinden.

Er is gevraagd om de doelen op gebiedsniveau te herzien voor een aantal broedvogels waarvan de landelijke doelstelling voor het aantal sleutelpopulaties, met de huidige instandhoudingsdoelstellingen, niet zal worden gerealiseerd. Er is aanbevolen om de instandhoudingsdoelstellingen voor een aantal vogelsoorten in te vullen op basis van de in het Beschermingsplan moerasvogels 2000-2004 (2000)⁴⁵ vermelde aantallen voor levensvatbare populaties moerasvogels. In het geval van soorten waarvoor actuele gedocumenteerde beschermingsplannen beschikbaar zijn dienen de instandhoudingsdoelstellingen waar mogelijk daarmee gelijk geschakeld te worden. Voor een aantal broedvogels is ook gevraagd om aanvullende doelen op te nemen. Het besluit zou moeten aangeven wat de gevolgen zijn wanneer een soort uit een gebied dreigt te verdwijnen. Daarnaast zou er een gegronde reden aanwezig moeten zijn wanneer er niet gestreefd wordt naar een gunstige staat van instandhouding.

Anderzijds wordt in zienswijzen aangeduid dat veel doelen te hoog gegrepen zijn en dat deze alleen met grote (financiële) inspanningen bereikt kunnen worden. Er wordt over de instandhoudingsdoelstellingen opgemerkt dat ze de status zouden moeten krijgen van een inspanningsverplichting en niet van een resultaatsverplichting. Enkele insprekers menen dat bij het vaststellen van de doelstellingen veel geleund wordt op informatie over het voorkomen van flora en fauna in vroegere jaren, die niet gebaseerd is op voldoende wetenschappelijke gegevens. Het is onduidelijk of deze waarden daadwerkelijk aanwezig zijn. Om die reden zouden de aanwezige habitattypen op een kaart aangeduid moeten worden.

Weer anderen menen dat de uitgangssituatie helder moet worden omschreven in het aanwijzingsbesluit. Tegelijkertijd zal er een termijn gegeven moeten worden waarbinnen de doelstellingen gerealiseerd moeten worden.

In de besluiten wordt er volgens insprekers niet ingegaan op de mogelijke gevolgen van klimaatverandering, terwijl deze veranderingen bepalend kunnen zijn voor de haalbaarheid van de natuurdoelen.

Er wordt bovendien gevraagd om de kernopgaven in de aanwijzingen op te nemen, dan wel het Natura 2000 doelendocument (2006) deel uit te laten maken van de aanwijzingsbesluiten. Uit het besluit zou duidelijk moeten blijken voor welke functie(s) en voor welke soort(en) het gebied wordt aangewezen, zodat duidelijk is of de soorten in al hun levensbehoeften worden beschermd. Daar waar niet alle levensbehoeften in een Natura 2000-gebied zijn beschermd dient te worden aangegeven waar de ontbrekende functies zijn gelegen en wat de beschermingsstatus is.

Er wordt gevraagd om rekening te houden met vereisten op economisch, sociaal en cultureel gebied en met regionale en lokale bijzonderheden. In dat verband wordt dan ook met nadruk gewezen op het belang van het gebied Biesbosch voor de recreatie en de visserij.

Dat het concretiseren van maatregelen wordt doorgeschoven naar het beheerplan geeft voor veel insprekers onduidelijkheid; hierdoor kan het overleg over het beheerplan onder grote spanning komen te staan. Zij bepleiten duidelijke kaders voor het beheerplan, zodat er constructief aan de uitwerking kan worden gewerkt. Daarnaast wordt opgemerkt dat bij het vaststellen van de instandhoudingsdoelstellingen alleen wordt uitgegaan van bestaande budgetten. Welke consequenties de instandhoudingsdoelstellingen hebben in financiële zin wordt pas duidelijk bij het tot stand komen van de beheerplannen.

Met betrekking tot de hierboven genoemde zienswijzen worden de volgende opmerkingen gemaakt:

Algemene instandhoudingsdoelstellingen

De algemene instandhoudingsdoelstellingen beogen de algemene hoofddoelstelling van de Vogel- en Habitatrichtlijn in de individuele aanwijzingsbesluiten te verankeren. Daarmee wordt de bijdrage van de Nederlandse Natura 2000-gebieden aan het behoud van de biodiversiteit in Europa vastgelegd. Per gebied zijn de specifieke doelstellingen voor de relevante habitattypen en soorten nader omschreven. Op basis van deze instandhoudingsdoelstellingen en de algemene doelstellingen wordt naar een landelijk gunstige staat van instandhouding van de voor Nederland relevante habitattypen en soorten gestreefd. Dit houdt in dat het natuurlijke verspreidingsgebied van de habitat of van de soort stabiel moet zijn of moet toenemen; dit moet in de toekomst ook zo blijven. Een duurzaam behoud van een habitatype kan alleen maar gerealiseerd worden wanneer de planten- en diersoorten die typisch zijn voor de habitat behouden kunnen worden. Dit geldt ook voor de bescherming van een bepaalde plantensoort of diersoort. De betreffende soort kan alleen effectief beschermd worden wanneer de beschermingsmaatregelen zich, naast op de soort zelf, ook richten op het leefgebied van de soort. Zodoende strekt in een Natura 2000-gebied de instandhoudingsdoelstelling van een soort zich mede uit tot het leefgebied van de betreffende soort.

De formulering van de algemene instandhoudingsdoelstellingen is aangepast in hoofdstuk 5 van de Nota van toelichting van dit besluit. In de aangepaste formulering van het tweede algemene doel is niet de letterlijke tekst van de Habitatrichtlijn (artikel 2) gevolgd, omdat het in de Richtlijn een algemene doelstelling van de Richtlijn betreft en in dit geval om de gebiedsspecifieke invulling daarvan gaat. Meer in het bijzonder: een Europese Richtlijn kan een bijdrage leveren aan het waarborgen van de biologische diversiteit, maar een gebied kan alleen bijdragen aan het behoud van de biologische diversiteit. Verder is de term "natuurlijke kenmerken" in de algemene doelen gehandhaafd, omdat dit een begrip is dat in de Richtlijn ook gebruikt wordt in verband met de bescherming van de gebieden (artikel 6).

Verder geldt ook dat invloeden van buitenaf op het Natura 2000-gebied van grote invloed kunnen zijn op de staat van instandhouding van een habitatype of soort: de externe werking. De instandhoudingsdoelstelling richt zich op het gehele biotische en abiotische complex van factoren, die het habitatype of de soort haar specifieke aanzien geven en die noodzakelijk zijn voor het behoud van de biologische diversiteit van het gebied.

Met name bij vogels is een belangrijk deel van het leefgebied buiten het Natura 2000-gebied gehouden. Bij een aantal vogelsoorten gaat het daarbij vooral om de foerageergebieden. Deze bevinden zich in grote aaneengesloten agrarische gebieden of zijn buiten het Natura 2000-gebied gehouden omdat niet gegarandeerd kon worden dat deze gebieden, zoals braakliggende bouwterreinen, hun huidige functie ook in de toekomst behouden. Deze gebieden spelen, vanwege het vervullen van een bepaalde (foerageer)functie voor de soort, een belangrijke rol bij het realiseren van een gunstige staat van instandhouding, zodat ook het verstoren van zo'n gebiedsfunctie van grote invloed kan zijn op de staat van instandhouding van de soort.

Contour "haalbaar en betaalbaar"

In de paragrafen 3.4 en 4.1.7 van de Nota van Antwoord staat aangegeven dat zowel de selectie als de begrenzing uitsluitend gebaseerd is op ecologische criteria. Dit betekent echter niet dat andere dan ecologische belangen geen rol hebben gespeeld bij het vaststellen van de instandhoudingsdoelstellingen. Hierbij heeft het uitgangspunt "haalbaar en betaalbaar", zowel landelijk als per gebied, nadrukkelijk een rol gespeeld. Er is daarbij rekening gehouden met de economische en sociale belangen van de directe omgeving. Dit betekent in de praktijk dat voor een bepaald habitatype of soort de relatief grootste ecologische bijdrage komt van het gebied waar de ecologische vereisten reeds op orde zijn of waar ze op relatief eenvoudige wijze op orde te brengen zijn, om zodoende bij het opstellen van beheerplannen een evenwichtige balans tussen economie en ecologie na te kunnen streven.

In paragraaf 3.4 van de Nota van Antwoord staat dat Nederland zich inspant om zoveel mogelijk habitattypen en soorten in een gunstige staat van instandhouding te houden of te brengen. Er kan echter geen onevenredige financiële inspanning verwacht worden om alle habitattypen en soorten te herstellen. Met oog hierop is voor een aantal soorten en habitattypen in het Natura 2000 doelendocument (2006, hoofdstuk 6) gekozen voor een lager niveau dan gunstige staat van instandhouding. In die gevallen wordt verbetering van de ecologische vereisten voorlopig niet realistisch geacht of staat de inspanning in geen verhouding tot de extra bijdrage die een gebied kan leveren aan de realisering van de Natura 2000-doelen op landelijk niveau. Anderzijds is het logisch dat een hogere inzet wordt nagestreefd voor habitattypen en soorten waar Nederland relatief belangrijk voor is en/of voor habitattypen en soorten die sterk onder druk staan. Dit geldt bijvoorbeeld voor het habitatype glanshaver- en vossenstaarthooilanden, *grote vossenstaart* (H6510B), een habitatype als de elft (H1102) en een vogelsoort als de roerdomp (A021). Voor dit habitatype en deze vogelsoort en habitatype zijn de ecologische omstandigheden nog niet op orde.

Contour "strategisch lokaliseren"

Bij het vaststellen van de instandhoudingsdoelstellingen is ook geanticipeerd op bestaande plannen en projecten ter realisering van de Ecologische Hoofdstructuur en bestaand beleid met betrekking tot bijvoorbeeld mest en waterhuishouding. Dit is het gehanteerde principe van "strategisch lokaliseren": behoud of herstel nastreven daar waar de grootste potentie ligt en waar dit gemakkelijk kan zonder dat afbreuk wordt gedaan aan de ecologische uitgangspunten en ambities. Om daaraan invulling te geven zijn diverse consultatierondes met deskundigen en terreinbeheerders gehouden en zijn analyses uitgevoerd, waaronder de knelpunten- en kansanalyse van KIWA Water Research/EGG-consult⁶².

In de toekomst zullen inspanningen voor het waterbeheer meer gericht moeten worden op het natuurbelang. Waar nodig is de begrenzing van gebieden aangepast om een op termijn duurzamere situatie te verkrijgen. Voor een aantal habitattypen en soorten zijn gezien de urgentie ten aanzien van één of meerdere kernopgaven ("sense of urgency")⁶³, op de korte én lange termijn, aanvullende water- of beheermaatregelen nodig.

Trends, dynamiek en autonome ontwikkelingen

In het aanwijzingsbesluit staat het resultaat van de bovenstaande contouren uitgewerkt in de vorm van de instandhoudingsdoelstellingen. Op grond daarvan worden in het beheerplan de benodigde maatregelen uitgewerkt om de genoemde habitattypen en soorten in de gewenste staat van instandhouding te brengen of te behouden, zodat het gebied voldoende bijdrage kan leveren aan het realiseren van de gunstige staat van instandhouding op landelijk niveau. Eén van de uitgangspunten in de Natura 2000 contourennotitie (2005)⁶⁴ is dat doelstellingen in de tijd robuust geformuleerd moeten worden. Dit is gedaan om zo te kunnen anticiperen op bijvoorbeeld de natuurlijke dynamiek of mogelijke klimaatveranderingen. Als de instandhoudingsdoelstellingen niet gehaald lijken te worden, bijvoorbeeld omdat een populatie vogels of een bepaald habitatype ondanks de bescherming toch kleiner wordt, moet Nederland maatregelen nemen om deze ontwikkeling te keren. Artikel 6, tweede lid, van de Habitatrictlijn, verplicht de lidstaat namelijk om

⁶² KIWA & EGG (2007): Knelpunten- en kansanalyse Natura 2000 gebieden. Versie 2007. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

⁶³ Een "sense of urgency" is toegekend aan een gebied als binnen tien jaar (na 2005) mogelijk een onherstelbare situatie ontstaat. Zie verder bijlage 2 begrippen en definities uit de Nota van Antwoord (2007).

⁶⁴ Ministerie van LNV (2005): Natura 2000 contourennotitie. Kaders voor Natura 2000-doelen, besluiten en beheersplannen. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

verslechtering van habitattypen en leefgebieden van (vogel)soorten te voorkomen. Soms zullen de genomen maatregelen niet werken, bijvoorbeeld bij klimaatverandering, een te grote externe beïnvloeding of als trekkende soorten in het buitenland negatief worden beïnvloed. Er zijn dan geen sancties. Gezien een aantal onzekerheden over te verwachten ontwikkelingen, die voortkomen uit natuurlijke dynamiek en klimaatveranderingen, is voor het jaar 2015 voorzien in een evaluatie van het Natura 2000 doelendocument (2006). Indien noodzakelijk worden dan ook de betreffende aanwijzingsbesluiten aangepast (zie Nota van Antwoord, paragraaf 3.19).

In bijlage B.4 van de Nota van toelichting van dit besluit wordt nader op de specifieke keuzes ingegaan.

Herijking instandhoudingsdoelstellingen

De lidstaten van de Europese Unie hebben de afspraak gemaakt om alle maatregelen te nemen die nodig zijn om een gunstige staat van instandhouding van de aangewezen soorten en habitattypen waarvoor gebieden zijn aangewezen te realiseren. Pas wanneer daadwerkelijk is gebleken dat de doelen om wat voor reden dan ook niet haalbaar zijn, bestaat er – zoals onder andere in paragraaf 1.4.1 van de Nota van Antwoord staat vermeld – een aantal momenten waarop de doelen bijgesteld kunnen worden. De drie momenten waarop de instandhoudingsdoelstellingen kunnen worden geëvalueerd en zo nodig kunnen worden bijgesteld (zie ook Nota van Antwoord, paragrafen 3.4 en 3.14):

- bij de definitieve aanwijzing;
- bij het opstellen van het beheerplan;
- bij de geplande evaluatie in 2015.

Ecologische samenhang en belangenafweging

De afweging tussen economie en ecologie moet zodanig plaatsvinden dat de gunstige staat van instandhouding van de habitattypen en soorten waar het gebied voor is aangewezen niet in gevaar komt. De situatie kan zich voordoen dat in een bepaald gebied een aantal habitattypen of soorten voorkomt, waarvoor geen instandhoudingsdoelstellingen zijn vastgesteld. Er is dan de inschatting gemaakt dat het betreffende habitatype of de betreffende soort weliswaar marginaal in het gebied aanwezig is, maar dat het gebied op termijn geen bijdrage kan leveren aan de instandhouding van het habitatype of de soort. Ook bij de formulering van een doel voor vogels is bepalend of het gebied een relevante bijdrage aan het realiseren van het landelijke doel levert of kan gaan leveren (zie ook paragraaf 3.11 van de Nota van Antwoord). Voor elk specifiek gebied komt het erop neer dat de instandhoudingsdoelstelling van een bepaald habitatype of bepaalde soort alleen in samenhang kan worden gezien met de instandhoudingsdoelstelling op landelijk niveau en in andere Natura 2000-gebieden. Dat betekent dat er weliswaar landelijk per soort of per habitatype naar een gunstige staat van instandhouding moet worden gestreefd, maar dat deze situatie niet in elk gebied afzonderlijk hoeft te worden nagestreefd. Binnen dit kader kan ook rekening worden gehouden met vereisten op economisch, sociaal en cultureel gebied en met regionale en lokale bijzonderheden.

Recreatie en toerisme (en visserij)

Beseft wordt dat Biesbosch een belangrijk onderdeel uitmaakt van het Noord-Brabantse en Zuid-Hollandse toeristische product. De eilanden en kreken zijn de belangrijkste trekpleisters voor toeristen. Het toeristische bedrijfsleven vindt dat de aard van het gebied zo moet blijven. In die zin is het belang van een adequaat natuurbeheer ook in het belang van een gezonde toeristische sector. In onder meer paragrafen 4.1.3 en 4.1.4 van de Nota van Antwoord is ingegaan op de ontwikkelingsmogelijkheden van bedrijven en de concurrentiepositie: afhankelijk van de bedrijfstak biedt de aanwezigheid van een Natura 2000-gebied dikwijls nieuwe mogelijkheden.

Dit specifieke gebied is een natuurgebied waar, ondanks de toeristische druk, natuurwaarden zich hebben kunnen handhaven of kunnen ontwikkelen. Niettemin is het door de ongunstige staat van instandhouding van habitattypen of soorten noodzakelijk om een herstelopgave te formuleren, zoals bijvoorbeeld geldt voor ruigten en zomen, *harig wilgenroosje* (H6430B) en de tonghaarmuts (H1387) in dit betreffende gebied. Wanneer er een herstelverplichting is, dient bij de te nemen maatregelen rekening te worden gehouden met de vereisten op economisch, sociaal en cultureel gebied. Bij het formuleren van de instandhoudingsdoelstellingen is dat gedaan. Het afwegen van ecologie en economie gebeurt ook in het stelsel van vergunningverlening. Zie verder paragraaf 3.5 van de Nota van Antwoord.

Ook wordt beseft dat zowel de beroepsvisserij als de sportvisserij een economische rol van betekenis spelen in het gebied. De belangen van de visserij zullen aan de orde komen in het beheerplanproces. De insteek is hierbij om de visserij en de natuur zo goed mogelijk samen te laten gaan.

Complementaire doelen

De analyse van de implementatie van Natura 2000 in Nederland (Kamerstuk 32670 nr. 24) laat zien dat de bescherming van complementaire doelen onder het Natura 2000-regime niet expliciet door de Vogel- en Habitatrichtlijn wordt voorgeschreven. Daarom zullen deze doelen dan ook niet langer in de aanwijzingsbesluiten worden opgenomen.

De “ten gunste formulering”

In sommige gevallen is er een zogenaamde “ten gunste formulering” gebruikt. Daarmee wordt aangeduid dat de aanwezigheid van een bepaald habitatype of bepaalde soort in enige mate mag afnemen ten gunste van andere habitatypes of soorten die sterk onder druk staan en waarvoor in een gebied de doelen in termen van uitbreiding omvang leefgebied of uitbreiding oppervlakte zijn geformuleerd. Gelet op het ecologische belang om de staat van instandhouding van dit habitatype te verbeteren, is hier de bewuste keuze gemaakt dat dit ten koste mag gaan van een ander habitatype of een andere soort met een gunstige staat van instandhouding.

Ook het onderhavige besluit kent bijvoorbeeld de bepaling dat de oppervlakte van habitatype vochtige alluviale bossen, *zachtouthoibossen* (H91E0A) mag afnemen ten behoeve van habitatype vochtige alluviale bossen, *essen-iepenbossen* (H91E0B). Habitatype vochtige alluviale bossen, *essen-iepenbossen* verkeert in een zeer ongunstige staat van instandhouding. Dat betekent dat er maatregelen genomen moeten worden om zowel de oppervlakte te vergroten als de kwaliteit te verbeteren. Bij het vergroten van de oppervlakte valt het niet uit te sluiten dat dit deels ten koste gaat van habitatype vochtige alluviale bossen, *zachtouthoibossen*.

Onderbouwing besluiten

In diverse ecologische rapporten⁶⁵ en databanken zijn de natuurwaarden en vogelgegevens van Nederland beschreven. Het is voor de selectie of ecologische onderbouwing van een Natura 2000-gebied niet noodzakelijk dat de aanwezige natuurwaarden op kaart worden aangegeven. Wel wordt in paragraaf 4.4 van deze Nota van toelichting een globale, niet-uitputtende, omschrijving gegeven van de verspreiding van de habitatypes en soorten in dit gebied.

Het Natura 2000 doelendocument (2006) is één van de dragende beleidsdocumenten die aan de besluitvorming ten grondslag heeft gelegen. Het beleid zoals daar is uiteengezet, is bij de besluitvorming toegepast, maar het Natura 2000 doelendocument (2006) maakt géén onderdeel uit van het besluit. Met betrekking tot de vraag op welke wijze de gunstige staat van instandhouding voor een bepaald habitatype of een bepaalde soort kan worden bereikt, is er in de Nota van toelichting een uitgebreid overzicht opgenomen waarin alle gebieden staan vermeld waaraan voor het betreffende habitatype of de betreffende soort een doel is toegekend. Op deze wijze is na te gaan hoe de landelijke opgave over het Natura 2000-netwerk is verdeeld. Het is echter een indicatieve vermelding, want het is niet de bedoeling in deze aanwijzing een besluit te nemen over de instandhoudingsdoelstellingen van andere gebieden.

Kernopgaven

In paragraaf 1.3.4 van de Nota van Antwoord staat vermeld dat de kernopgaven een belangrijk hulpmiddel zijn bij de focus en eventuele prioritering binnen de Natura 2000-beheerplannen. Ze beschrijven de belangrijkste behoud- en herstelopgaven per Natura 2000-landschap en zijn in het Natura 2000 doelendocument (2006) toebedeeld aan gebieden. Het toevoegen van de kernopgaven aan de Nota's van toelichting bij de definitieve aanwijzingsbesluiten heeft geen meerwaarde, omdat die informatie is opgenomen in het Natura 2000 doelendocument (2006). De kernopgaven zijn in deze procedure dan ook niet aan inspraak onderhevig.

⁶⁵ Zie voor een overzicht van de bronnen onder andere Ministerie van LNV (2007): Nota van Antwoord. Inspraakprocedure aanwijzing Natura 2000-gebieden, bijlage 3. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

Ambitieniveau van de instandhoudingsdoelstellingen

Indien een soort of habitatype landelijk in een ongunstige staat van instandhouding verkeert, betekent dit niet automatisch dat in alle gebieden waar de betreffende waarde voorkomt hiervoor een hersteldoelstelling moet worden geformuleerd. In de Natura 2000 contourennotitie (2005) en het Natura 2000 doelendocument (2006) staan de hoofdlijnen voor het formuleren van de Natura 2000 doelen uitgewerkt. Daarmee is het Europese kader toegespitst op de Nederlandse situatie. Per gebied zijn er gebiedsdoelen opgesteld. Deze richten zich op de kwaliteit en oppervlakte van het habitatype of van het leefgebied van een soort. Voor soorten wordt daarnaast een doel gesteld voor de gewenste populatie. Voor sommige soorten en vrijwel alle vogels zijn hierbij richtinggevend aantal genoemd. Deze dienen als (minimale) draagkracht voor het leefgebied binnen de begrenzing van het gebied. In het geval van herstel is de uitwerking van de landelijke doelen middels het principe van "strategisch lokaliseren" bepaald. Dat wil zeggen dat de herstelopgave is neergelegd in de gebieden waar de meeste potentie is om het habitatype of het leefgebied van de soort te verbeteren. Voor verspreid voorkomende habitatypes en soorten is het niet mogelijk om de landelijke doelstellingen alleen binnen het Natura 2000-netwerk te realiseren. Opgaven buiten het Natura 2000-netwerk worden via ander natuurbeleid gerealiseerd, zoals de Flora- en faunawet en de Ecologische Hoofdstructuur. Voor een aantal habitatypes is in het Natura 2000 doelendocument de expliciete keuze gemaakt om niet te streven naar een gunstige staat van instandhouding (Natura 2000 doelendocument (2006), pagina 138).

Met betrekking tot de vogeldoelen is in het Natura 2000 doelendocument (2006) opgenomen dat voor een gebied "bij een stijgende en stabiele lokale trend" een behoudopgave wordt geformuleerd. Een stijgende trend wordt als aanwijzing opgevat dat het leefgebied voor deze soorten al geschikt is en voldoende draagkracht heeft om bij te dragen aan een populatie hoger dan het gemiddelde in de periode 1999-2003. In dergelijke gevallen wordt volstaan met een behoudopgave omdat geen extra maatregelen ter verbetering van het leefgebied nodig worden geacht. In gevallen waarin de potentie van het gebied dusdanig wordt geacht dat de draagkracht van het gebied nog niet bereikt lijkt te zijn, wordt wel gestreefd naar herstel van de populatie. Naar verwachting zal herstel van de populatie in dit soort gevallen optreden, zolang het leefgebied behouden blijft.

Voor vogels geldt daarnaast dat bij behoudopgaven de aantallen gebaseerd zijn op het gemiddelde seizoensgemiddelde over de periode 1999-2003 (bij niet-broedvogels geldt de periode 1999/2000-2003/2004)⁶⁶. Bij herstelopgaven zijn de aantallen meestal gebaseerd op de historische potentie van een Natura 2000-gebied, dat is het maximaal aantal vastgestelde vogels (of broedparen) over een interval van enkele jaren gedurende de periode 1980-2003 (SOVON). Dit betekent dat op gebiedsniveau geen streefwaarden uit beschermingsplannen zoals het Beschermingsplan moerasvogels 2000-2004 (2000) zijn gebruikt. Deze plannen hebben wel hun doorwerking gekregen in de landelijke instandhoudingsdoelstellingen en kunnen van belang zijn bij het opstellen van beheerplannen. Vervolgens is in de toelichtingen bij de instandhoudingsdoelstellingen aangegeven of het gebied met het gestelde doel ook kan voldoen aan de minimumeisen voor een sleutelpopulatie.

Ook voor broedvogels geldt dat bij verspreid voorkomende soorten het niveau van een sleutelpopulatie in een specifiek gebied soms niet gehaald kan worden. Vaak is dan op regionale schaal sprake van een min of meer samenhangende populatie met meerdere kernen (meta-populaties), die qua omvang wel het minimale niveau van de sleutelpopulatie overstijgt.

Bij de evaluatie in 2015 worden zowel de ambities van de gebiedsdoelen als de landelijke instandhoudingsdoelstellingen, in geval van broedvogels met inbegrip van het aantal sleutelpopulaties, tegen het licht gehouden en wordt bekeken of bijstelling nodig is.

Foerageerfunctie versus slaapplaatsfunctie

Een gebied kan voor een soort verschillende functies hebben. De meest voor de hand liggende zijn de foerageerfunctie en de slaapplaatsfunctie. Dit zijn de twee functies die in de toelichtingen benoemd worden. Slaapplaatsfuncties worden alleen benoemd bij soorten die groepsgewijs slapen, zoals zwanen, ganzen, smienten en steltlopers. Het niet noemen van een slaapplaatsfunctie bij soorten die overdag foerageren, hoeft dus niet altijd te betekenen dat de soort niet in het gebied slaapt. Bovendien zijn er nog andere

⁶⁶ SOVON & CBS (2005): Trends van vogelaantallen in het Nederlandse Natura 2000 netwerk. SOVON-informatierapport 2005/09. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

functies mogelijk, zoals een functie als ruigebied. Die worden alleen in zeer voor de hand liggende situaties specifiek genoemd. Om geen functies uit te sluiten, is gekozen voor de volgende formuleringen:

1. *'Het gebied heeft voor de soort met name een functie als slaapplaats en als foerageergebied'*: Dit geldt voor soorten die groepsgewijs slapen of rusten (overtijen), en waarbij geen gegevens bekend zijn die aangeven dat de slaapplaatsfunctie de foerageerfunctie aantalsmatig overtreft.
2. *'Het gebied heeft voor de soort met name een functie als foerageergebied'*: Dit geldt voor soorten die individueel slapen of rusten, of voor soorten die buiten het betreffende Natura 2000 gebied groepsgewijs slapen (bijv. grasland waar overdag ganzen grazen).
3. *'Het gebied heeft voor de soort met name een functie als slaapplaats'*: Dit geldt voor soorten die groepsgewijs slapen of rusten (overtijen) in het betreffende gebied, maar die elders foerageren, bijv. hoogveengebieden als slaapplaats voor ganzen.

Doorgaans wordt één draagkrachtsindicatie (aantal) omschreven in het doel. Deze indicatie heeft voor de soort betrekking op de draagkracht voor één of meerdere functie(s) van het gebied: foerageer- of slaapplaatsfunctie, danwel foerageer én slaapplaatsfunctie.

Bij bovengenoemde formuleringen 2 en 3 heeft de draagkrachtsindicatie betrekking op de enkele genoemde functie, slaapplaats, danwel foerageergebied.

In geval van bovengenoemde formulering 1 heeft de draagkrachtsindicatie in principe betrekking op beide genoemde functies, behalve:

- a) wanneer de aantallen slechts voor één van beide functies gelden wordt dit expliciet in de toelichting aangegeven, bijvoorbeeld: *'De draagkrachtindicatie heeft betrekking op de slaapplaatsfunctie.'*
- b) wanneer voldoende gegevens voor handen zijn, dat voor beide functies apart een aantal in het doel is opgenomen.

Monitoring

Het ministerie van Economische Zaken (EZ) is verantwoordelijk voor de periodieke algemene rapportages aan de Europese Commissie en voor de monitoring van de staat van instandhouding van soorten en habitattypen op landelijk niveau. Het ministerie van EZ zorgt voor een landelijk monitoringssysteem. De gebiedsgerichte monitoring zal plaatsvinden op basis van de monitoringsparagraaf in de beheerplannen waarin ook rollen en verantwoordelijkheden zijn uitgewerkt. Voor zowel de landelijke als de gebiedsgerichte monitoring wordt momenteel - in samenhang - een programma van eisen ontwikkeld in overleg met de betrokken bevoegde gezagen (ministerie van EZ, ministerie van Infrastructuur en Milieu, ministerie van Defensie en de provincies (Interprovinciaal Overleg)). Zie ook paragraaf 1.5.1 van de Nota van Antwoord.

Nulsituatie of uitgangspunt

In paragraaf 3.18 van de Nota van Antwoord staat vermeld dat bij het vaststellen van de gebiedsdoelen niet is uitgegaan van een bepaald referentiejaar, zoals het moment van aanwijzing als Vogelrichtlijngebied of aanmelding als Habitatrictlijngebied. Als uitgangspunt geldt echter wel dat er geen verslechtering mag optreden ten opzichte van 2004, het moment waarop door Brussel de communautaire lijst met Habitatrictlijngebieden is vastgesteld. Bij het vaststellen van de doelen is gekeken naar de staat van instandhouding van de betreffende soort of het habitatype op landelijk niveau. Ook is gekeken naar de (minimaal) benodigde oppervlakte leefgebied en/of habitatype om een gunstige staat van instandhouding op landelijk niveau te realiseren.

Die (landelijke) staat van instandhouding vormde mede de basis voor vaststelling van de instandhoudingsdoelstellingen voor soorten en/of habitattypen per gebied. In de Nota's van toelichting bij de besluiten is aangegeven of voor een soort of habitatype in een concreet gebied een behoud- of herstelopgave geldt. Zo is bijvoorbeeld een behoudopgave geformuleerd als er onevenredige maatregelen nodig zouden zijn om het gebied een grotere bijdrage te laten leveren.

Realisatietermijnen

Zoals in paragraaf 3.16 van de Nota van Antwoord wordt gesteld, zijn termijnen onmisbaar om de realisatie van doelen te plannen. Deze plannen zijn grotendeels afhankelijk van regionale en zelfs lokale omstandigheden. Daardoor zijn de op te stellen beheerplannen de aangewezen plaats voor het bepalen van de realisatietermijnen. Om die reden is ervan afgezien realisatietermijnen in de aanwijzingsbesluiten op te nemen.

Flankerend beleid

In paragraaf 5.8 van de Nota van Antwoord staat als uitgangspunt geformuleerd dat de instandhoudingsdoelstellingen met behulp van bestaande budgetten worden gerealiseerd. De "bestaande budgetten" waaruit realisatie van de Natura 2000-instandhoudingsdoelstellingen gefinancierd moet worden, zijn grotendeels opgenomen in het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG) en de financiële middelen voor de bestrijding van verdroging in de zogenoemde TOP-lijst gebieden⁶⁷. Daarnaast is ook het bestaande beheerbudget voor Staatsbosbeheer een financieringsbron voor de instandhoudingsdoelstellingen. Waar de Natura 2000-instandhoudingsdoelstellingen gekoppeld zijn aan waterkwaliteit kunnen de additionele kosten worden gefinancierd via het spoor van de Kaderrichtlijn Water. Veel subsidiemogelijkheden voor inrichting en (agrarisch) natuurbeheer zijn met het ILG onder verantwoordelijkheid van de provincies gekomen. Daartoe behoren de maatregelen die vallen onder het Subsidiestelsel Natuur- & Landschapsbeheer (vanaf 2010) en de provinciale subsidieregelingen zoals de Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap (SKNL). Verder is er in het kader van het LIFE+-programma vanuit de Europese Commissie geld beschikbaar voor overheden en NGO's voor co-financiering van de ontwikkeling, implementatie, monitoring, evaluatie en communicatie van het Europees milieu- en natuurbeleid en van wetgeving op dit gebied, bijvoorbeeld voor projecten die gericht zijn op maatregelen voor behoud en herstel van Natura 2000-waarden.

4.2 SPECIFIEKE REACTIES OVER DE INSTANDHOUDINGSDOELSTELLINGEN

Een inspreker wijst op een tekst in de informatiemap, die tijdens de informatieavond is uitgereikt. In de tekst, met als kop "Extra aandacht voor eb en vloed in de Biesbosch", staat vermeld dat herstel van getijdeninvloed ervoor zorgt dat de aangroei van waterplanten die van oorsprong niet in het gebied horen wordt tegengegaan. De inspreker vraagt zich af hoe men zeker kan weten wat het effect is van het herstel van getijdeninvloed op planten die wel van nature in het gebied voorkomen. Wordt de aangroei daarvan ook niet tegengegaan? In het ontwerp-aanwijzingsbesluit staat onder paragraaf 3.1 dat door de uitvoering van de Deltawerken het gebied veel van zijn allure heeft moeten prijsgeven. De inspreker is van mening dat deze maatregel heroverwogen dient te worden als deze allesoverheersend is geweest. Volgens de inspreker boet de omgeving van het gebied wanneer het herstel van getijdeninvloed niet of slechts marginaal wordt uitgevoerd in die zin dat de maatregelen en voorzieningen om de flora en fauna in het gebied in stand gehouden of verbeterd dient te worden, terwijl de uitvoering van de Deltawerken als een onomkeerbaar gegeven wordt beschouwd.

De zienswijze leidt niet tot een aanpassing van dit besluit. Maatregelen met betrekking tot de waterhuishouding worden in het beheerplan uitgewerkt.

Een inspreker merkt op dat de aantallen van, bijvoorbeeld de vogels, met het nodige voorbehoud moeten worden beschouwd. In het gebied liggen een aantal grootschalige natuurontwikkelingspolders, en een aantal zijn in de maak. Deze natuurontwikkelingspolders verkeren in de allereerste stadia van ontwikkeling. Volgens de inspreker zal in de komende jaren door deze ontwikkeling ingrijpende wijzigingen zichtbaar worden, als gevolg van plantengroei en waterstromingen. Daardoor zullen de nu aanwezige soorten naar verwachting nog sterke veranderingen ondergaan, zowel in soortensamenstelling als in aantallen. De inspreker vraagt zich af of de instandhoudingsdoelstellingen (bijvoorbeeld de genoemde aantallen vogels) zo nauwkeurig omschreven kunnen of moeten worden als nu is gedaan.

⁶⁷ De door de provincies opgestelde lijsten met gebieden die in het kader van het verdrogingsbeleid met voorrang worden aangepakt.

De zienswijze heeft niet geleid tot aanpassing van het besluit. Zie de onderwerpen "Trends, dynamiek en autonome ontwikkelingen" en "Ambitieniveau van de instandhoudingsdoelstellingen" in paragraaf 4.1 van deze bijlage.

Een inspreker gaat in op de toelichting van het ontwerp-aanwijzingsbesluit van het habitatype beken en rivieren met waterplanten, grote fonteinkruiden (H3260B), waarin een vermoeden wordt geformuleerd. De inspreker is van mening dat als straks concrete maatregelen in een beheerplan moeten komen, er op zijn minst bij een te overwegen aanwijzing van het gebied niet gesproken wordt over vermoedens. Bovendien oppert de inspreker dat als het vermoeden te maken heeft met de stijging van de watertemperatuur, dit van wereldwijde oorzaak zou kunnen zijn waarop de omwonenden lokaal geen invloed kunnen uitoefenen.

Het is niet geheel duidelijk waardoor de recente uitbreiding van het habitatype beken en rivieren met waterplanten, grote fonteinkruiden (H3260B) is veroorzaakt. Zoals door de inspreker vermeld, zal in het op te stellen beheerplan nader worden ingegaan op de maatregelen die nodig zijn om de instandhoudingsdoelen te realiseren. Hoewel deze maatregelen zullen worden gebaseerd op de best beschikbare kennis, kan nooit geheel worden uitgesloten dat er zich ontwikkelingen voordoen die niet van te voren zijn voorspeld.

Meerdere insprekers zijn van mening dat de doelstelling om slikkige rivieroeveren (H3270) in omvang uit te breiden niet reëel is omdat daarvoor het rivierstelsel uitgebreid moet worden. Bovendien is in het totale areaal in Nederland de Biesbosch al maximaal vertegenwoordigd. De insprekers vragen daarom om de uitbreiding niet op te nemen als doelstelling.

De zienswijze wordt niet overgenomen. Zoals gesteld in de toelichting op het doel voor het habitatype slikkige rivieroeveren (H3270) zijn de perspectieven voor behoud en voor uitbreiding van dit type goed door de geplande ontpolderingen en het afgraven en afvlakken van oevers. De landelijke instandhoudingsdoelstelling voor het habitatype is uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit en deze zal worden gerealiseerd in de gebieden waar de ecologische vereisten op orde zijn of het eenvoudigst op orde te brengen zijn (strategisch lokaliseren). Dit geldt onder meer voor de Biesbosch.

Een inspreker merkt op dat slikkige rivieroeveren (H3270) als doelstelling de uitbreiding van oppervlakte heeft. In het ontwerp-aanwijzingsbesluit staat dat na de afsluiting van het Volkerak en het Haringvliet het oppervlak van dit habitatype sterk is afgenomen. De doelstelling lijkt de inspreker dan ook niet realistisch aangezien dit habitatype afhankelijk is van een sterke dynamiek welke in de huidige situatie verdwenen is en ook niet opnieuw gerealiseerd zal worden. In het ontwerp-aanwijzingsbesluit staat verder dat het habitatype kan profiteren van ontpoldering en het afgraven en afvlakken van oevers. Maar ook dan is volgens de inspreker dynamiek een randvoorwaarde voor de ontwikkeling van dit habitatype. De inspreker vraagt om een betere onderbouwing over hoe de uitbreiding van slikkige rivieroeveren in het gebied een kans heeft en raadt aan om het Kierbesluit in deze overweging mee te nemen.

Het habitatype is met name gebaat bij inundatie gedurende de winterperiode en droogvallen tijdens de zomerperiode. Met het afgraven en afvlakken van oevers en de geplande ontpoldering zal de oppervlakte van het habitatype slikkige rivieroeveren kunnen uitbreiden. Deze seizoensdynamiek treedt in de huidige situatie al op en is niet afhankelijk van het al dan niet doorgaan van het Kierbesluit.

Meerdere insprekers merken op dat voor de stikstofgevoelige habitattypen slikkige rivieroeveren (H3270), stroomdalgraslanden (H6120), ruigten en zomen (H6430B) en glanshaver- en vossenstaarthoïlanden (H6510B) naast een behouddoelstelling ook een uitbreidingdoelstelling geformuleerd is. Er wordt in het ontwerp-aanwijzingsbesluit niet geconcretiseerd waar dit gaat plaatsvinden, dit wordt doorgeschoven naar de beheerplanning. De insprekers achten dit onaanvaardbaar. Voor de bedrijvigheid is het van essentieel belang te weten waar de uitbreidingdoelstellingen gerealiseerd gaan worden. Bovendien vragen de insprekers zich af of de instandhoudingsdoelstellingen reëel en haalbaar zijn daar de huidige achtergrondwaarde depositie stikstof veel hoger is dan de kritische depositiewaarde.

De zienswijze heeft niet tot aanpassing van het besluit geleid. De lokalisering van de uitbreiding van habitattypen zal inderdaad worden geregeld in het beheerplan en maakt geen onderdeel uit van het

aanwijzingsbesluit. De doelstellingen voor de genoemde habitattypen worden realistisch en haalbaar geacht. Generieke en gebiedsgerichte maatregelen zullen noodzakelijk zijn om de instandhoudingsdoelstellingen te realiseren. In het beheerplan zal op deze maatregelen nader worden ingegaan.

Meerdere insprekers stellen dat het ontwerp-aanwijzingsbesluit tegenstrijdige informatie bevat. De insprekers menen dat er al voldoende areaal met goede kwaliteit stroomdalgraslanden (H6120) is. Voor de insprekers is het gezien de omvang elders in Nederland de vraag of stroomdalgraslanden specifiek voor het gebied moet worden opgenomen. De insprekers zijn deze mening toegedaan gezien de effecten op het beheer van het gebied en in relatie tot de omgeving, maar ook in relatie tot de resultaatverplichtingen ten gevolge van de aanwijzing.

De zienswijze heeft niet geleid tot aanpassing van het besluit. De landelijke staat van instandhouding van het habitatype stroomdalgraslanden is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als "zeer ongunstig". Daarom geldt een landelijke doelstelling gericht op uitbreiding oppervlakte en verbetering van de kwaliteit. De realisatie van deze doelstelling wordt gelegd in gebieden die relatief de grootste bijdrage kunnen leveren en waar de ecologische vereisten op orde zijn of eenvoudig op orde te brengen zijn (strategisch lokaliseren). In het gebied zijn goede potenties aanwezig voor verdere uitbreiding van stroomdalgraslanden, waarmee de gebiedsdoelstelling in lijn wordt gebracht met de landelijke instandhoudingsdoelstelling. De maatregelen die nodig zijn voor de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen zullen worden beschreven in het beheerplan.

Meerdere insprekers vragen hoe stroomdalgraslanden (H6120) en glanshaver- en vossenstaartheuvels (H6510) kunnen uitbreiden als de achtergrondwaarde van stikstof ver boven de kritische depositiewaarde ligt.

Uitbreiding van de genoemde habitattypen is niet enkel en alleen afhankelijk van het niveau van stikstofdepositie. Met gerichte beheermaatregelen en aanpassingen in de waterhuishouding kan vaak al veel worden gerealiseerd. De concrete maatregelen die nodig zijn voor de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen en mogelijke knelpunten komen in het beheerplan aan de orde.

Een inspreker geeft aan dat stroomdalgraslanden (H6120) en glanshaver- en vossenstaartheuvels (H6510) voorkomen op een bodemgradiënt van rivierduinen in de uiterste oostelijke punt van de Sliedrechtse Biesbosch, Kop van de Oude Wiel, overlopend van een zandige en zavelige bodem in westelijke richting tot en met de Hengstpolder. Continuïteit van het beheer van de afgelopen 50 jaar is volgens de inspreker essentieel. Daar waar klei in de bodem voorkomt is stroomdalgraslanden volgens de inspreker niet te ontwikkelen. Uitbreiding van deze habitattypen zoals voorgesteld in het ontwerp-aanwijzingsbesluit is op beperkte schaal mogelijk op die locaties in natuurontwikkelingsgebieden waar zand dagzoomt.

De zienswijze heeft niet tot aanpassing van het besluit geleid. De precieze locaties waar uitbreiding van beide habitattypen kan plaatsvinden, komt aan bod in het beheerplan.

Meerdere insprekers geven aan dat het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen het doel van Natura 2000 is. Daarbij spelen naast (stikstof)depositie, de ecologische condities als zuurgraad, vochtuithouding, voedselrijkdom, overstromingstolerantie en begrazing een rol. Het feit dat de habitattypen in het gebied momenteel gedijen onder een overschrijding, van enkele honderden mol stikstof/hectare/jaar van de kritische depositiewaarden toont volgens de insprekers aan dat de stikstof tolerantie hoger ligt dan verwacht of dat er andere factoren zijn die meer bepalend zijn voor de gunstige staat van instandhouding. In het gebiedendocument en in de KIWA-analyse wordt bijvoorbeeld de overschrijding van de kritische depositiewaarde door atmosferische depositie niet als probleem besproken voor stroomdalgraslanden (H6120).

De zienswijze dat bij de instandhouding naast (stikstof)depositie ook andere factoren van belang zijn wordt geheel onderschreven. Daarbij moet ook expliciet de wijze van beheer worden genoemd. Het toont niet aan dat de stikstof tolerantie hoger ligt dan verwacht.

Meerdere insprekers zijn het niet eens met de doelstelling om voor het habitatype glanshaver- en vossenstaarthooilanden, glanshaver (H6510A) "verbetering kwaliteit" en voor het habitatype glanshaver- en vossenstaarthooilanden, grote vossenstaart (H6510B) "uitbreiding oppervlakte" toe te kennen. De insprekers menen dat dit niet realiseerbaar is om technische redenen, ook in relatie tot de inspanningsverplichtingen die daar uit voortvloeien, en omdat het moeilijk haalbaar zal zijn.

De zienswijze heeft niet tot aanpassing van het besluit geleid. De doelstellingen zijn als "haalbaar en betaalbaar" ingeschat. De maatregelen die nodig zijn om de gestelde doelstellingen te behalen, zullen worden uitgewerkt in het beheerplan.

Een inspreker geeft aan dat het nuttig is om bij vochtige alluviale bossen (H91E0) van tijd tot tijd overtollig en ziek hout te verwijderen zodat er gezonde en evenwichtige natuur, zowel flora als fauna, verkregen wordt.

Beheermaatregelen ten behoeve van het habitatype vochtige alluviale bossen, zachthoutoibossen (subtype A), komen in het beheerplan aan de orde. Een zekere mate van dood hout heeft in principe een positief effect op de natuurwaarden. Vanwege de sterke dynamiek en de relatief beperkte levensduur van de belangrijkste boomsoorten (wilgen en populieren) maken dode en zieke bomen onlosmakelijk deel uit van dit habitatype.

Een inspreker geeft aan dat de soorten zeeprik (H1095), rivierprik (H1099), elft (H1102), fint (H1103) en zalm (H1106) al geruime tijd niet of nauwelijks meer voorkomen in het gebied, dus het heeft volgens de inspreker verder geen zin om daar nog te zorgen voor instandhouding of uitbreiding. Het zou volgens de inspreker alleen effect hebben als van deze soorten meerdere exemplaren voor zouden komen.

De zienswijze heeft niet geleid tot de aanpassing van het besluit. Van zowel de zeeprik als de rivierprik zijn diverse waarnemingen, zowel oudere als recente, in het gebied bekend met name in de Nieuwe Merwede. Voor de fint geldt dat er maar weinig recente waarnemingen van de soort in de Biesbosch bekend zijn. In 2005 werd in de Nieuwe Merwede voor het eerst sinds lange tijd weer paaigedrag waargenomen door beroepsvissers. Het is onbekend of zich sindsdien een duurzame paaipopulatie vormt. Nederland heeft voor de zalm en de elft echter een belangrijke positie in het herstel van deze soorten op Europees niveau, gezien de functie als doortrekgebied tussen paaigebieden in Duitsland en de Noordzee. Voor de fint zal bij verbetering van de verbinding met de Noordzee, de Biesbosch naar verwachting weer een functie als paaigebied vervullen. De gebiedsdoelstelling: "behoud omvang en kwaliteit leefgebied ten behoeve van uitbreiding populatie", geldt in dit gebied voor alle door de inspreker genoemde soorten. In principe zijn maatregelen voor deze soorten in de Biesbosch niet zinvol - uitbreiding van de populatie kan in dit gebied tot stand komen door elders doorgangen in de trekroute te verbeteren - tenzij de situatie voor de soort in het gebied zelf verslechtert. Deze doelstelling zal daarnaast een mate van bescherming bieden indien een project of handeling mogelijk een significant negatief effect heeft op het leefgebied van de soort.

Meerdere insprekers vinden het onduidelijk waarom voor de elft (H1102) een instandhoudingsdoelstelling is geformuleerd. Op basis van gegevens blijkt volgens de insprekers dat de elft nagenoeg niet meer voorkomt in Nederland, door overbevissing in de jaren dertig. Ondanks de verbeterde waterkwaliteit van de rivieren en de aanleg van vispassages is de elft tot nu toe nog niet echt teruggekeerd. De vangst van drie elften in de benedenrivieren in 2004 is volgens de bronnen van de insprekers de enige aanwijzing dat de soort de Rijn weer opzoekt. De insprekers concluderen dat de aanwezigheid van de elft in het gebied niet met zekerheid is vast te stellen. En als de vis al voorkomt gaat het om uiterst minimale aantallen. De insprekers menen dat opname van deze vis in het definitieve aanwijzingsbesluit niet relevant is.

De zienswijze heeft niet geleid tot aanpassing van het besluit. De elft wordt in ons land als uitgestorven beschouwd. Nederland heeft echter een belangrijke positie in het herstel van de soort op Europees niveau. Een Duits Life-Ambition project biedt nieuwe mogelijkheden voor de soort, door herintroductie in het stroomgebied van de Rijn. Zo speelt de Biesbosch een rol in het slagen van deze herintroductie, aangezien het gebied een schakel vormt als doortrekgebied tussen paaigebieden in Duitsland en de Noordzee. De maar liefst veertien in de Rijn gelegen Duitse Natura 2000-gebieden waar de elft is aangewezen, zijn daarmee afhankelijk van de Nederlandse instandhoudingsdoelstellingen voor deze soort. De gebiedsdoelstelling: "behoud omvang en kwaliteit leefgebied ten behoeve van uitbreiding populatie", geldt

voor alle gebieden met uitzondering van het Haringvliet (109). Deze doelstelling geeft aan dat de opgave voor Nederland en de daarmee behorende maatregelen, gezien de zeldzaamheid van deze soort in Nederland, beperkt is. In principe zijn maatregelen voor deze gebieden niet zinvol tenzij de situatie voor de soort verslechtert. Deze doelstelling zal daarnaast een mate van bescherming bieden indien een project of handeling mogelijk een significant negatief effect heeft op het leefgebied van de soort.

Een inspreker geeft aan dat bijvangsten in de visserij niet veel voorkomen, maar ook niet te voorkomen zijn en indien de bittervoorn (H1134), grote modderkruiper (H1145) en kleine modderkruiper (H1149) toenemen, zullen mogelijk ook bijvangsten in de toekomst toenemen. Volgens de inspreker gaan de vissers in het gebied op een zorgvuldige en verantwoorde wijze om met de huidige populaties bittervoorn, grote modderkruiper en kleine modderkruiper. De inspreker verzoekt om bij het vervolgtraject geen consequenties voor de visserij aan deze doelstellingen te verbinden.

De zienswijze heeft niet geleid tot aanpassing van het besluit. Tijdens de beheerplanprocedure zal gekeken worden hoe visserij gecombineerd kan worden met het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen.

Meerdere insprekers menen dat de goede staat van instandhouding landelijk, en in het bijzonder ook in het kerngebied van de Biesbosch en overige riviergebonden gebieden, bijdragen aan de goede landelijke populatie van de grote modderkruiper (H1145). De doelsoort komt tegenwoordig verspreid door heel Nederland voor, met name in de natte gebieden en veengebieden. De insprekers verzoeken daarom om de grote modderkruiper niet op te nemen. Mede hierdoor is ook de reden voor de nadere gebiedsaanwijzing van de Killen niet meer opportuun.

De zienswijze heeft niet geleid tot aanpassing van het besluit. De grote modderkruiper is op diverse locaties in het gebied waargenomen. Ten tijde van de aanmelding is het gebied mede voor deze soort geselecteerd. Momenteel wordt de relatieve bijdrage van dit gebied voor de soort nog steeds als hoog ingeschat.

Een inspreker verzoekt de instandhoudingsdoelstelling voor de grote modderkruiper (H1145) te wijzigen in: "Uitbreiding verspreiding en omvang leefgebied en verbetering kwaliteit leefgebied voor uitbreiding populatie." De recente ontwikkelingen in de Polder Zuiderklip vormen een bedreiging voor de soort, zonder dat compensatie plaats vindt van de verloren habitat. De inspreker adviseert dan ook dringend om binnen het beheerplan van het gebied hier nadrukkelijk aandacht aan te schenken en aan de wijze waarop deze negatieve effecten ongedaan gemaakt dan wel gecompenseerd worden.

De zienswijze heeft niet geleid tot aanpassing van het besluit. De eerste fase van het natuurontwikkelingsproject Polder Zuiderklip is inmiddels afgerond. Er is destijds een groot aantal grote modderkruipers weggevangen die uitgezet zijn in polder Kwestieus (onderdeel Zuiderklip) en enkele omringende stille kreken buiten het gebied de Zuiderklip. In de polders Lepelaar en de Plomp zijn sloten gecreëerd op gronden die als akker in gebruik waren en geschikt gemaakt voor dieren die in moerassige omstandigheden leven, waaronder de grote modderkruiper. Deze sloten zijn van betere kwaliteit dan de sloten die verloren zijn gegaan en ook wat oppervlakte betreft is de soort er op vooruitgegaan. De grote modderkruiper is hier inmiddels aangetroffen. Ook de tweede fase van Project Zuiderklip, dat in Polder Moordplaat plaatsvindt en tot een vergelijkbaar resultaat zal leiden als de ontwikkelingen in polders Lepelaar en de Plomp, zal gunstige gevolgen hebben voor het leefgebied van de soort. Een wijziging van de instandhoudingsdoelstelling wordt daarom niet nodig geacht.

Een inspreker verzoekt om voor de binnendijkse kreekrestanten alleen die instandhoudingsdoelstellingen toe te kennen, waarvoor de kreken ook daadwerkelijk een aanvullende betekenis hebben, voor het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen van het hele gebied. Met andere woorden, die soorten of habitattypen waarvoor buitendijks voldoende areaal beschikbaar is om de instandhoudingsdoelstelling te realiseren, mogen niet worden toegekend als doel voor de binnendijkse gebieden. De inspreker gaat er vanuit dat de killen primair binnen de begrenzing van het gebied vallen vanwege de instandhoudingsdoelstellingen voor grote modderkruiper (H1145) en kleine modderkruiper (H1149).

De zienswijze heeft niet geleid tot aanpassing van het besluit. De instandhoudingsdoelstellingen zijn op gebiedsniveau geformuleerd. De precieze ligging van diverse soorten en enkele habitattypen kunnen aan veranderingen onderhevig zijn. Er wordt daarom een niet-uitputtende beschrijving gegeven van de verspreiding van habitattypen en soorten in paragraaf 4.4 van deze Nota van toelichting. In de beheerplannen worden de doelen in omvang, ruimte en tijd nader uitgewerkt.

Meerdere insprekers zijn van mening dat in de toelichting al aangegeven wordt dat aanwijzing van de kleine modderkruiper (H1149) niet per se nodig is voor de landelijke populatie. De doelsoort komt tegenwoordig wijd verspreid door heel Nederland voor. Daarom vragen de insprekers om kleine modderkruiper niet als Habitatrictlijnsoort op te nemen. De insprekers geven aan dat de uitgangspunten van de aanwijzing de zienswijze bevestigen. Mede hierdoor is ook de reden voor de nadere gebiedsaanwijzing van de Killen niet meer opportuun.

De zienswijze heeft niet geleid tot aanpassing van het besluit. De kleine modderkruiper komt algemeen voor en is op diverse locaties in het gebied aangetroffen. Hoewel er voor de kleine modderkruiper geen gebieden zijn geselecteerd, geldt dat ook voor soorten die niet hebben geleid tot de selectie van een Habitatrictlijngebied, maar die wel in het gebied voorkomen, instandhoudingsdoelstellingen en maatregelen moeten worden opgesteld.

Meerdere insprekers zijn van mening dat het gezien de uitgangspunten nauwelijks relevant is om de rivierdonderpad (H1163) expliciet voor het gebied te noemen. De insprekers zijn van mening dat er geen sprake is van langzaam kronkelende beken en er zijn reeds meer dan tien belangrijkere gebieden aangewezen met een grotere potentie/populatie.

De zienswijze heeft niet geleid tot aanpassing van het besluit. De rivierdonderpad komt op diverse locaties voor in het gebied, vooral daar waar basaltblokken of ander onnatuurlijke oeverbeschoeiingen aanwezig zijn. Ook voor soorten die niet hebben geleid tot de selectie van een Habitatrictlijngebied, maar die wel in het gebied voorkomen, zullen instandhoudingsdoelstellingen en maatregelen moeten worden opgesteld.

Een inspreker merkt op dat voor de noordse woelmuis (H1340) een behoudsdoel is geformuleerd. Dit is volgens de inspreker niet logisch omdat de landelijke doelstelling uitbreiding van de populatie en verbetering van de kwaliteit van het leefgebied is. Het ministerie van LNV beargumenteert deze afwijking van het landelijke doel dat de noordse woelmuis in Friesland het meeste te verduren heeft. Dat is volgens de inspreker op zich niet onjuist, maar ook alle andere deelpopulaties in Nederland gaan achteruit. Dat laatste wordt erkend in het Beschermingsplan noordse woelmuis. Daarom verzoekt de inspreker om alsnog het doel voor de noordse woelmuis in het gebied te wijzigen in "uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor uitbreiding populatie".

De zienswijze heeft tot aanpassing van het besluit geleid. Zie bijlage B.4.2 voor een toelichting.

Een inspreker is van mening dat de toelichting op het doel juridisch gezien onvoldoende het te behalen doel van de tonghaarmuts (H1387) motiveert. In het ontwerp-aanwijzingsbesluit staat geschreven dat de doelstelling in het gebied uitbreiding van de omvang en verbetering van de kwaliteit van de biotoop is, omdat de Biesbosch het enige gebied is waar de soort over een langere periode is waargenomen. De inspreker vraagt waarom de soort niet uitgezet kan worden in andere gebieden, zodat voor de Biesbosch kan worden volstaan met een behoud van de omvang.

De zienswijze heeft niet geleid tot aanpassing van het besluit. De staat van instandhouding van de tonghaarmuts is op de aspecten populatie en leefgebied beoordeeld als respectievelijk zeer ongunstig en matig ongunstig. De landelijke doelstelling sluit hierop aan. Door het zeer beperkte voorkomen van de soort in Natura 2000-gebieden en de mogelijkheden voor een herstelopgave in het gebied, is de Biesbosch het aangewezen gebied om uitbreiding en verbetering na te streven. Daarnaast geeft het uitzetten van soorten in andere gebieden onvoldoende garanties voor het realiseren van de landelijk noodzakelijke uitbreiding, waardoor de potentie in de Biesbosch van groot belang is voor het realiseren van een landelijke gunstige staat van instandhouding. In het beheerplan zal het doel in omvang, ruimte en tijd uitgewerkt worden.

Een inspreker merkt op dat in het ontwerp-aanwijzingsbesluit staat geschreven dat een strenge winter de oorzaak is geweest voor een terugval van het aantal paren van de roerdomp (A021). Volgens de inspreker laat dit voorbeeld zien dat vaak klimatologische omstandigheden oorzaak zijn van verandering van soorten en habitattypen. De inspreker is van mening dat de stukken de strekking uitademen dat, door het nemen van maatregelen in het beheerplan, soorten of habitattypen behouden of verbeterd kunnen worden. De inspreker vraagt zich af, gelet op het effect van andere oorzaken, wat het werkelijke rendement is van de inspanningen die de mens kan uitvoeren.

De zienswijze heeft niet geleid tot aanpassing van het besluit. Zie verder als voorbeeld van het rendement van de natuurontwikkeling de ontwikkelingsgeschiedenis van de soort in de Oostvaardersplassen op www.sovon.nl (pagina "informatie per gebied").

Een inspreker geeft aan dat de aantallen broedvogels die genoemd worden in het ontwerp-aanwijzingsbesluit deels geen gelijke tred houden met veranderingen in het gebied. De inspreker noemt de bruine kiekendief (A081) en porseleinhoen (A119) als voorbeeld.

De zienswijze heeft niet geleid tot aanpassing van het besluit. Bij het vaststellen van de doelstellingen van het gebied is aansluiting gezocht bij de populaties die minimaal nodig zijn voor het bereiken van een gunstige staat van instandhouding op landelijk niveau. Veranderingen in het gebied met een verslechtering van de leefgebieden als gevolg dienen in beginsel te worden voorkomen. Zie verder het onderwerp "Trends, dynamiek en autonome ontwikkelingen" in paragraaf 4.1 van deze bijlage.

Een inspreker wijst op het ontwerp-aanwijzingsbesluit waarin staat geschreven dat het porseleinhoen (A119) een jaarlijks aanwezige soort in het gebied is zonder dat de aantallen een eenduidige trend weergeven. De inspreker vraagt hoe dan gesproken kan worden over behoud van omvang en kwaliteit van vijf paren. Volgens de inspreker wordt er de illusie uitgesproken dat hierop een invloed uitgeoefend kan worden, terwijl dit juist in de toelichting wordt bestreden.

De zienswijze heeft niet geleid tot aanpassing van het besluit. Uit de historische trendgegevens is gebleken dat de trend onzeker is omdat er onregelmatig gunstige jaren voorkwamen waarbij piekaantallen broedparen zijn gesignaleerd. Het aantal in de doelstelling heeft bij deze soort alleen betrekking op gunstige jaren. "Gunstige jaren" voor het porseleinhoen zijn jaren met hoge rivierwaterstanden met inundaties van uiterwaarden in de periode mei/juni. In het algemeen heeft met name het beleid ten aanzien van de waterhuishouding in nieuwe natuurgebieden een positieve invloed gehad op het voorkomen. Zie verder de toelichting bij de doelstelling in hoofdstuk 5, en bijlage B.4 van deze Nota van toelichting.

Een inspreker geeft aan dat de aantallen broedvogels die genoemd worden in het ontwerp-aanwijzingsbesluit deels gebaseerd zijn op verouderde gegevens. De aantallen van de blauwborst (A272) stoken niet meer met de huidige aantallen en de natuurlijke ontwikkelingsrichting van het gebied. Het gebruikte jaar 2003 was voor de blauwborst (A272) een absoluut piekjaar met rond de 2.300 paar en lijkt een optimum te zijn geweest. De afgelopen jaren zakte de populatie tot 1.200 tot 1.700 paar. De eerder genoemde verruiging, als gevolg van ontbrekende dynamiek is ongunstig voor de stand van de blauwborst (A272). Daar staat tegenover dat enkele nieuwe natuurgebieden tijdelijk ruimte kunnen bieden voor de soort. De inspreker is van mening dat de draagkracht voor het gebied maximaal 1.700 paar is.

De zienswijze heeft geleid tot aanpassing van het besluit. De doelstelling van de blauwborst is aangepast. Zie bijlage B.4 van de Nota van toelichting.

Een inspreker merkt een onduidelijkheid op met betrekking tot artikel 2 van het ontwerp-aanwijzingsbesluit. De snor (A292) en rietzanger (A295) zijn onder d gezet (trekvoegels/wintervogels), terwijl deze vogels net als de blauwborst (A272) broedvogels zijn die wegtrekken en waar in de toelichting ook broedvogelaantallen voor zijn benoemd.

De zienswijze heeft niet geleid tot aanpassing van het besluit. De snor en rietzanger zijn in tegenstelling tot de blauwborst geen soorten van bijlage I van de Vogelrichtlijn, maar soorten trekvoegels van de nationale

Rode Lijst waarvan het voorkomen van broedvogels is meegewogen in de vaststelling van begrenzing van het aangewezen Vogelrichtlijngebied.

Een inspreker geeft aan dat de aantallen broedvogels die genoemd worden in het ontwerp-aanwijzingsbesluit in sommige gevallen beperkt zijn tot een deelgebied met optimale omstandigheden, zoals bij de snor (A292).

De zienswijze heeft niet geleid tot aanpassing van het besluit. Het aantal in de doelstelling van de snor is gebaseerd op schattingen vanuit de broedvogelatlas met de kanttekening van SOVON dat dit aantal vermoedelijk te laag is. Dit vermoeden wordt echter niet bevestigd door een volledige telling uit 2010 waarbij 96 territoria zijn vastgesteld. Er wordt daarbij van uitgegaan dat de aantallen sinds 1990 niet significant zijn gewijzigd (Netwerk Ecologische Monitoring).

Meerdere insprekers zijn van mening dat het ontwerp-aanwijzingsbesluit verzuimt duidelijk te maken dat er een essentieel verschil bestaat tussen eerder aangewezen en thans aangewezen voor wat betreft de fuut (A005), grote zilverreiger (A027), pijlstaart (A054), slobbeend (A056), meerkoet (A125) en grutto (A156). De insprekers verzoeken om voor deze genoemde vogelsoorten geen instandhoudingsdoelstellingen vast te stellen.

De zienswijze heeft niet geleid tot aanpassing van het besluit. Het gebied kwalificeert ook voor de genoemde soorten in de periode 1999/2000-2003/2004. Tenminste 0,1% van de biogeografische populatie verblijft gedurende langere tijd in het gebied. Voor de grote zilverreiger is het gebied één van de belangrijkste 5 gebieden van Nederland.

Een inspreker wijst op het ontwerp-aanwijzingsbesluit waar geschreven staat dat er bij de kleine zwaan (A037) wordt gesproken over het niet formuleren van een herstelopgave vanwege de beperkte betekenis van het gebied voor de soort. Dit valt volgens de inspreker niet te rijmen met de opmerking in paragraaf B.2, waarin wordt gesproken dat een gebied slechts wordt aangewezen voor die soorten waarvoor het gebied van landelijke betekenis is. Volgens de inspreker is het niet correct om in de bijgevoegde toelichting voor de habitattypen deze steeds voor het gehele gebied toe te passen, vooral wanneer er sprake is van een onderscheid in het gebied, om te voorkomen dat instandhoudingsdoelstellingen voor te grote gebieden gelden.

De zienswijze heeft deels geleid tot aanpassing van het besluit. De betreffende formulering is verwijderd. Het gebied voldoet aan de criteria om (ook) voor de kleine zwaan aangewezen te worden. Desondanks is er geen herstelopgave geformuleerd, omdat de negatieve trend in Nederland vooral veroorzaakt wordt door een afname van de internationale populatie waarvan de oorzaak vermoedelijke buiten Nederland gezocht moet worden.

Een inspreker geeft aan dat de aantallen niet-broedvogels die genoemd worden in het ontwerp-aanwijzingsbesluit deels gebaseerd zijn op verouderde gegevens. De inspreker noemt de kolgans (A041), grauwe gans (A043) en brandgans (A045) als voorbeeld.

De zienswijze heeft niet geleid tot aanpassing van het besluit. De instandhoudingsdoelstellingen voor de genoemde soorten zijn conform de systematiek van het Natura 2000 doelendocument gebaseerd op de periode 1999/2000-2003/2004.

Meerdere insprekers zijn van mening dat het ontwerp-aanwijzingsbesluit verzuimt de wetenschappelijke gegevens te verstrekken, of daarnaar te verwijzen, die hebben geleid tot een hernieuwde aanwijzing voor wat betreft de kolgans (A041), grauwe gans (A043), smient (A050) en wilde eend (A053).

De zienswijze heeft niet geleid tot aanpassing van het besluit. Het gebied Biesbosch kwalificeert ook in de periode 1999/2000-2003/2004 voor genoemde soorten. Tenminste 0,1% van de biogeografische populatie verbleef gedurende langere tijd in het gebied. Voor de kolgans is dit 0,8%, voor de grauwe gans 1,7%, voor de smient 0,8% en voor de wilde eend 0,2%.

Een inspreker is van mening aan dat ganzen: kolgans (A041), grauwe gans (A043) en brandgans (A045), alleen in het gebied mogen overwinteren en dat ze in het gebied niet thuis horen in de zomer en dus ook niet beschermd dienen te worden. De inspreker stelt dat deze ganzen in de zomer en winter aanzienlijke schade aanrichten aan landbouwgewassen.

De zienswijze heeft geleid tot aanpassing van het besluit. Aan de toelichting op de instandhoudingsdoelstellingen voor de kolgans, grauwe gans en brandgans is toegevoegd dat deze geen betrekking heeft op overzomerende en/of broedende ganzen.

Een inspreker merkt een onduidelijkheid op met betrekking tot artikel 2 van het ontwerp-aanwijzingsbesluit. De aalscholver (A017) is onder d gezet (trekvoegels/wintervogels), terwijl het een broedvogel is die in Nederland overwintert en waar in de toelichting ook broedvogelaantallen voor zijn benoemd. De aalscholver hoort dan zowel onder c als d thuis.

De zienswijze heeft niet geleid tot aanpassing van het besluit. Artikel 2, sub c is een opsomming van alle vogelsoorten van bijlage I van de Vogelrichtlijn. Sub d betreft een opsomming van (overige) trekvogelsoorten zoals bedoeld in artikel 4.2 van de Vogelrichtlijn. De aalscholver staat niet op bijlage I van de Vogelrichtlijn, maar geldt als trekvogelsoort zoals bedoeld in artikel 4.2 en is daarom onder sub d geplaatst.

Een inspreker geeft aan dat in de brief van de minister van LNV aan de Tweede Kamer staat geschreven dat de aalscholver (A017) belangrijke schade toebrengt aan de beroepsmatige visserij en de provincies een ontheffing kunnen verlenen van de beschermde status van de aalscholver. Het aanwijzen van het gebied als foerageergebied voor de aalscholver en het vaststellen van een instandhoudingsdoelstelling voor deze vogelsoort zal het verlenen van een ontheffing ernstig bemoeilijken vanwege conflict met de Europese wetgeving.

De zienswijze heeft niet geleid tot aanpassing van het besluit. Op grond van de Vogelrichtlijn zijn voor vogels de belangrijkste gebieden aangewezen. Het gebied is in 1996 voor de aalscholver aangewezen als Vogelrichtlijngebied. En het voldoet aan het 1%-criterium voor opname van de soort als broedvogel in de peilperiode 1993-1997 (gemiddelde van het gebied in 1993-1997 is 3122 broedparen, 1% drempelwaarde 1993-1997 is 700 broedparen). Het gebied voldoet ook aan het criterium voor opname van de soort als niet-broedvogel in de periode 1999/2000-2003/2004 (het criterium is minstens 0,1% van de biogeografische populatie, gemiddeld seizoensmaximum van het gebied in 1999/2000-2003/2004 is 544, 0,1% drempelwaarde 1999/2000-2003/2004 is 310). Het aanwijzen van de belangrijkste gebieden draagt in grote mate bij aan het behouden of bereiken van een gunstige staat van instandhouding. Daarom is het beschermingsregime in Natura 2000-gebieden strenger dan daarbuiten.

Een inspreker stelt dat de aalscholver (A017) veelvuldig in het gebied voorkomt en veel schade aanricht aan de visstand, aan bijvoorbeeld de bittervoorn (H1134). Daarom verdient de aalscholver zeker geen instandhouding of uitbreiding, maar eerder een krimp.

De zienswijze heeft niet geleid tot aanpassing van het besluit. Het gebied voldoet aan de criteria om voor de aalscholver aangewezen te worden (zie het antwoord hiervoor). Vanwege de gunstige staat van instandhouding is een behoudopgave geformuleerd.

Een inspreker geeft aan dat (in verband met het aalbeheerplan, waarbij het terugdringen van predatoren expliciet genoemd wordt door de Europese Commissie als een mogelijke beheermaatregel) gelet op de gunstige staat van instandhouding van de aalscholver (A017) en de landelijk ongunstige staat van instandhouding van de aalstand, er vanuit gegaan wordt dat de aalscholver niet als doelsoort wordt opgenomen.

De zienswijze heeft niet geleid tot aanpassing van het besluit. Het gebied voldoet aan de criteria om voor de aalscholver aangewezen te worden (zie het antwoord hiervoor). In het Nederlandse aalbeheerplan is het terugdringen van predatoren, i.c. de aalscholver, niet opgenomen. Uit het aalbeheerplan blijkt dat de sterfte

door aalscholvers veel geringer is dan die door andere oorzaken, zoals visserij en kunstwerken (sluizen, stuwen).

Een inspreker geeft aan dat naast alle vissoorten die in het ontwerpbesluit genoemd staan, de paling het meest kenmerkend zou zijn voor het gebied. Hiervoor zijn in Nederland echter geen gebieden aangewezen wat gezien de stand van de soort verontrustend is. De Biesbosch zou prima kunnen fungeren als de kraamkamer voor de instandhouding van de paling in Nederland, mits hiervoor een beschermingsregime wordt ingesteld.

De paling behoort niet tot de habitatrictlijnsoorten waarvoor instandhoudingsdoelstellingen in het kader van Natura 2000 worden geformuleerd. Er is evenwel aandacht voor de paling in het Nederlandse Aalbeheerplan (2009).

5 REACTIES OVER DE RECHTSGEVOLGEN

5.1 ALGEMEEN

Er wordt door diverse insprekers gewezen op het feit dat de gevolgen van het huidig gevoerde natuurbeleid een onevenredige belasting vormen voor de ondernemers in de Biesbosch. Men stelt dat het onmogelijk is om op basis van de stukken te bepalen wat de gevolgen van de aanwijzing zijn voor de individuele bedrijfsvoering. De scheiding in tijd tussen het aanwijzingsbesluit en het beheerplan wordt daarvoor verantwoordelijk gehouden. Daarnaast worden er veel opmerkingen gemaakt en vragen gesteld over de diverse facetten van bestaand gebruik, de externe werking, de relatie met het toetsingskader Ammoniak en Natura 2000, de relatie met de Kaderrichtlijn Water en de relatie met bestemmingsplannen en andere ruimtelijke plannen.

Enkele insprekers wijzen er op dat 1 oktober 2005 (de inwerkingtreding van de Natuurbeschermingswet 1998) niet als peildatum voor bestaand gebruik kan dienstdoen.

Met betrekking tot de hierboven genoemde argumenten worden de volgende opmerkingen gemaakt:

Externe werking

Het is moeilijk aan te geven wat de precieze omvang van de externe werking van een bepaalde activiteit is. In paragraaf 4.3 van de Nota van Antwoord staat dat dit afhangt van de aard van de activiteit zelf, de intensiteit ervan en de gevoeligheid van de aanwezige habitattypen en soorten. Het valt op voorhand dus niet te zeggen of er beïnvloeding plaatsvindt. Dat betekent dat wanneer niet uitgesloten kan worden dat een Natura 2000-gebied door een bepaalde activiteit wordt beïnvloed, er bekeken moet worden of er op grond van de Natuurbeschermingswet 1998 een vergunningplicht voor een bepaalde activiteit aan de orde is. Het is dus evenmin aan te geven waar de externe werking van een bepaalde activiteit eindigt.

In het beheerplan zal duidelijkheid gegeven worden voor welke activiteiten een vergunningplicht aan de orde kan zijn. De afstand tussen de locatie van de activiteit en de te beschermen natuurwaarden is daarbij niet altijd doorslaggevend; het gaat er om of een bepaalde activiteit al dan niet de natuurlijke kenmerken van een Natura 2000-gebied, waar habitattypen en leefgebieden van soorten onderdeel van uitmaken, kan aantasten.

Rond de Natura 2000-gebieden wordt, volgens sommige insprekers, een beschermingszone ingesteld van 3.000 meter. Dat is echter niet van toepassing op de beoordeling van effecten op Natura 2000-gebieden. In het kader van de Interimwet ammoniak en veehouderij⁶⁸ werd in verband met de ammoniakdepositie een zone van 3.000 meter gehanteerd. Binnen die zone was de beïnvloeding door een veehouderijbedrijf van verzuringsgevoelig gebied nog meetbaar. Tot deze grens kon een vergunningplicht voor deze verzuringsgevoelige gebieden aan de orde zijn. Deze grens is inmiddels vervallen. Natura 2000 is gericht op de bescherming van de in het gebied voorkomende habitattypen en soorten. Een exacte grens waar de externe werking ophoudt, is in algemene zin niet aan te geven. Dit wordt van geval tot geval beoordeeld. Bepalend is dus niet de afstand, maar of er sprake kan zijn van verslechtering of significante verstoring van natuurwaarden in het betreffende gebied.

Bestaand gebruik: peildatum en vergunningplicht

Het aanwijzen van een Natura 2000-gebied leidt niet tot een verbod op het verrichten van bepaalde handelingen zoals fietsen, wandelen of het laten loslopen van de hond. In het aanwijzingsbesluit staat alleen voor welke waarden het gebied is aangewezen, welke instandhoudingsdoelstellingen gelden en wat de grens van het betreffende gebied is. In het besluit zelf is niet aangegeven of, en onder welke voorwaarden, een activiteit kan worden toegestaan.

Op grond van de huidige Natuurbeschermingswet 1998 geldt een vergunningplicht voor activiteiten in en om Natura 2000-gebieden die gelet op de instandhoudingsdoelstellingen van het gebied de kwaliteit van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten in een Natura 2000-gebied kunnen verslechteren of een significant versturend effect kunnen hebben op de soorten waarvoor het gebied is aangewezen.

⁶⁸ Wet van 9 juni 1994, houdende tijdelijke regeling inzake de ammoniakdepositie veroorzaakt door veehouderijen (Interimwet ammoniak en veehouderij). Staatsblad 1994, nr. 634.

In de wet is op deze vergunningplicht een uitzondering gemaakt voor bestaand gebruik. Bestaand gebruik is als gevolg van de wijziging van de Natuurbeschermingswet 1998 door de Crisis- en herstelwet altijd vergunningvrij, tenzij het gebruik een project is dat niet direct verband houdt met of nodig is voor het beheer van een Natura 2000-gebied, maar dat afzonderlijk of in combinatie met andere projecten of plannen significante gevolgen kan hebben voor het desbetreffende Natura 2000-gebied. De Natuurbeschermingswet 1998 omschrijft bestaand gebruik als *“gebruik dat op 31 maart 2010 bekend is, of redelijkerwijs bekend had kunnen zijn bij het bevoegd gezag.”*

Om te voorkomen dat het bestaand gebruik de kwaliteit van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten in een Natura 2000-gebied verslechtert en dat er door bestaand gebruik storende factoren optreden die gelet op de instandhoudingsdoelstellingen een significant effect kunnen hebben op de soorten waarvoor het gebied is aangewezen draagt het bevoegd gezag de verantwoordelijkheid dat er in het gebied passende maatregelen genomen worden. In het uiterste geval kan dit betekenen dat op last van het bevoegd gezag het bestaande gebruik wordt stilgelegd.

In het beheerplan zal het bestaand gebruik beschreven moeten worden en zal zo nodig aan voorwaarden worden gebonden.

Doorwerking aanwijzing in andere plannen

De verplichting om Natura 2000-gebieden aan te wijzen volgt direct uit de Habitatrichtlijn en uit de Vogelrichtlijn. Mede op basis van Europeesrechtelijke uitspraken kan er bij de selectie en bij de begrenzing van Natura 2000-gebieden uitsluitend van ecologische criteria worden uitgegaan. Dat betekent in de praktijk dat de grenzen van deze gebieden zijn bepaald door het gebruik dat de betreffende planten- en diersoorten van het gebied maken. Terreindelen die van mindere kwaliteit zijn, kunnen deel uitmaken van Natura 2000-gebieden als herstel van die terreinen haalbaar is en als ze nodig zijn voor de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen. Daardoor zal de begrenzing van zo'n gebied niet in alle gevallen overeenkomen met de bestemming die in een vastgesteld bestemmingsplan aan het gebied is toegekend. In het uiterste geval zou dat kunnen betekenen dat een bepaalde bestemming die in een bestemmingsplan aan zo'n gebied rechtsgeldig is toegekend, toch niet gerealiseerd kan worden, omdat daarvoor geen vergunning op basis van de Natuurbeschermingswet 1998 kan worden verleend. In paragrafen 4.2 en 6.1 van de Nota van Antwoord wordt hierop verder ingegaan. Ook voor reconstructieplannen⁶⁹, provinciale waterplannen en waterbeheerplannen van de waterschappen geldt een gelijksoortige situatie. Het kan zijn dat dit soort plannen nog onvoldoende concreet zijn om ze op de gevolgen voor Natura 2000-gebieden te toetsen, maar op een gegeven moment zullen al deze plannen, al dan niet bij hun nadere uitwerking, bij het opstellen van beheerplannen afgestemd worden (zie ook paragraaf 6.3.2 van de Nota van Antwoord).

Veiligheid waterkering en kustbeheer in relatie tot Natura 2000

De veiligheid van de gebieden geldt als een dwingende reden van groot openbaar belang die, bij afwezigheid van alternatieven, ingrepen met een significant effect in het Natura 2000-gebied rechtvaardigen. Dat betekent dat Natura 2000 het waarborgen van de (kust- en water)veiligheid niet in de weg zal staan. Zie ook paragraaf 6.3.3 van de Nota van Antwoord. Projecten, plannen en afspraken die verband houden met het kustbeheer komen aan de orde in de Natura 2000-beheerplannen (zie ook paragraaf 1.1.8 van de Nota van Antwoord).

Relatie met stikstof

Stikstof is een groot probleem bij de implementatie van Natura 2000 en daarmee het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen. Van de 166 aangewezen natuurgebieden in Nederland zijn er 133 stikstofgevoelig. In Nederland wordt het probleem van stikstofdepositie op Natura 2000-gebieden zwaarder gevoeld dan in de ons omringende landen. Dat heeft te maken met het feit dat we in een dicht bevolkt land leven, waarin kwetsbare natuur en bijvoorbeeld (snel)wegen dicht bij elkaar liggen. Om de

---

⁶⁹ Plannen op grond van de Wet van 31 januari 2002, houdende regels inzake de reconstructie van concentratiegebieden (Reconstructiewet concentratiegebieden). Staatsblad 2002, nr. 115.

instandhoudingsdoelstellingen te kunnen realiseren moet de neerslag van stikstof uit vooral landbouw, verkeer en industrie minder worden.

Tegen die achtergrond is het steeds moeilijker vergunningen te verlenen voor nieuwe economische activiteiten die tot extra uitstoot van stikstof (kunnen) leiden in en rond de natuurgebieden. Projecten kunnen alleen doorgang vinden indien aangetoond kan worden dat er geen verslechtering van de kwaliteit van de habitats⁷⁰ optreden en de instandhoudingsdoelstellingen van een gebied niet in gevaar komen.

In het Natura 2000-gebied Biesbosch is het habitatype stroomdalgraslanden (H6120) het meest gevoelig voor stikstof⁷¹.

In 2007 is het toetsingskader ammoniak en Natura 2000 vastgesteld. Met behulp van dit toetsingskader konden provincies relatief eenvoudig beoordelen of er zich nieuwe bedrijven konden vestigen. In maart 2008 oordeelde de Raad van State dat dit toetsingskader onvoldoende zekerheid biedt over het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen. Naar aanleiding van deze uitspraak heeft de minister van het voormalig ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de Taskforce Trojan ingesteld. Deze Taskforce heeft vervolgens een handreiking opgeleverd waarmee het bevoegd gezag maatwerk kan leveren bij de beoordeling van (nieuwe) activiteiten. Deze maatwerkoplossing bleek echter niet altijd werkbaar in de praktijk. Vervolgens is de commissie Huys gevraagd om een advies. Samengevat luidde dit advies dat er ruimte is voor economische ontwikkeling in Natura 2000 gebieden mits wordt zeker gesteld dat ecologische en economische doelen gelijktijdig en in samenhang worden beschouwd. Om dat uitgangspunt in de praktijk toepasbaar te maken is er gestart met de programmatische aanpak stikstof (PAS).

Duidelijk is dat het stikstofprobleem te groot is voor één partij. Essentie is dat de PAS in beeld brengt wat de bijdrage op verschillende niveaus (generiek, provinciaal, gebiedsgericht) en van verschillende sectoren (landbouw, verkeer, industrie) is aan de oplossing van het probleem. Onder oplossing verstaan we het geleidelijk maar onvermijdelijk omlaag brengen van de stikstofdepositie, waardoor de instandhoudingsdoelstellingen gerealiseerd kunnen worden, maar waarbij economische ontwikkelingen mogelijk blijven. Dit wil niet zeggen dat iedere economische ontwikkeling mogelijk blijft. Het incalculeren van ruimte voor economische ontwikkelingen (ontwikkelingsruimte) maakt onderdeel uit van de aanpak.

Meer informatie over de stand van zaken rond de PAS is te vinden op de website: <http://pas.natura2000.nl/>

Kaderrichtlijn Water

Biesbosch maakt deel uit van het stroomgebiedbeheerplan voor de Maas⁷² dat in het kader van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) vastgesteld is. Natura 2000-gebieden zijn in de stroomgebiedbeheerplannen opgenomen als gebieden waar water een bijzondere bescherming behoeft. De in de stroomgebiedbeheerplannen opgenomen milieudoelstellingen en bijbehorende maatregelen moeten dan ook overeenstemmen met de doelen van Natura 2000. De afstemming van doelen en de weergave daarvan in het stroomgebiedbeheerplan beperkt zich tot die delen van de doelstellingen van Natura 2000 die een relatie hebben met de ecologische of chemische kwaliteit van het water.

Het stroomgebiedbeheerplan wordt uitgewerkt in de provinciale waterplannen en in waterbeheerplannen van waterschappen. Daar waar in de afstemming strijdigheid kan ontstaan wordt maatwerk toegepast en wordt afhankelijk van de situatie de KRW of de Vogel- en Habitatrichtlijnen als richtinggevend genomen. Tot gebiedsspecifiek maatwerk behoort bijvoorbeeld de door de waterschappen opgestelde Gewenst Grond en Oppervlakte Water Regimes (GGOR's)⁷³.

Waar nodig zullen de lokale watereisen en de daarvoor benodigde maatregelen verder worden uitgewerkt en in de Natura 2000-beheerplannen worden opgenomen.

⁷⁰ Het betreft zowel stikstofgevoelige habitattypen als stikstofgevoelige leefgebieden van Natura 2000-soorten.

⁷¹ H.F. van Dobben, R. Bobbink, D. Bal en A. van Hinsberg, 2012. Overzicht van kritische depositiewaarden voor stikstof, toegepast op habitattypen en leefgebieden van Natura 2000. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport

⁷² <http://www.kaderrichtlijnwater.nl/uitvoering/>

⁷³ De te nemen maatregelen voor grondwater worden gebiedsspecifiek vastgesteld via het GGOR in het stroomgebiedbeheerplan dat opgesteld wordt naar aanleiding van de Kaderrichtlijn Water (EU-richtlijn voor waterkwaliteit).

Zie ook Nota van Antwoord paragraaf 6.3.

Waterwinning

Zie ook Nota van Antwoord 4.5.2.

5.2 SPECIFIEKE REACTIES OVER DE RECHTSGEVOLGEN

Meerdere insprekers stellen dat zolang de stikstofdepositie als probleem wordt ervaren bij vergunningverlening, de voorgenomen instandhoudingdoelstellingen en uitbreidingdoelstellingen een groot knelpunt vormen voor de huidige en toekomstige activiteiten op de haven- en industrieterreinen Moerdijk en voor een bedrijf. Ondanks dat de bijdrage aan stikstofdepositie van het haven- en industrieterrein Moerdijk al minimaal is, worden de activiteiten door het bevoegd gezag als significant beoordeeld omdat de achtergrondwaarden zo enorm hoog liggen. De consequentie van het strikte naleven van de kritische depositiewaarden is dat de toekomstige uitbreidingen en mogelijk bestaand gebruik met enig omgevingseffect niet meer mogelijk is en hiermee grote bedrijfseconomische schade wordt geleden. Inspreker zijn ook van mening dat vaststaat dat een significant deel van de depositie afkomstig is van bronnen die niet onder de invloedssfeer van het bevoegd gezag vallen (Antwerpen en het Ruhrgebied), terwijl het momenteel lijkt dat het voorgenomen aanwijzingsbesluit louter de direct rondom het gebied gevestigde bronnen raakt. De inspreker meent dat dit de instandhoudingsdoelstellingen onredelijk bezwarend maakt voor deze bronnen en de doelstellingen op zichzelf op voorhand onhaalbaar. Weer andere insprekers geven aan dat iedere mol stikstof die bij de achtergrondwaarde komt als significant wordt beschouwd, omdat de kritische grens van stikstoftolerantie van bijvoorbeeld stroomdalgraslanden (H6120) al wordt overschreden door de achtergrondwaarde. Hierdoor worden vergunningen voor nieuwe activiteiten op Moerdijk volgens de inspreker niet afgegeven door de Provincie Noord-Brabant, omdat getoetst wordt aan de kritische depositiewaarde, ondanks dat het veelal gaat om minimale bijdragen aan depositie. De insprekers concluderen dat bij de vergunningverlening niet gekeken wordt naar de dalende depositietrend van de afgelopen jaren, welke een daling vertoont van enkele tientallen tot meer dan 100 mol/hectare/jaar.

Zie met betrekking tot dit onderwerp wat hierboven onder 5.1 Algemeen over Relatie met stikstof is beschreven.

6 REACTIES OVER DE RELATIE MET DE BEHEERPLANNEN

De wijze waarop de instandhoudingsdoelstellingen al dan niet verwezenlijkt moeten worden, wordt in vele zienswijzen aan de orde gesteld. Zo wordt in verschillende zienswijzen de wens uitgesproken om de plannen zo te ontwikkelen dat daardoor de aanwezige natuurwaarden zich kunnen verbeteren en voor de komende generaties behouden blijven. Er wordt gewezen op de diverse vormen van ongewenst gebruik van het gebied. In weer andere zienswijzen is men van mening dat bepaalde vormen van gebruik, al dan niet vastgelegd in een bestaand Beheers- en Inrichtingsplan, geen negatieve invloed op de natuurwaarden hebben en wordt bepleit dat het huidige landgebruik ongehinderd voortgang moet kunnen vinden. Waterhuishoudkundige maatregelen zouden zich moeten beperken tot het begrensde gebied. In een ander verband wordt er zorg uitgesproken over de bescherming van soorten als de grote modderkruiper (H1145) en de bittervoorn (H1134). Er wordt opgemerkt dat door de nationale procedure, waarbij eerst de gebieden worden aangewezen en doelstellingen worden geformuleerd en pas in een later stadium de beheerplannen worden opgesteld, aan sociaal-economische belangen voorbij wordt gegaan. Ook zou er in zijn algemeenheid onvoldoende duidelijkheid bestaan over het algehele ambitieniveau en de consequenties van de aanwijzing en het toekennen van instandhoudingsdoelstellingen. Tot slot geven verschillende insprekers aan betrokken te willen worden bij het opstellen van het beheerplan.

Met betrekking tot de hierboven genoemde argumenten worden de volgende opmerkingen gemaakt:

Volgorde aanwijzing en beheerplan

De Nota van Antwoord gaat in paragraaf 1.4 in op de relatie tussen de aanwijzingsbesluiten en de nog op te stellen beheerplannen. De onderbouwing van de keuze om niet gelijktijdig tot vaststelling van de instandhoudingsdoelstellingen en het beheerplan over te gaan wordt in paragraaf 1.4.1 van de Nota van Antwoord uiteengezet.

Een verbijzondering hierop vormen de gebieden waar de provincies het voortouw hebben voor het opstellen van de beheerplannen. Op verzoek van de provincies heeft de minister van LNV in het Algemeen Overleg met de Tweede Kamer van 13 februari 2008 toegezegd te wachten met het definitief maken van de aanwijzingsbesluiten voor die gebieden waarvoor de provincie voortouwnemer is en die daarvoor door de provincie zijn aangemeld ("koppelingsafspraken"). De provincies zijn voor deze gebieden eerst in de gelegenheid gesteld met de betrokken partijen in de gebieden concept-beheerplannen op te stellen op basis van de ontwerp-aanwijzingsbesluiten. Deze afspraak beoogde draagvlak te creëren voor de beheerplannen en de implementatie daarvan en meer inzicht te geven in de haalbaarheid en betaalbaarheid van de instandhoudingsdoelstellingen en de begrenzing. De besluitvorming over de definitieve aanwijzingsbesluiten van deze gebieden is daarom uitgesteld tot na 1 september 2009. In het kader van de "koppelingsafspraken" hebben de provincies tot 1 september 2009 de mogelijkheid gehad om gebiedsspecifieke wijzigingsvoorstellen in te dienen die voortkwamen uit de opgestelde concept-beheerplannen. De wijzigingsvoorstellen zijn in samenhang met de zienswijzen en op eenzelfde manier zorgvuldig in overweging genomen. Bij brief van 26 januari 2010 zijn de provincies op de hoogte gebracht van hoe de minister voornemens is met de voorstellen van de provincies in het definitieve besluit om te gaan. Binnen het reguliere proces van de aanwijzing zijn alle overige zienswijzen behandeld.

Voor de gebieden waarvoor op 1 september 2009 nog geen concept-beheerplan was opgesteld, geldt dat evident nieuwe inzichten uit het beheerplanproces eveneens in het reguliere aanwijzingstraject zijn meegenomen, ook hier met inachtneming van de ingediende zienswijzen.

Beheerplan en bestaand gebruik

Het aanwijzingsbesluit legt - naast de begrenzing - de instandhoudingsdoelstellingen vast waarvoor het gebied als Natura 2000-gebied is aangewezen. De instandhoudingsdoelstellingen geven op hoofdlijnen duidelijkheid over het ambitieniveau (zie ook paragraaf 4.1 van deze bijlage), in termen van "behoud" en "uitbreiding"/"verbetering" van de omvang en kwaliteit van betreffende aangewezen habitatype of leefgebied van een (vogel)soort. De uitwerking in omvang, ruimte en tijd van de instandhoudingsdoelstelling(en) uit het aanwijzingsbesluit, is een thema dat in een beheerplan thuishoort. Als er voor het realiseren van deze instandhoudingsdoelstellingen bepaalde specifieke maatregelen nodig zijn, dan behoort dit ook in het beheerplan geregeld te worden. Dat kan betekenen dat er ook maatregelen buiten de grenzen van het

Natura 2000-gebied genomen moeten worden.

Zoals in paragrafen 1.5 en 4.2 van de Nota van Antwoord staat vermeld, kan bestaand gebruik een plaats in het beheerplan krijgen. Hierbij wordt zoveel mogelijk ruimte gelaten voor het continueren van bestaand gebruik, echter wel binnen de voorwaarden die de instandhoudingsdoelstellingen daaraan stellen. Uiteindelijk heeft het beheerplan een centrale rol als het gaat om de regulering van bestaand gebruik. In een beheerplan wordt concreet gemaakt hoe en op welke termijn de instandhoudingsdoelstellingen van het gebied gerealiseerd kunnen worden. Het beheerplan zal duidelijkheid verschaffen over de vereiste ecologische randvoorwaarden ten behoeve van de instandhoudingsdoelstellingen en over de ruimtelijke samenhang met de omgeving. In het beheerplan zal dus ook aan de orde komen of bestaand gebruik (mogelijk onder voorwaarden) overeenkomstig het beheerplan kan worden uitgeoefend. Kan het bestaand gebruik niet overeenkomstig het beheerplan uitgeoefend worden en zorgt het bestaand gebruik ervoor dat de kwaliteit van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten in een Natura 2000-gebied verslechtert of dat er door het bestaand gebruik storende factoren optreden die gelet op de instandhoudingsdoelstellingen een significant effect kunnen hebben op de soorten waarvoor het gebied is aangewezen, dan moet het bevoegd gezag passende maatregelen treffen. Het bevoegd gezag kan dan de aanschrijvingsbevoegdheid gebruiken.

De opstellers van het beheerplan zullen onderling afstemmen hoe zij met bestaand gebruik om willen gaan en hoe zij dit in het beheerplan zullen opnemen. Mogelijk kan niet voor al het bestaand gebruik ten tijde van het vaststellen van het beheerplan worden bepaald wat het effect is op de instandhoudingsdoelstellingen. Voor deze gevallen zal dan een eventuele aanschrijving plaats moeten vinden indien blijkt dat er toch (significante) negatieve effecten zijn op de instandhoudingsdoelstellingen.

Jacht, wildbeheer en schadebestrijding worden gereguleerd door de bepalingen van de Flora- en faunawet. Dit betekent dat zienswijzen over dit onderwerp geen directe relatie hebben met de aanwijzing van Natura 2000-gebieden, maar met de bepalingen van de Flora- en faunawet. De huidige regels voor jacht en wildbeheer volgens de Flora- en faunawet zijn door de aanwijzing als Natura 2000-gebied niet gewijzigd. Over wildbeheer en schadebestrijding zijn afspraken gemaakt in het Faunabeheerplan. Zie verder paragraaf 6.4.2 van de Nota van Antwoord.

Betrokkenheid bij beheerplan

De wens om betrokken te worden bij het opstellen van het beheerplan en de diverse ideeën die daarover naar voren zijn gebracht, zoals aansluiting zoeken bij het Derde Structuurschema Elektriciteitsvoorziening (SEVIII) en het functioneren van aan- en afvoerende Killen, zijn een goed signaal. De integrale benadering die het beheerplan voorstaat, kan alleen succesvol zijn bij voldoende betrokkenheid. Per gebied is één bevoegd gezag de zogenaamde voortouwnemer voor het opstellen van het beheerplan. Voor dit gebied is dat het Rijk.

Het is aan de voortouwnemer om grondeigenaren, gebruikers, andere overheden en belanghebbenden of vertegenwoordigers te betrekken bij het beheerplan. Belanghebbenden kunnen natuurlijk ook zelf het initiatief nemen de voortouwnemer of hun vertegenwoordigers te benaderen. Het is niet uitvoerbaar verzoeken om betrokkenheid bij het beheerplan, zoals verwoord in een aantal zienswijzen, door te zenden aan de voortouwnemer.

7 REACTIES OVER SCHADE

In een groot aantal zienswijzen wordt erop gewezen dat er als gevolg van deze aanwijzing inkomens- en vermogensschade kan optreden. Men mist in het besluit een paragraaf over schade en het betalen van een schadevergoeding. Verscheidene insprekers verwachten onder andere schade te lijden door vraat en overlast van foeragerende niet-broedvogels (met name ganzen en smienten). Verder wordt aangevoerd dat bij het aannemen van de Habitatrichtlijn de toezegging is gedaan dat de eigenaren en de gebruikers van de grond niet de financiële last van deze maatregelen hoeven te dragen. Artikel 31 van de Natuurbeschermingswet 1998 biedt volgens de insprekers geen afdoende mogelijkheid voor compensatie. Verder zou de aanwijzing als Natura 2000-gebied een schending van het eigendomsrecht opleveren en in strijd zijn met artikel 1 van het Eerste Protocol van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens. Ook de beperkingen van artikel 19d tot en met 19l en artikel 20 van de Natuurbeschermingswet 1998 zou een dermate zware verplichting opleveren dat het eigendom of het gebruikersrecht geen waarde van enige betekenis overhoudt. Er wordt in dit kader om een volledige schadeloosstelling gevraagd.

Met betrekking tot de hierboven genoemde argumenten worden de volgende opmerkingen gemaakt:

Schadevergoeding

Zoals in hoofdstuk 5 van de Nota van Antwoord over dit onderwerp staat vermeld, zijn in de aanwijzingsbesluiten geen aparte vergoedingsregelingen opgenomen. De huidige wettelijke regeling biedt namelijk voldoende mogelijkheden voor compensatie. Het gaat dan in het bijzonder om artikel 31 van de Natuurbeschermingswet 1998.

De aanwijzingsbesluiten zullen naar verwachting niet snel een recht op schadevergoeding geven, omdat het aanwijzingsbesluit zelf over het algemeen geen beperkingen oplevert. Pas in het kader van het beheerplan of bij vergunningverlening kunnen beperkingen worden gesteld aan het bestaand gebruik, aan voorgenomen uitbreidingsmogelijkheden of aan de ontwikkeling van nieuwe activiteiten. Men komt in aanmerking voor schadevergoeding, indien aan de volgende voorwaarden is voldaan:

1. er is schade geleden door een aanwijzing van een Natura 2000-gebied, door het weigeren van een vergunning op grond van de Natuurbeschermingswet 1998 (of door een daaraan verbonden voorwaarde) of door bepalingen in het Natura 2000-beheerplan;
2. de schade behoort redelijkerwijs niet (geheel) voor eigen rekening te blijven;
3. de vergoeding van de schade is niet (voldoende) verzekerd door aankoop, onteigening of door andere maatregelen, zoals beheersubsidies.

Rol van het beheerplan bij schade

In de nog op te stellen Natura 2000-beheerplannen zal uiteindelijk worden bepaald wanneer en hoe de doelen gerealiseerd worden en welke maatregelen daarvoor noodzakelijk zijn. Pas op dat moment kan er een nauwkeurige kosteninschatting worden gemaakt. Er wordt grote waarde gehecht aan goede financiële dekking van de realisering van de doelen in de beheerplannen. Het bovenstaande houdt niet alleen in dat Nederland zich inspant om zoveel mogelijk habitattypen en soorten in een gunstige staat van instandhouding te houden of te brengen. Het betekent ook dat de compensatie van mogelijke inkomens- en vermogensschade van de betrokken eigenaren en gebruikers aan de orde dient te komen. Artikel 31 van de Natuurbeschermingswet 1998 is juist voor dit doel door de wetgever in de wet opgenomen en deze heeft gemeend daarmee een voldoende mogelijkheid voor nadeelcompensatie te bieden. Resolutie 2004/2164(INI) van het Europese Parlement over de financiering van Natura 2000, waarnaar verschillende keren in zienswijzen is verwezen, biedt dan ook geen grond voor de stelling dat artikel 31 van de Natuurbeschermingswet 1998 onvoldoende compensatiemogelijkheden zou bieden.

Schade door foeragerende vogels

Grondgebruikers met gronden binnen of in de nabijheid van een Natura 2000-gebied, waarbij sprake is van een onbelemmerde landbouwproductie (dus geen natuurpacht en dergelijke), kunnen bij het Faunafonds een verzoek indienen voor een tegemoetkoming voor schade die is veroorzaakt door beschermde inheemse diersoorten (zoals wilde ganzen en smienten). Het Faunafonds keert een tegemoetkoming uit indien deze schade niet of niet geheel voor rekening van de grondgebruiker hoort te vallen. Zie ook Nota van Antwoord paragraaf 5.9.

Eigendomsrecht

Van schending van het eigendomsrecht en van strijdigheid met artikel 1 van het Eerste Protocol van het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) is geen sprake. Artikel 1, eerste lid, van het Eerste Protocol van het EVRM bepaalt dat alle natuurlijke rechtspersonen recht hebben op het ongestoord genot van hun eigendom en dat niemand van zijn eigendom zal worden beroofd, behalve indien sprake is van algemeen belang en met inachtneming van de voorwaarden neergelegd in de wet en in de algemene beginselen van het internationaal recht. De voorwaarden die worden gesteld aan het beheer van grond, die nodig is voor het realiseren van het Natura 2000-netwerk, leveren geen aantasting op van het recht van eigendom. De bepaling uit het EVRM laat onverlet dat de Staat het recht heeft om die wetten toe te passen die noodzakelijk worden geacht om het gebruik van eigendom te reguleren in overeenstemming met het algemeen belang.